

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MİLLİLEŞEN SİYASAL SÖYLEMİN KIRILMA
NOKTALARI ÜZERİNE MACARİSTAN
BAŞBAKANI İLE TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANI'NIN KONUŞMALARININ
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ**

Elif YILMAZLI

2501160320

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ali Murat VURAL

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ELİF YILMAZLI Numarası : 2501160320
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : GAZETECİLİK/İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ/YÜKSEK LİSANS Danışmanı : PROF. DR. ALİ MURAT VURAL
Tez Savunma Tarihi : 14.02.2019 Saati : 14.00
Tez Başlığı : MİLLİLEŞEN SİYASAL SÖYLEMİN KIRILMA NOKTALARI ÜZERİNE MACARİSTAN BAŞBAKANI İLE TÜRKİYE CUMHURBAŞKANININ KONUŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ **KABULÜNE** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ MURAT VURAL		Kabul
2- PROF. DR. YILDIZ DİLEK ERTÜRK		Kabul
3- DOÇ. DR. HÜSEYİN BARIŞ DOSTER		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. BURCU KAYA ERDEM		
2- DOÇ. DR. AYDA UZUNÇARŞILI SOYDAŞ		

ÖZ

MİLLİLEŞEN SİYASAL SÖYLEMİN KIRILMA NOKTALARI ÜZERİNE MACARİSTAN BAŞBAKANI İLE TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI'NIN KONUŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

ELİF YILMAZLI

Bu tez çalışmasında tarihsel süreçte değişen iktidar ilişkileri bağlamında toplumsal yapıyı belirleyen milliyetçi unsurlar, siyasal söylem çerçevesinde incelenmektedir. Milliyetçilik üzerine farklı yaklaşımlara yer verilen bu çalışmada, modern dünyanın iktidar yapısını belirleyen söylemsel pratikler içerisinde millet ve milliyetçi unsurlar tartışılmaktadır. Bu unsurlar, farklı ülkelerden iki siyasetçinin yaptığı konuşmalar üzerinden analiz edilmektedir.

Tezin araştırma evreni Macaristan Başbakanı Viktor Orban ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, her iki ülkede de en son yapılan Genel Seçimlere doğru gerçekleştirdikleri son iki konuşma ile seçim sonrası yaptıkları zafer konuşmalarını kapsamaktadır. Bu bağlamda değerlendirilen siyasal söylem içerisindeki milliyetçi unsurlar, kategoriksel içerik analizi yöntemi ile saptanmış; *biz/onlar* ayrıştırıcı ifadelerinin, tehdit içeren ve milli üstünlüğe dayalı ifadelerin yer aldığı cümle birimleri tek tek sayılmıştır. İçerik analizi ile saptanan cümle birimlerinin, söylem analizi yöntemi ile anlamsal bağlamlarına ulaşmaya çalışılmıştır. Roland Barthes'ın mit çözümleme modeline uygun olarak anlamların gönderme yaptığı çağrışımlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Verilerin analiz yöntemleri ile değerlendirilmesi sonucunda, iki siyasi aktörün konuşmaları milliyetçi siyasal söylem bağlamında yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Millet, Milliyetçilik, Söylemsel Pratik, Siyasal Söylem

ABSTRACT

**A COMPARATIVE STUDY OF THE BREAKING POINTS
IN NATIONAL POLITICAL DISCOURSE THROUGH
POLITICAL SPEECHES OF THE PRIME MINISTER OF
HUNGARY AND PRESIDENT OF TURKEY**

Elif YILMAZLI

The thesis analyzes the phenomena of nation and nationalism in the context of political discourse. This study also aims to evaluate the elements of nationalism that determining social structure within the scope of changing power relations in historical development. In the study, including different approaches about nationalism, nation and its elements in discursive practices that helps to detect the power structure of the modern world are discussed. These elements are analyzed in speeches of two right-wing politicians from different countries.

The sample of research comprises of the last two speeches towards the latest general elections and victory speeches after elections of Hungarian Prime Minister Viktor Orban and the President of Turkey Recep Tayyip Erdogan. Nationalist elements are determined through categorical content analysis and sentence units are counted according to phrases that polarize, that define “us/them”, that threaten and communicate national supremacy. Additionally, semantic contexts of sentence units are found through semiological discourse analysis. Connotations of meanings are evaluated in accordance with Roland Barthes’ definition of myth. The speeches of two political actors are reviewed as a result of the evaluation of the data with analysis methods in the context of nationalist political discourse.

Keywords: Nation, Nationalism, Discursive Practice, Political Discourse

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasının bitmek bilmeyen bir tartışma konusu olan ve kökenleri çok eski tarihlerde aranan milliyetçilik hakkındaki çalışmalar çoğunlukla etnisite ve dil gibi kolektif kimlikler etrafında yapılmıştır. Ulus-devletler gibi homojen yapılara karşıt eleştiriler getiren postmodern felsefenin önemli temsilcileri, görünenin ötesindeki anlamlara ulaşmaya çalışarak mutlak gerçekliği sorgulamaktadır. Dolayısıyla mutlak tanımları yapılamayan millet ve milliyetçilik olguları kültürün, ideolojinin ve iktidarın söylemsel pratikleri etrafında ele alınıp siyasal boyutta tartışılmalıdır.

Diller, kültürler aracılığıyla göreceli anlamlara sahiptir; dolayısıyla farklı gruplarda farklı çağrışımlar yapan ideolojik araçlardır. İdeoloji ile iktidar arasındaki ilişkiyi belirleyen söylemsel pratiklerin toplumların temsilcisi olarak konuşan siyasetçi tarafından hangi bağlamda oluşturuldukları, toplumsal anlamları inşa eden dilin temsil meselesinin bir sorunu olmaktadır. Bu bağlamda millileşmiş siyasal söylem dil, siyasi iktidar ve ideoloji ekseninde çözümlenebilecek bir çalışma konusudur.

Çalışma konumun belirlenmesinde bana yol gösteren ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana destek olan danışman hocam Prof. Dr. Ali Murat Vural'a ve değerli bilgilerini ve desteğini benden esirgemeyen Prof. Dr. Yıldız Dilek Ertürk'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Uzun ve yoğun çalışma döneminde her zaman yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma manevi desteklerinden ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Elif YILMAZLI

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLET VE MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1.Millet'in Etimolojisi.....	3
1.2. Kolektif Kimlikler Temelinde Milletin Konumu.....	5
1.2.1. Etnik Kimlikler.....	6
1.2.2. Dinsel Kimlikler	8
1.2.3. Dilsel Kimlikler	10
1.2.3.1. Etno-Linguistik Kimlik.....	14
1.2.4. Patriarkal Kimlikler	16
1.3. Avrupa'da İktidar İlişkileri Ve Toplumsal Yapı İçerisinde Siyasal Milletin Ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı	20
1.3.1. Millet Öncesi Avrupa'da İktidar İlişkileri Bağlamında Ekonomi Politik Yapı	22
1.3.2. Millet Öncesi Avrupa'da Kültürel Gelişmeler	26
1.3.2.1. Rönesans Ve Reformasyon	27
1.3.2.2. Fransız Devrimi	29
1.3.2.3. Fransız Devrimi'nin Sonuçları: Liberalizm Ve Milliyetçilik	32

1.3.2.4. Milliyetçiliğin Yayılması Ve İlk Milliyetçi Fikirler	35
1.4. Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi	39
1.4.1. Millileşen Türk Kimliği.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR VE SÖYLEM ÇERÇEVESİNDE

MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ

2.1. Milliyetçi İdeoloji ve Milli Bilinç	51
2.2. İktidar Kavramının Tanımı	53
2.2.1. Siyasal Bir Araç Olarak İktidar	54
2.3. İdeolojik Bağlamda Söylem.....	58
2.3.1. Siyasal İktidarın Söylemi	60
2.3.1.1. Milliyetçi İdeoloji ve Siyasal Söylem.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONUŞMA METİNLERİNİN ANALİZİ

3.1. Sorunsal.....	68
3.2. Önem.....	70
3.3. Amaç	71
3.4. Yöntem.....	73
3.4.1. Araştırma Deseni	74
3.4.2. Evren Ve Örneklem.....	74
3.4.3. Veri Toplama Tekniği	75

3.5. Bulgular.....	76
3.5.1. Viktor Orban.....	76
3.5.1.1. Orban’ın Konuşmalarının İçerik Analizi	77
3.5.1.2. Orban’ın Konuşmalarının Söylem Analizi	78
3.5.2. C.B. Recep Tayyip Erdoğan.....	84
3.5.2.1. Erdoğan’ın Konuşmalarının İçerik Analizi.....	84
3.5.2.2. Erdoğan’ın Konuşmalarının Söylem Analizi.....	85
3.5.3. Liderlerin Konuşmalarının Karşılaştırması	94
3.6. Genel Değerlendirme ve Tartışma	97
 SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA	108
EKLER.....	118

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.5.1.1.: Orban’ın cümle birimleri.....	77
Tablo 3.5.1.2: Orban’ın konuşmalarının mitolojik çözümlemesi.....	78
Tablo 3.5.2.1: CB Erdoğan’ın cümle birimleri	84
Tablo 3.5.2.2: Erdoğan’ın konuşmalarının mitolojik çözümlemesi.....	85
Tablo 3.5.3 : Liderlerin Konuşmalarının Karşılaştırması.....	94

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	Aktaran
B.	Biz
Çev.	Çeviren
M.Ü.	Milli Üstünlük
M.Ü./T.	Milli Üstünlük/Tehdit
O.	Onlar
O./T.	Onlar/Tehdit
P.B.	Politik Biz
R. T.	Recep Tayyip
s.	Sayfa
T.C.S.	Toplam Cümle Sayısı
T./K.	Tehdit/Korku
T.M.C.S.	Toplam Milliyetçi Cümle Sayısı
t.y.	Tarih yok
V.	Viktor
v.d.	Ve Diğerleri

GİRİŞ

Günümüzde hala devam eden bir tartışma konusu olan milliyetçilik hakkında, çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu tez çalışmasında, çeşitli yaklaşımlara yer verilerek milliyetçilik açıklanmaya çalışılmıştır. Yaklaşımların çoğu milliyetçiliği kolektif kimlikler temelinde incelemiş olsa da aslında siyasal iktidarın temsil ettiği halk ile kurduğu bir iletişim yoludur. Bu bağlamda siyasal temsil biçimi olarak kendilerini topluma ifade ettikleri bir söylem stratejisidir. İletişimin yoğun olarak yaşandığı bir çağda, siyasal anlamda kullanılan her ifade ardında çok farklı anlamlandırmalar barındırmaktadır ve bu anlamlar ancak söylem çözümlemeleriyle anlaşılabilir.

Söylemsel pratikler, bilinç inşasında ve ideolojinin üretiminde önemli bir dilsel etkinliktir. Siyasetçiler bu pratiklerden yararlanarak toplumları ikna edebilmek ve rızalarını sağlayabilmek için anlam yaratmaya çalışır. İktidar millete bağlılık duygusunu aşıl原因arak, ortak aidiyetlikler aracılığıyla halkla iletişim kurar. Bu bağlamda siyasal söylemin sıklıkla yaptığı göndermeler kurgulanmış veya gerçeğe dayalı mitik hikayelerden oluşan milliyetçi tarihtir. Ataların kahramanlık hikayeleri, imparatorluk dönemi üstünlükleri gibi geçmişe ait anlatılar yoluyla, toplumun ortak bir çatı altında barınabileceği sembolik bir evren meydana getirilir.

Ulusal kimliklerin ve ulus-devletlerin farklılık, ayrıcalık ve benzersizlik üzerinden tanımlanmaları milliyetçi ideolojinin kırılma noktalarıdır. Bir milletin ve devletin farklılıkları, *bizi ötekilerden* ayrı kılan nitelemelere işaret eden bir yaklaşımdır. Ötekiler üzerinden yaratılan söylemin niteliği ise milliyetçi ideoloji hakkında önemli veriler sunar. Ulusal bağlamda millete ait bireyleri kimliklendiren farklılıklar ve o farklılıklara işaret eden söylemin aşırılığı, içe ve dışa dönük düşmanlıklara zemin hazırlayarak radikal fikirleri filizlendirebilmektedir.

Dünyanın her yerinde insanları ulus ve ulusal kimlik bağlamında düşünmeye iten kültürel anlayışın ve söylemin üretimiyle belli milliyetçi ideolojiler ortaya çıkmaktadır. Siyasetçilerin söylemlerine bağlı olarak kullandıkları siyasal dil, etnik, teritoryal, kültürel, liberal veya muhafazakar milliyetçilik gibi çeşitli siyasal ideolojilere işaret edebilmektedir. Dolayısıyla bir siyasal konuşmanın çözülmesi milliyetçi söylem ile ilgili önemli veriler sunacaktır.

Bugün yaşamaya devam ettiğimiz terör saldırıları, darbeler, savaşlar, baskılar, göçler ve ekonomik krizler gibi buhranlar toplumsal hareketliliği arttırmakta ve liderlerin farklılıklara dayalı milliyetçi ifadelerini daha radikal bir dille kullanmasına mahal vermektedir. Bu bağlamda tezin örnekleme kapsamında incelenen, Macaristan’da ve Türkiye’de uzun yıllar iktidarda bulunan liderlerin konuşmaları, hangi sosyal farklılıklara, benzerliklere veya çatışmalara işaret ederek söylem yarattıklarını gösterecektir.

Siyasal bir kurgu olan söylemler içerisinde yer alan ifadeler, kimi zaman net olarak verilirken kimi zaman belli göstergeler kullanılarak örtük çağrışımlar şeklinde yerleştirilir. Siyaset çevrelerinin dili göstergeler sistemidir ve bu göstergeler sadece siyasetçinin kimliğini değil temsil ettiği bireylerin çevresiyle ilgili inanç ve kültürlerine de işaret eder. Buhran dönemlerinde gizli kalan inanç ve fikirler iktidar çevrelerince tetikleyici unsur olarak kullanılır. Özellikle farklılıkları öne çıkaran ayrıştırıcı söylem, siyasi partileri, grupları, bireyleri ve ülkeleri aralarında karşıt konumlandırarak mutlak iyi ve mutlak kötüler arasında bir mücadele yaşandığına ikna eder.

Bu tez çalışmasında ideolojik ve politik bir eylem olarak incelenen siyasal söylemin milliyetçi ifadeleri, 2018 yılında Macaristan’da ve Türkiye’de son genel seçimlere gidilen dönemde, Macaristan başbakanı Viktor Orban ve Türkiye’nin cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptıkları son iki konuşma ile seçim günü yaptıkları zafer konuşmaları çerçevesinde saptanarak analiz edilmiştir. Her iki siyasetçinin yaptığı üçer konuşma metninin sınırları dahilinde verilere ulaşılmış olsa da yıllarca güçlü bir seçmen kitlesine sahip liderlerin bu konuşmaları, hem o toplumun kültürlerinin aidiyetlik unsurları hem de siyasal kurgu olarak milliyetçi dilin nasıl kullanıldığı ile ilgili verilere ulaşabilmek için önemli bir kaynak olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLET VE MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Henüz millet ve milliyetçilik olgularının doğmadığı dönemlerde, toplum ve iktidar arasında günümüzdekinden farklı bir ilişki mevcuttur. Siyasal anlamda yöneten ve yönetilen arasındaki kopuk ilişkiler tarihi, vatan ve millet bağlarının filizlenmediği millet öncesi dönemlerdir. Bu dönemlerde siyasal kimliklere sahip olmayan insanlar ortak çıkarları ve benzerlikleri dolayısıyla bir araya gelen toplulukları meydana getirmiştir. Kimi zaman dini kimliklerin kimi zaman dilsel kimliklerin çoğu zaman ise patriarkal kimliğin yarattığı ortaklıklar aracılığıyla milletten daha küçük birimlerden oluşmaktadır.

Her ne kadar millet kelimesi modern dünyaya ait bir olgu olarak kabul edilse de kelimenin kökeni eski tarihlere dayanmaktadır. Farklı coğrafyalarda farklı anlamlarda kullanılmış olan kelimenin genel anlamda ortaya çıkan ortak vurgusu, aynı amaç ya da aynı kimliğe sahip benzer grupları tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak birbirlerine ve yönetenlerine karşı siyasal hiçbir bağlılık taşımayan gruplar, tarihsel-kültürel ve ekonomi-politik gelişim içinde zamanla politikleşecektir.

Milliyetçi tarihin doğuşu Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiş olmakla birlikte dünyaya yayılmış bir fikir akımıdır. Her ülkenin kendi tarihsel geçmişi bağlamında gelişim göstermiştir. Toplumun değişen kültürel ve ekonomik ilişkisi iktidar yapılarını da dönüşüme uğratarak yeni bir siyasal ilişkiler sistemini doğurmuştur.

1.1. Millet'in Etimolojisi

Dilimize Arapçadan gelen ve *milla(t)* kelimesinden türeyen millet, on dokuzuncu yüzyıl sonuna dek "din" ve "dini cemaat" anlamında kullanılmıştır. *Nation/nationalité*'nin karşılığı olan modern anlamı Türkçe'de 1860'lardan itibaren ağırlık kazanmış ve yirminci yüzyıldan itibaren dini çağrışımını kısmen yitirmiştir. Millet ile eşanlamda kullanılan Türkiye Türkçesine Moğolca'dan gelen *ulus* sözcüğü ise pay, kısım, Kağan ailesinin her bir üyesine tahsis edilen ülke;

göçebe aşireti, Türkmen kavmi anlamına gelen “*üleş*”ten türetilerek günümüz anlamına ulaşmıştır (Nişanyan, 2009).

Siyasal anlamda milletin var oluşu 1789 yılı Fransız Devrimi’ne dayansa da kavramın (*nation*) etimolojisi eski çağlara dayanmaktadır. Orta Çağ dönemindeki Eski Ahit yorumcularına göre Babil Kulesi’nin yıkılmasıyla insan ırkı yetmiş iki farklı dile bölünmüş ve bunların her biri birer *nationes* yani kabileleri meydana getirmiştir. Aynı zamanda insanlar konuştukları dillere göre dil gruplarına, doğumları ile kuşaklara, yaşadıkları toprak parçasına ve farklı geleneklere göre *gens*’lere ayrılmıştır (Hobsbawm, 2010:78). Atina, Sparta, Sur gibi önemli şehir devletleri *civitas** merkezleri olmuş ve Romalılar döneminde *natio* ve *gens*, *civitas* karşıt anlamlar olarak ifade bulmuştur. Bugün etnisite ile aynı anlama sahip *nationen* (uluslar) “coğrafi açıdan, yerleşim ve komşuluklarla, kültürel açıdan, ortak dil, töre ve ananelerle iç içe geçmiş siyasi olmayan örgütlenmiş soy topluluklarıdır” (Habermas, 2012:18). Artan göç hareketleri sonucu üniversiteler, manastırlar, ruhaniler meclisi ve ticaret yerleşimlerinde yeni toplumsal sınıflar meydana gelmiş ve bu hareketlilik yabancı olanın kendinden farklı olduğu biçimindeki olumsuz ayrımcılığa zemin hazırlayarak *civitas* *natio* ve *gens*lere göre sınıflandırmıştır. Örneğin Orta Çağ üniversitelerindeki öğrenciler, geldikleri memleketlere göre (*nationes*) gruplandırılmıştır (Habermas, 2012:18).

İngilizce’de millet/ulus’un karşılığı olan *nation* kelimesinin kökü *nat*, orta çağlarda kullanılan Eski Fransızcadaki *nasci* doğmak fiilinden türetilerek günümüz modern anlamına ulaşmıştır (Oxforddictionaries). Millet öncesi İspanya’da ise yabancı anlamına gelen *nación* bir şehirde yaşayan ve ayrıcalıklardan faydalanan yabancı toplulukları, aslında tüccarları, ifade etmektedir. Aynı zamanda ortak özellikleri olan bütünlüklü bir gruba ithafen de kullanılmıştır: antikitenin üniversitelerinde okuyan öğrenciler için *öğrenci milleti* deyişinin kullanılması gibi. Hollandalılar ise *natie*’yi aynı soya ait olduğu var sayılan insanların toplamına ithafen kullanmıştır (Hobsbawm, 2010:32). Romalılar için *natio*, aynı atalardan gelen, aynı karaktere sahip bireyler anlamına gelerek, bugün etnisite ile eş değer anlama sahip olmaktadır. Aynı şehri,

* Roma İmparatorluğu’nda vatandaş.

ülkeyi veya ekonomik sistemi paylaşan etnik grup kendi içinde akrabalık ve soydaşlık üzerinden örgütlenebilir: Roma İmparatorluğu'ndaki Yahudiler, Yunanlar, Romalı olmayanlar; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yahudiler, Ermeniler, Rumlar ve diğer topluluklar gibi (Calhoun, 2012:57).

İtalyanca, İspanyolca, Fransızca, Portekizce ve Rumence gibi Romans dillerinde *nation* yerli bir kelime iken diğer diller için dışarıdan türetilmiştir. Almancada *volk* (halk), *natio*'dan türetilse de birebir aynı anlama gelmemektedir. *Volk*'un anlamına ancak on altıncı yüzyılda ulaşan *natie* orta çağ Fransızcasında olduğu gibi doğum ve soy grubunu ifade etmektedir (Hobsbawm, 2010:31). On sekizinci yüzyılda yaşamış siyaset felsefecisi ve tarihçi olan Giambattista Vico da benzer bir tanımla millet (*natio*, *nation*) kelimesinin etimolojik olarak doğum, doğmaya başlama; ırk akrabalığı ve dil gibi kolektif unsurlardan meydana gelen soy olduğunu vurgulamıştır (Akkaş, 2007:124).

İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü'nde 1884 yılına kadar millet kelimesi “bir eyalet, bir ülke veya bir krallıkta oturanların toplamı” ile bir yabancı olarak tanımlanmıştır. Millet, sözlüğün bu yıldan sonraki basımında “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan devlet ya da siyasal birimin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” olarak değişmiştir. 1925 yılındaki basımında ise ortak yönetim ve toprak vurgusu düşerek ortak bir etnik kökeni, dili ve geleneği paylaşan insanların oluşturduğu kolektif değerler grubu olarak dönüşüme uğramıştır (Hobsbawm, 2010:30).

1.2. Kolektif Kimlikler Temelinde Milletin Konumu

Farklı coğrafyalarda, farklı dönemlerde din, dil, etnik kimlik, coğrafya gibi unsurlar belirleyici bir rol üstlenmiş ve bunlardan biri ya da birkaçı hegemonik hale gelerek toplumsal aidiyetliğe yüklenen anlamı etkilemiştir. Kültürel değerlerin, gelenek, görenek ve ritüellerin, semboller ve mitlerin paylaşıldığı iletişim ve sosyalleşme alanlarında çeşitli kimlikler ortaya çıkmaktadırlar. Halklar, cemaatler, topluluklar daima etnik, dilsel, dinsel, cinsel kimlikler üzerinde simgesel bir işleve sahip olmuştur.

1.2.1. Etnik Kimlikler

Modernizm öncesi diğer bir deyişle millet öncesi toplumlarda farklı anlamlarda ifade bulan milletler kültürel farklılıklarına göre ayrılmış toplumsal gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karmaşık toplumlar, dilsel, ritüel hatta gastronomik farklılıkların oldukça yaygın olduğu ve bu kültürel farklılıkların olumlandığı uygarlıklar olarak tarihe geçmiştir. Birey yediği içtiğinden, ettiği danstan, evlendiği kişiden, konuştuklarından ya da yapamadıklarından tanınmaktadır. Kültürel ortaklıklardan doğan etnisite aynı ortak geçmişi paylaşan ırksal benzerliğe ve güçlü duygulara sahip olma durumu olarak da ifade edilebilmektedir (Gellner, 2012:59).

Milliyetçilik ile arasında güçlü bir bağlantı olduğu varsayılan etnik gruplar, “...soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayır edilen bir kültürel kolektif tiptir” (Smith, 1994:41). Gelenekler, tarihsel temelli oldukları için güçlüdürler ve insanlara, aidiyet ve “köklü olma” hissi verir. İnsanları geçmişe bağlayarak ve onlara kim olduklarına dair ortak bir duygu sağlayarak toplumsal bağlılıklar yaratmıştır. “Gelenek, aşına olan, güvenlik ve aidiyet yaratan tüm örf ve sosyal pratikleri kuşatır” (Heywood, 2013:87). Bu pratikler toplumun, grupların, milletin tüm sembollerini ve kutsal ikonalarını yaratarak ortaklık hissini ve aidiyetini pekiştirmektedir.

Etnik kimlik ve milliyetçilik üzerine yapılan çalışmalarda ilkçilik olarak da adlandırılan primordiyalist yaklaşıma göre tarihin en eski oluşumu olan etnik grup, biyolojik ihtiyaç ve güdülere benzetilerek ekonomik, tarihsel, coğrafi faktörlerce açıklanamayacak bir olgu olarak ele alınmıştır. Ancak “soyun devamı” ilkesine dayanan “kan bağı” inancı, Connor, Geertz ve Grosby gibi primordiyalistlere göre nesnel olarak kanıtlanması zor olmaktadır. Bu bağ ancak grup bireylerinin inanmak istediği bir kan bağı algısından ibaret olmaktadır (Aktürk, 2006:24-25). İlkçilerden antropolog Clifford Geert’in dayanak noktası, sömürge sonrası bağımsızlığına kavuşan yeni devletlerde “kabile” gibi etnik gruplara karşı beslenen bağlılıkların en güçlü bağlılıklar olduğu üzerinedir. Bu bağlılıklar vatandaşlığa dayalı milliyetçiliğin karşısında yer almıştır. İlkçilerin aksine Paul Brass gibi inşacılar etnik grupların sahip oldukları kimliklerin müstesna olduğu ilkesine karşı çıkarak en ilksel kimliklerin bile çeşitli özelliklere sahip olabildiğini savunmuştur (Calhoun, 2012:43-45).

Hem ilkçileri hem de inşacıları eleştiren ve iki yaklaşımdan bir senteze ulaşmaya çalışan, Anthony Smith'in öncü olduğu etno-sembolcüler, milletleri modern bir olgu olarak görmekle birlikte, kökenlerinin modernlikten çok eski zamanlara kadar uzanan etnik bağlarda aranması gerektiğini belirten üçüncü bir yol sunmuştur. Etno-sembolcülere göre milletlerin gelişim süreci geniş bir tarihsel süreç içinde ele alınmalıdır; böylece modern milletlerin doğuşu etnik geçmişlerinde aranacaktır (Özkırımlı, 1999:194-195). Temelde milliyetçilik teorileri özsel ve tarihselci olmak üzere iki farklı bakış açısına sahip olmuştur. Adam Smith gibi özselci yaklaşım milletin kökenini “insanların doğasında bulunan bir özellik” olarak yorumlarken, milleti modernlikle ortaya çıkan bir kurgu olarak gören Eric J. Hobsbawm, Ernest Gellner ve Benedict Anderson gibi tarihselciler insanlığın tarih içinde ekonomilerine, kültürlerine, inançlarına ve siyasal örgütlenmelerine göre biçimlendiğini iddia etmiştir (Yıldırım, 2006:187).

“Ortak köken inancını paylaşan, birbirlerini aynı topluluğun mensupları olarak gören ve böylece kendilerini çevreden soyutlayan kişilerde var sayılan kan akrabalığına ve kültürel kimliğe dayalı biz-bilinci" (Habermas, 2012:38), etnik grupların ortak çekirdeğini meydana getirmektedir. Biz bilinci sonucu oluşan ve ötekiye duyulan korkudan doğan ortak etniklik duygusu, milli bilincin ateşleyicisi ve gelecek nesiller için mit ve hikaye kaynağı olup milliyetçi fikre referans sağlayacaktır. Tarihsel süreçte bu milliyetçi anlatılara kaynak olan düşman etnikler bulunmuştur: Fransızlar ve İngilizler, Yunanlılar ve İranlılar, Araplar ve İsrailliler gibi (Smith, 1994:51). Ancak meydana gelen etnikler arası antagonist kategoriler milli bir bilincin ürünü değil, düşman olan *ötekiye* karşı geliştirilen, tahakküm altına girme korkusu sonucu sarsılan iktidarın egemenliğinin yok olma ihtimalidir.

Avrupa'da on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren etnik grupların ortaklıklarını bir millet olarak tanımlama ve bağımsız devlet taleplerine eğilim başlamıştır (Cockburn, 2009:238). Ancak millet olma duygusu her ne kadar temelinde homojen özellikler baskılamaya çalışsa da çeşitli etnik toplulukların varlığına ve dayanışmasına sahip olmaktadır. Bu nedenle millet daha kapsayıcı bir yapıya sahip olduğundan bir etnik grubun tek başına millet vasfı taşımadığı sonucuna da ulaşılmaktadır (Weber, 2007:182). Özetle hayali bir soydan gelen ve farazi bir ecdat olan etnik gruplar,

üyelerini mitik ecdat bağlarıyla bağlayan “süper aile”ler olarak görülebilir. Smith’e (1994:42-43) göre etnik gruplar kan bağı algısına ek olarak, kolektif bir özel isim, paylaşılan tarihi anılar ve belli bir yurtla kurulan bağlara sahip olmaktadır. Paylaşılan toprağa/yurda ait ataların, kralların, şairlerin, din adamlarının yer aldığı mitler, masallar, tarihi olaylar duygusal ve ruhsal bağlılık yaratarak millet sonrası toplumlarda milliyetçi ideolojiyi beslemiştir.

On sekizinci yüzyılda her milletin *milli ruh (volksgeist)*’a sahip olduğunu iddia eden Herder, milliyetçiliğin rolünün milletin kültürü ve geleneğine yönelik bilinç ve takdiri geliştirmektir. Başta Almanya’da doğan kültürel milliyetçilik, on dokuzuncu yüzyıl boyunca gelişerek, halk geleneklerinin yeniden dirilişi ve mit ve efsanelerinin yeniden keşfine yol açmıştır (Heywood, 2013:172). Arthur ve Boadicea gibi tarihsel ve efsanevi Kelt asıllı mitik kahramanlar, İngilizler’in etnik, kültürel ve dilsel ataları olan Saksonlar henüz Britanya’ya gelmeden önce yaşadıkları halde, İngilizler tarafından ulusal kahraman olarak benimsenmiştir (Anderson, 1995:26). Milli bağlar için anlatılan hikayelerin gerçek olup olmaması ya da savaşçı veya etnosentrik olup olmamasından çok tarihten kişiler ve olayların yer alması efsaneler için yeterliydi; ancak mitlerin anlatıldığı, dilden dile aktarılmaya başlandığı sırada, günümüz anlamında bir millet bilincine sahip olmamışlardır (Calhoun, 2012:71).

1.2.2. Dinsel Kimlikler

Dinsel topluluklar etnik kimliklerle yoğun etkileşim içinde olmuş ve kimliklerin oluşumuna katkı sağlamışlardır. Toplum içindeki farklı kültürlerden, sınıflardan gelenleri dahil ederek geniş kapsamlı bir cemaate evrilerek siyasal bir güç aracına dönüşmesine sebep olmuştur. Antikitede her halkın kendi tanrıları, kutsal metinleri, ayinleri, ruhbanları ve mabetleri vardı; azınlıklar ya da köylüler bile yöneticilerinin egemen dini kültürlerini paylaşmaktaydı (Smith, 1994: 22). Atina dini, Atina’ya, onun mitik koruyucularına, kanunlarına, adetlerine edilen ibadetti ve bu dini uygulamak istemeyenler Atinalı sayılmamaktaydı. Orta çağın küçük cumhuriyetlerinde de durum böyle olmuştur: Saint Marc üzerine yemin etmeyen biri iyi bir Venedik vatandaşı ya da Saint Andre’yi cennetin diğer bütün azizlerine üstün saymayan bir kimse iyi bir Amalfi vatandaşı sayılmazdı (Renan, 1946:117).

İslam, Hristiyanlık ve Musevilik gibi semavi dinler bir yandan etnik sınırları aşarken diğer yandan belli etnik grupları en dindar cemaatler haline getirmiştir (Smith, 1994:21). Ermeniler ve Yahudilere benzer şekilde etnik-dini yapılanmanın örnekleri Osmanlı Türkeri'nde rastlanır. Türkler kendilerini İslamlık ile özdeş görerek, herhangi bir İslam milletinden çok daha büyük ölçüde kimliklerini İslamlık içinde eritmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk terimi hemen hemen hiç kullanılmaz iken, Batı'da Müslüman'ın eşanlamı olarak ifade bulmuştur (Lewis, 1993:13).

Dini bir cemaat olarak doğan bir topluluk daha sonra etnik bir gruba dönüşebilmektedir. Mısır'da Şii Müslüman bir mezhep olarak ortaya çıkan, yaşadıkları eziyet ve zulümden sonra Lübnan dağlarına sığınan Dürziler, burada on birinci yüzyılda Kürt ve İranlıları da aralarına almışlardır. Dini hasımlarından gelecek tehdit korkusundan, cemaatine giriş çıkışlara artık izin verilmeyince Dürziler etno-dinsel topluluğa evrilmiştir (Smith, 1994:21-22). Eski Araplar insanlığı "Arap" ve "Arap olmayan Acem" diye ikiye ayırmış ve bu ayrım İslam çağında da devam etmiştir. Arap ülkesi veya yarımadası denen Arabistan için Arapçada bir sözcük bulunmamaktaydı; bu nedenle ayırım toprak esasına değil, etnik esasa dayanmıştır. Zamanla Arabistan Arapları, kendi yarattıkları kozmopolit İslam imparatorluğu içinde eriyince, "Arap - Acem" etnik ayrımı yerini, "Müslim - kafır", inançlı - inançsız, Müslimler - diğerleri gibi akrabalık, dil, ülke veya siyasal bağlılıktan daha önemli olan inanca dayalı ayrıma bırakmıştır (Lewis, 1993:326).

Ortak yönü olmayacak insan topluluklarının arasında ortak bir komün kurmanın aracı olan dinlerden, özellikle dünya dinlerinden birine geçerek, daha geniş kültürlerle, özellikle yazılı kültürlerle bağ kurmak, bir etnik grubun daha sonra millete dönüşmekte yararlanacağı önemli bir kaynak olmuştur. Orta çağ Avrupası'nda ve Orta Doğu'da İslam ve Hristiyanlık dünya dinleri olarak etnik bakımdan sınırlanmış mezhepler halinde alt bölümlere ayrılmışlardır. Dinin alt gruplarını oluşturan mezhepler, iktidara karşı mücadele ya da yeni bir iktidar yaratma sonucu doğmuşlardır ve bu ortaya çıkan yeni mezhepler Ermeniler, İranlı Şiiler ve Kuzey İrlanda'da olduğu gibi farklı kültürleri etkileyerek etnik kimlikleri ve mezhepleri tek potada eritmiştir. Din ve iktidarın bu entegre yapısı, kolektif kimlik çatışmalarının merkezinde yer almıştır.

1.2.3. Dilsel Kimlikler

Bireylerin ve toplumların en eski ve en önemli iletişim aracı olan diller, kültürlerin aktarılması sürecinde kritik bir öneme sahip olmuştur. Bir grubun başka bir grubun dilini bilmemesi iletişimde büyük bir engel yaratarak diğer topluluk üyelerini “başka dili konuşanlar” veya “kendi dillerini konuşamayanlar” (barbaroi) olarak nitelermelerine neden olmuştur (Hobsbawm, 2010:70). Antik Yunanistan’da dil gibi farklı kültürlerinden dolayı siyasal anlamda kültürel yabancılaşmaya uğrayan Romalılar’ı tanımlamak için medeniyetsiz ve vahşi anlamına gelen *barbaroi* terimini kullanmışlardır (Champion, 2000:426). Kendinden olmayanı/kendi dillerini konuşamayanları vahşi ve kaba topluluklar olarak sıfatlandırma bizler ve onlar ayrımının eski örneği olmaktadır.

Etnik grupların en yaygın özelliklerinden biri toplumun lehçe ve dillerinde doğrudan sözlü değişim ile kurdukları yüz yüze iletişimidir (Kamusella, 2009:38). Kitlesele okuryazarlığın gelişimi sürecine kadar halklar için yazılı olmayan anadiller, coğrafi yakınlığa bağlı olarak birbirleriyle iletişim kuran yerel ağızlar, lehçeler ve diller önemli kültürel araçlar olmuştur (Hobsbawm, 2010:71). Tüccarlar, savaşçılar, din adamları gibi kadim tarihin uzmanları aracılığıyla benzer topluluklar arasında artan bağlantılar demografik dar bir kesimi meydana getirmiştir. Ancak geniş bir mekansal ve sosyal hareketlilik alanına sahip bu elitler kapalı toplumları birbirine yakınlaştırarak ve kontrol ederek bir tür siyasal kuruma dönüşmüşlerdir (Kamusella, 2009:38).

Farklı kültürlerden gelen ve yerel dilleri konuşan toplulukların ve meslek gruplarının aralarında oluşturdukları önemli bir iletişim aracı olan diller *lingua franca* olarak adlandırılmıştır. İlk kez Orta Çağ’da kullanılan bu terim Haçlıların ve Doğu Akdeniz’deki tüccarların kendi aralarında anlaşmak için geliştirdikleri Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce ve Romence’den basitleştirilerek meydana getirilmiş resmi olmayan melez bir dildir (Britannica). Orta Çağlar’da özellikle dini saygınlığı olan Latince ve Arapça gibi diller geniş bölgelerde iletişimi kolaylaştıracak şekilde yayılmaları ülkeler-aşırı ve kültürler-aşırı bir nüfuza sahip olmalarını sağlamış ve farklı dilleri de etkilemişlerdir. İngilizcenin Kuzey Amerika’da, İspanyolcanın Latin Amerika’da, Arapçanın Orta Doğu’da taşıdığı önem, geniş ölçekte kimlikler oluşturma yönünde yeni araçlar sunmuştur (Smith, 1994:264).

Arapça, Hindistan'dan Balkanlar'a kadar ülkelerin ulusal dillerinde belirgin ölçüde lügat ve grameri etkilemiş; İslamiyet ile dünyaya yayılıp günümüzde çok sayıda lehçe ve ağız ile iki yüz elli milyon insanın konuştuğu bir dile dönüşmüştür (Ortaylı, 2008). Seslerden çok işaretler üzerinden dünya aşırı kültürel bir iletişim yaratan Kuran Arapçası ve Roma Katolik kilisesinin Latincesi gibi dillerin kapsadıkları alanlar sınırsız olmuştur. Orta Çağ'da Papalığın iktidarının gücü, Avrupa'ya yayılmış Latince konuşan ruhbanların ve halk dili arasında güçlü bağlar kurmuştur (Anderson, 1995:27-30).

On beşinci yüzyılda matbaanın icadı ve Rönesans döneminin ve Reform hareketlerinin kültürel dönüşümü on altıncı yüzyılın refah bir dönem olmasını sağlamıştır. Dini içerikli elyazmalarının aksine, ilk kapitalist girişimcilik olarak görülen basılı kitaplar, yeniden üretim ve dağıtım ile çoğaltılıyordu. Başlarda sadece dar bir Latince bilen kesimi kapsayan alıcılardan oluşsa da on yedinci yüzyıldan itibaren halk dilinde kitaplar basılmaya başlanmıştır (Anderson, 1995:52-54). Protestan reformistler Tanrı'nın sözünün sadece Latince bilen orta sınıf din adamlarının tekelinde olamayacağını savunarak İncil'i ruhbanlar sınıfının tekelinden çıkarmıştır. Bu sınıfın dışında kalanlar diğer bir deyişle halk için de kutsal olan Tanrı'nın sözünü, her milletin kendi yerel dilinde kullanması meşru görülerek, yerel (milli) dil vurgusu yapılmış ve kendi dinine, diline ve tarihine sahip bir millet fikri yükselmiştir (Breuilly, 2017:9).

Milliyetçilik ve okuryazarlık öncesi çağda sıradan insanların dilleri pek bir önem arz etmemekteydi. Ancak matbaanın icadı ve basılı yayınların çoğalması ile idari mekanizmalar yoluyla modern devletlerin fiili dilleri meydana gelmeye başlamıştır. Siyasal ağırlığa sahip olan bir azınlığın dili, milli dilin temellerini oluşturmakta yeterli olmuştur. Bu nedenle dil birbiriyle iletişim kuran elit kesimden bir topluluk yaratabilir ve bu topluluk belirli bir teritoryal devlet alanı ve anadil bölgesi ile çakışıyorsa henüz var olmayan millet topluluğu için bir tür model işlevi görebilir (Hobsbawm, 2010:37-82).

Osmanlı Devleti'nde ulema sınıfının yüksek kademelerinde Arapların ve İranlıların başlangıçtaki egemenliğinden kaynaklı Arapça ve Farsçanın etkisi olmuşsa da imparatorluğun hakim dili yine Türkçe kalmıştır. Birçok ırktan kimseler arasından seçilen imparatorluğun kozmopolit idareci eliti için ilk kez Anadolu Beylikleri

döneminde yönetim ve edebiyat dili olan Türkçeyi konuşmak saray, ordu ve bürokrasiye girmek için şart konulmuştur (Lewis, 1993:328). Osmanlı yazarları dini ve hukuki yapıtlarında Arapça kullanmıştır; ancak henüz on dördüncü yüzyılda genellikle sultanlar ya da devlet adamları için tarih, siyaset ve ahlak, görgü kuralları, astroloji, tabiat bilgisi ya da mücevhercilik gibi konularda Türkçeye çeviri yapılmaya başlanmıştır (İnalçık, 2003:183). Türkçeyi küçük bir elit kesim ve imparatorluk topraklarında yaşayan Türkler kullanmış; geriye kalan halklar imparatorluk dağılana kadar kendi dillerini kullanmaya devam etmiştir.

Devrim zamanı Fransa'da ise devletin resmi dili olan Fransızca'yı halkın sadece yüzde on ikisi konuşmaktayken Kuzey ve Güney Fransa'da neredeyse kimse konuşmuyordu. Fransız Devrimi'nin Fransız olma kıstası, Fransızca konuşmak ya da Fransızca'yı öğrenmeye istekli olmaktı. Benzer şekilde İtalya'da eğitilmiş elit kesimi birleştiren bir unsur olan İtalyan dili de ülke birliğinin kuruluşunda (1860) halkın sadece yüzde iki buçuğu tarafından kullanılmaktaydı (Hobsbawm, 2010:37-82).

Dilin homojenleştirilmesi devrimin yaşandığı Fransa'da kırsal alanda yaşayan ve kiliselerin etkisindeki karşıt devrimcilerin birliğe aidiyeti açısından önemli olmuştur. Hem kültürel dayanışma hem de siyasal sembol olan Fransızcanın bazı kesimlerce toplum içindeki farklı grupların birbirlerini anlayacağı ortak bir dil olması nedeniyle tek dilliliği ideal bir uygulama olarak görürken; kimileri yerel dilleri, lehçeleri ve daha küçük kültürel yapıları yok ettiği gerekçesiyle insan haklarına ters düştüğünü belirtmiştir (Keitner, 2007:77-79). Yüksek kültüre ait okuyazarın eğitimle aktarılan kültürü ile alt kültüre ait toprağa dayalı toplumların kuşaktan kuşağa, sözlü olarak aktarılan kültürü arasında derin farklar mevcuttur. Köylülerin bilgin ve filozof olmalarına engel olan şey toplumsal üretim, yerinden üretim ve hayatı devam ettirme gereklilikleriydi; dolayısıyla köylüler kitlesel göçlerin yaşandığı sanayi devrimine kadar, kültürlerini yazıya dökerek aktaramamışlardır (Gellner, 2012:63-65).

Entelektüeller ve profesyoneller sadece geleneklere ve dillere can vermekle ve tekrar meydana getirmekle kalmamış, milli bir siyasal bilinç de yaratmışlardır (Smith, 1994:217). Bu bağlamda özellikle eğitimcilerin, eğitimlilerin, sanatçıların rolü önemli olmuştur. Birliğini diğer Batı ülkelerine göre geç sağlayan ve on sekizinci yüzyılda sadece kültürel içerikli bir kavram olan "Almanya" konuşulan dilde yazılmış yapıtların

okurundan ve dilin klasiklerini sahnede oynayan aktörlerden meydana geliyordu. Tiyatrolarda yaşatılan dil ile Alman prenslikleri dışında Almanya'nın varlık bulduğu tek alan bu kültür olmuştur (Hobsbawm, 2010:81-82). Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk kuşağından Batı'da laik eğitim görmüş sivil bürokratlar, subaylar, hukukçular ve gazeteciler başkentin siyasal ve kültürel hayatında gittikçe artan bir rol oynamaya başlamıştır (Lewis, 1993:62-455). Türk milliyetçiliğinin tohumları ise 1870'lerde İstanbul'da halk dilinde çıkan yayınlar aracılığıyla atılacaktır (Anderson, 1995:91).

Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu gibi çok kültürlü yönetimlerde insanlar keyfi bir tercih olarak değil farklı amaçlarla hem kendi dillerini hem de gayri resmi bir *lingua franca*'yı konuşmaktaydılar. Sudan'da yerleşik ve göçebe kültür arasındaki ayrım koşulan dile değil işleve dayalı olmuştur. Yerleşik Fur halkı, göçebe Furlar'ı göçebe Baggara topluluğuna ait olarak görmüştür. Aynı etnik kimliğe sahip ve aynı dili konuşan Hırvat ve Sırlar arasındaki etnik ayrım, sahip oldukları inanç ve bağlı oldukları kültürlerle dayanmaktadır. Kısaca halkın dili, milli bilincin temeli değil "kültürel bir eser"dir (Hobsbawm, 1995:78).

Diller milletin doğuşunun yegane nedeni olmamakla beraber tüm kültürel değerlerin aktarılması sürecinde önemli bir araç olmuştur. Bu bağlamda entelektüeller, milli düşüncüyü yaymak için toplum gücünü kullanarak kültürel bir topluluğun liderliğine soyunan gruplar olarak görülür. Devletin, toplumun ve kültürün demokratikleşmesi ile dilin önemi arasında doğrusal bir bağlantı kurulmuştur. Kitleler için aynı dili konuşmak ekonomik çıkarlar gereği feodal ve burjuva sınıfına göre çok daha önemlidir. Küçük burjuvalar ve proleterler ise böyle bir alanda farklı dil kullanan zengin burjuva ve feodallerle uyum içinde yaşamış ve bu yoğun kültür alışverişi sonucunda edebiyat, yükselen kitlelerin erişebildiği ilk kültürel değer haline gelmiş, özellikle gazeteler kitleleri sağlamlaştıracak kritik araçlara dönüşmüştür (Weber, 2007:185-186).

Artan toplumsal hareketlilik sonucu gelişen kültürlerarası iletişim, dilleri aileler, kabileler, bölgelerden çıkartıp milletlerarası diplomasinin unsurlarından birine dönüştürmüştür. Filoloji çalışmalarının da doğuşu olan on dokuzuncu yüzyıldan

itibaren dildeki milliyetçilik artık iletişim ve kültür aracı değil, iktidar, statü, siyaset ve ideolojilerin araçları haline gelmiştir.

1.2.3.1. Etno-Linguistik Kimlik

Millet-öncesi yönetimlerde hükümdarların soydan gelen egemenliğinin milletle bir ilişkisi bulunmamıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak kendi kendini yöneten halk ile ayrıcalıklı sınıflar arasındaki keskin ayrım ve siyasal anlamdaki kopukluk kolektif değerler anlamında herhangi bir bağ yaratmamıştır. Diller ve lehçeler milliyetçiliğin geliştiği on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllara kadar halk tarafından sadece pragmatik amaçlarla kullanılmıştır.

Benedict Anderson (1995) milliyetçilik teorisinde, matbaanın doğuşu sonrasında Latince gibi karmaşık elit dillerin yerine halkın konuştuğu yerel dillerde okuma-yazma oranında görülen artışın önemi üzerinde durur. Okuma bilen halkın doğuşu, başlarda dar bir anlatı dünyası yaratmış olsa da daha sonra ortak kökene dayanan ulusal bir topluluk ve geleceğin siyasi kaderi olarak görülmüştür. Bu durum gazetelerin ve okuyan kitlenin kritik bir önem taşıdığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Fransız Devrimi ile ilk kez dil bir milletin inşasında önemli bir araç olarak görülmüştür. Farklı kültürlerle sahip etnik grupları ve farklı yaşayış biçimlerine ait sosyal sınıfları dil birliği merkezinde tek bir millet ve kimlik çatısı altında toplamaya çalışılır. Ancak on dokuzuncu yüzyılın milliyetçilikleri sonucu dil birliktelikleri artık her etnik grubun kimliğini vurgulama talebi ve azınlıkların çoğunluğa tepkisi sonucu milliyetçi bir dış vuruma dönüşerek etno-linguistik kimlikleri meydana getirmiştir.

Heterojen nüfus yapısı sonucu ulusal dillerin devletleri meydana getirmesi mümkün olmamışsa da resmi devlet dili/dilleri yerel diller ve lehçeler pahasına inşa edilmiştir. Kamusal alan, toplumsal dayanışmayı desteklemek için gerekli ortak hayali sağlayan yerel edebiyata ihtiyaç duymuştur (Fraser, 2007:18). Dilin milliyetçiliği entelektüel okuryazarlar tarafından antik çağların edebiyatını canlandırmaya yönelik girişimlerin sonucudur. On dokuzuncu yüzyıl başında Yunan milliyetçiliğinin okuryazarları antik Helen'in şanlı geçmiş düşüncesinden esinlenmiş olmalarına rağmen ağır bir dil olan eski Yunancayı kullanmak yerine çağdaş Yunancayı tercih ederek, kültürel olarak

kendilerini Pericles, Aeschylus, Euripides ve antik Sparta ile Atina devletlerinin değil, "Hristiyanlaşmış" Roma İmparatorluğu'nun (Bizans'ın) mirasçıları olarak inşa etmişlerdir (Hobsbawm, 2010:97-98).

Ulus-devletlerin ortaya çıkışında kitle okuryazarlığı, kritik bir öneme sahip değildi ancak hanedanlık yönetimlerinin kendilerini modern dünyaya adapte etmeye çalıştığı on dokuzuncu yüzyılda, lengüistik milliyetçiliğin doğuşu ve gelişiminde etkili bir siyasi araca dönüşmüştür. Kitle okuryazarlığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında *dekolonizasyona* yol açarak milletler için merkezi ve nedensel bir itkiye dönüşmüştür (Wimmer, Feinstein, 2001:768-769). Ancak yerel dillerde okuryazarlığın artması ulus-devletin gelişmesinde ve milliyetçilik sonrasında önemli bir faktör olmuştur.

On sekizinci yüzyılda önemli Alman romantiklerden Herder ve Fichte gibi yazarlar, Fransız Devrimi fikirlerinin aksine, "Alman kültürünün biricikliği ve üstünlüğü inancını" yüceltmişlerdir (Heywood, 2013:172). Bir milletin özünün ve yaratıcılığının, o milletin dilinde yattığının ifade edildiği bu görüşe göre, Felemenkçe konuşanlarla Fransızca konuşanlardan meydana gelen bir Belçika, "hakiki" bir millet olamazdı (Billig, 2002:24). Bu anlamda dışarıdan, *ötekiden* gelen her türlü etki arındırılmalıydı. Doğal olarak milli ruhu yansıtan önemli bir unsur olarak Almanca, Latince gibi yabancı kelimelerden temizlenmiş olması gerekiyordu. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış Grimm Kardeşler Alman halk hikayelerini bulmuş ve yayımlamışlardır. Benzer şekilde Richard Wagner de operalarının büyük bir kısmını eski çağ efsane ve mitlerine dayandırarak bestelemiştir (Heywood, 2013:172).

Fransa'da doğan yeni düzene karşı, bir alternatif ve bir tepki olarak ortaya çıkan Alman Romantizmi, Aydınlanmanın, akılcılığının aksine birey ve duyguyu vurgulayarak Alman milletini "dil" nesnel özü ile tanımlamıştır (Çilliler, 2015:50). Fichte, Alman milliyetçiliğinin kıstaslarını belirleyen "Alman Ulusuna Nutuklar" adlı çalışmasında, dünyada arı dile sadece Alman milletinin sahip olduğunu; bunun için de bütün öteki çağdaş milletlerden üstün olduğunu iddia etmiştir (Russell, 1999:78).

1860'lardaki Alman milliyetçiliğinin temel iddiası olan dilin milliyetin biricik yeterli göstergesi olduğu savını ileri süren Richard Böckh ise, Yiddiş'in Orta Çağ Almancasından türeyen bir Alman lehçesi olmasından dolayı Aşkenaz Yahudilerini

Alman olarak sınıflandırmıştır. Fransız devrimcileri ise Fransa'daki tüm etnik grupları Fransızca'yı konuştukları sürece Fransız saymışlardır. Yirminci yüzyıla gelindiğinde dünyada millileşme hareketleriyle beraber yeni dillerin icat edilmesi amacıyla ölü dillerin diriltilmesine kadar uzanan dilin inşa sürecinde siyasal-ideolojik unsurlar etkili olacaktır. Örneğin Siyonist hareket, bütün dünyadaki Yahudilerin önemli bir çoğunluğunun konuştuğu Yiddiş dilini reddederek kimsenin konuşmadığı modern İbranice'yi yaratmıştır (Hobsbawm, 1995:38- 135).

1.2.4. Patriarkal Kimlikler

Yirminci yüzyılda yapılan modern milliyetçilik çalışmaları millet ve milliyetçiliği modernleşme, kapitalizm ve sanayileşmenin sonucunda ortaya çıkan bir ürün olarak ele almışlardır. Ernest Gellner, Eric Hobsbawm ve Benedict Anderson gibi sosyal bilimciler tarafından yapılan çalışmalarla aynı zamanda geleneklerin, törelerin, tarihin kısaca kültürün tekrar araştırılmasına ihtiyaç duyulmuş; toplumları millet yapan unsurlar daha eski tarihlerden ele alınarak tartışılmıştır. Bu unsurlar tarihe, coğrafyaya hatta aynı coğrafya ve zaman diliminde farklı topluluklara göre değişiklik göstermiştir. Hemen hemen her toplumun ortak kanaat geliştirdiği olgu patriarkal sistemin varlığı ve bu sistem etrafında gelişen iktidar yapısı olmuştur.

Patriarkal yapılanmada erkeği ya da babayı hakim kılan temel unsur, iktidar ilişkisinin, akrabalığın ve evliliğin erkek soy çizgisine göre inşa edildiği kabulüne dayanan toplumsal, siyasal ve ekonomik bir ilişki biçimi olmasıdır. Çünkü patriarkal yapıda iktidar (en yaşlı) erkektedir ve ilişkiler "ata soyluluk ilkesi"ne dayalı bir toplumsal örgütlenmede gerçekleşir. Özetle patriarkal yapılanmada ailede çocuklar baba soyuna dayanır ve erkek çocuklar baba soyunun devamı olarak kabul görür (Topuz, 2016:30).

Tüm toplulukların patriarkal olduğu bir dünya tarihinde bilinen tüm toplumlarda cinsiyet/toplumsal cinsiyet sistemine egemen olan erkeklerin arasında ekonomik zenginlik ve yaşa bağlı eşitsizler olmuşsa da, toprağa ve diğer zenginliklere ve iktidar gücüne sahip olma tek bir cinsiyete ithaf edilmiştir. İnsan toplumunun yerleşik düzene geçtiği ve daha büyük topluluklar halinde yaşamaya başladığı sırada, grup olarak erkekler, kadınlar üzerinde böyle haklar elde edememişlerdi. Ancak Mary O'brien'e göre, "üremedeki fiziksel rolünün farkına varan erkek için tohumunun ürününe sahip

olmanın tek yolu vardı: kadını hapsetmek, denetim altına almak ve metalaştırmak.” Üreme konusunda kendine güvenmeyen erkeklerin medeniyetin yaratıcısı olmaya soyunması sonucu kadın tarihin ilk ötekisi haline gelmiştir (Cockburn, 2009:287-302).

Patriarkal sistem diğer bir deyişle erkek iktidarı sisteminin özü, kaynağını "baba"nın yani erkeğin iktidarından alan her tür toplumsal yapıyı ve örgütlenmeyi anlatmak için kullanılmaktadır. Bir site prensinin ya da kabile şefinin iktidarı ile aile üzerinde babanın sahip olduğu iktidar benzerdir: Yöneticiler "halkın babası"dırlar (Badinter, 1992'den akt. Topuz, 2016:31). Kadınların değerleri üreme gücü ve cinsellik kıstaslarıyla ölçülen mallar haline gelerek takas bedeliyle ve çocuklarının değeriyle metalaştırılmış ve veraset hakkından mahrum edilmişlerdir (Cockburn, 2009:302). Mirasçıların doğurmakla yükümlü olan kadınlar siyasal iktidarı üretmiş ve büyümüşlerdir. Özellikle ayrıcalıklı sınıflara ait kadınlar patriarkallığın sembolik merkezlerinden daha geniş bir eylem alanına sahip olmuş; böylece erkeklerin ve milletlerin temsilcisi ve uzantısına dönüşmüştür (Adams, 2005:244).

“Demokrasi” rejiminin antik bir örneği olan Atina şehir devletinde, vatandaşlık ebeveynlerin ikisinin de Atinalı olmasına bağlıydı; aristokratlar ise kendi sınıflarında yaygın olarak görüldüğü üzere şehir devletleri arasında ittifaklar kurmak yerine şehir içinden evlilik yapmaya zorlanmışlardır (Samons, 2007:102). Ortak soyun devamında önemli unsur olan kadın vatandaş sayılmamakta, oy hakkı ve eğitim hakkı bulunmamaktaydı. Arap yarımadasındaki cariye kültürüne benzer şekilde Atina’da da ev işlerinde ve çocuk doğurması için kadın köleler olan cariyelerden faydalanılmaktaydı. Meşru eşler ise meşru çocuklar doğurmakla yetkilendirilmişti (Gözlü, Yılmazcan, 2017:120).

Eski monarşilerin genişleme politikalarının yalnızca savaşlardan ibaret olmadığı, bugünkünden çok farklı bir cinsel politika aracılığıyla da genişlediği bilinmektedir. Hanedanlar arası evlilikler, heterojen nüfusları sayesinde yeni siyasal bir çevre yaratmıştır (Anderson, 1995:34). Ancak patriarkal monarşilerde kadın hükümdarlar, hoş karşılanmayan, dengesiz ve belirsiz bir tehdit olarak görülmüştür. Kral, prens gibi erkek hükümdarların yokluğunda soyun devamı ve dolayısıyla devletin bekası ile ilgili endişeler kadın hükümdarlar için her zaman bir boşluk yaratmıştır (Adams, 2005:244).

Osmanlı'da, özellikle on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, kadınların saltanatı yaşanmıştır. Adab-ı muaşeret kaideleri ile yetişen iyi eğitilmiş bir Müslüman olan ve erkeğe hizmet edecek şekilde yetiştirilen genç kızlardan oluşan sarayın devşirme cariyeleri, padişahın gözdesi olup, saray içinde Valide Sultanlık makamına kadar yükselebilmekteydi. Sultanı yetiştiren Valide, iç siyaseti yönlendirerek idare etmiş ve dış güçlerle etkili müzakereler yaparak oğullarının iktidarı için mücadele vermişlerdir. Sanatsal üretime katılarak ve anıtsal yapılar inşa ederek saltanatın koruması altındaki tebaanın ritüellerine katkıda bulunmuştur (Peirce, 1993:265).

Kadın sultanlar tarafından yapılmış bir cami, kadınların da kendilerini tarihe yazmak istediğini ve “ben vardım” diyebileceği önemli üretim araçları olmuştur (Berktaş, 2012:57). Sultan'ın yokluğunda, imparatorluğun iç ve dış yönetimi sadece haremın başı Valide Sultan'a devredilir; gerekli görürse yaptırım uygulama hakkına sahip olurdu (Peirce, 1993:265). Ancak her ne kadar "güçlü bir saltanat" yaşamış olsalar da küçük yaşta ailelerinden alınıp devşirilen kadınlar zorlama yoluyla saraya alınıp erkeğin hizmetine sunulmuş ve erkek çocukları aracılığıyla iktidara sahip olma mücadelesi vermişlerdir.

Burjuvazi-öncesi egemen sınıfların kendi iç bütünlükleri, paylaşılan bir dil ve kültür zemini üzerinde değil akrabalıklar ve dostluklardan kaynaklı kişisel sadakatın üzerine kurulmuştur. Geleneksel aristokrasilerin görece küçüklüğü, siyasal tabanlarının sabit olması, cinsel ilişki ve mirasın da işaret ettiği gibi, siyasal ilişkilerin kişiselleşmesi anlamına gelmekteydi (Anderson, 1995:93). Toplumda sıradan erkek için devlete sadakat yeterli görülürken çocukların anne ve babalarına, kadınların ise onların namına hareket eden “erkeklerine” sadık olmaları beklenmiştir (Hobsbawm, 1995: 105). “Kadınlar evcimen ve yardımcı olarak tanımlanırlar ve milletin biyolojik ve kültürel açıdan üremesini sağladıkları için öncelikle anneliklerinden dolayı değerli sayılırlar” (Anthias ve Yuval-Davis 1989'dan akt. Cockburn, 2009:238).

Yirminci yüzyılın kitle savaşlarıyla beraber vatan için ölmek, şehit olmak önemli bir sembol haline gelmiştir. Savaşlara asker yetiştiren kadınlar oğullarını ve kocalarını feda etmeye hazır olup büyük erkek kardeşin feda edilmesi de özel bir anlam kazanmıştır ve hususi bir keder kaynağı olmuştur. “Kadınların vatansever anneler ve bakıcılar olarak yaptıkları katkılar olmaksızın -yani, erkek savaşçıları sevme çağrısına

cevap veren kadınlar olmaksızın- savaşlar yapılamazdı" (Elshtain, 1993'den akt. Billig, 2002:146).

Ulus-devlete vatansever, sadık evlatlar yetiştirmesi için kadınlara, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün kalkmadığı ya da kadının, siyasal haklar kazanıp özgürleşmesini teşvik etmediği, eğitime ihtiyaç vardı. Haliyle bu durumda kadının talepleri, ataerkil cinsiyet söyleminin sınırlarını belirlediği cinsiyet rolleri çerçevesinde oluşturulmalıydı. "Gelecek kuşakların annesi" eril bakışın iktidarını ve kudretini sarsmayacak bir kimliğe dayanması gerekiyordu (Günaydın, 2018:36).

Dini gelenek, dil, töre, tabular, giyim, sanat, zafer veya felaket gibi ortak geçmişlerini vurgulayan etnik gruplar köklerine geri dönerek milliyetçiliklerini yaratırlar. Bu tür milliyetçiliklerin sosyal sistemleri genellikle patriarkaldir; erkeklik ve kadınlığı sabit, indirgemeci, eşit olmayan ve tamamlayıcı bir biçimde inşa eder. Liderlik ve savaşçılık erkeklere ait vasıflar olarak görülür (Cockburn, 2009:238).

Erkeklerin yanında yardımcı rollerde bulunan kadınlar millet ve milliyetçilik kurgularının artık simgeleri haline dönüşmüştür. Anthias ve Yuval-Davis, kadınların milliyetçi projelerdeki yerine dikkat çekerek değişen rollerini analiz etmişlerdir: "Kadınlar ulusal projeye bazen gönüllü, bazen mücadeleye istekli bir şekilde, bazen zorla, bazen "ırk"ı sürdürenler olarak, çoğunlukla çocukların toplumsallaşması aracılığıyla kültürün yeniden üreticileri olarak, bazen de pasif semboller olarak katılırlar" (Walby, 2013:50). Ayrıca modern milletler aile metaforlarıyla idealize edilen bir erkek kardeşler birliği (fraternity) olarak yaratılır; "coğrafi beden" (geo-body) olarak anavatan ise, cinsiyetçi bir vatanseverliğin yarattığı erotikleştirilmiş milliyetçiliğin önemli unsuruna dönüşmektedir (Altınay, 2013:129-130).

Pierre Bourdieu toplumsal iktidar ilişkilerinin cinsiyet ayrımı bağlamında ele aldığı eril tahakküm, kadın ve erkek arasında var olan bu eşitsiz ilişkinin toplumsal ve tarihsel olarak kurulan bir tahakküm biçimi olduğudur (Topuz, 2016:33). Eril tahakkümü koruyan heteroseksüelliğin sosyal yapısı toplumsal tahakküm tarafından üretilmiş ve toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması heteroseksüel matrikse uygun gerçekleşmektedir (Karkıner, 2011:142).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında elbette sadece kadın erkek arasındaki ayrım değil, erkekler ve diğerleri olmak üzere çok katmanlı bir ayrım yaşanmaktadır. Bilhassa dinin yönetimdeki egemenlik, heteroseksüellik dışında kalan cinsel kimliklerin karşısına aileyi koyarak (Fragomeno, 2018) toplumsal cinsiyet eşitsizliğini güçlendirdiği bilinmektedir. “İrklar arası cinsel ilişkinin başlangıçtan beri katı bir şekilde yasaklandığı Protestan toplumlarındaki erkek erkeğe bağlanmaların, Katolikliğin geniş bir *mestizo** nüfusun oluşmasına izin verdiği Latin Amerika'nın milliyetçi edebiyatındaki paraleli erkek kadın arasındaki "kutsal aşk"lardır (Anderson, 1995:223).

Sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamda erkeğin diğer kişilerden daha fazla avantaj sağlaması, taraflar arasında eşitsiz bir güç ilişkisini doğurarak iktidarın erkeğin lehine gelişmesine sebebiyet verecektir. Temelde patriarkal sistem içinde şekillenen toplumsal cinsiyet ilişkileri, egemenlik ve ast-üst ve boyun eğme şeklinde kendini gösteren güç ilişkileridir (Topuz, 2016: 27-31). Böyle bir kültürel yapıyı incelerken, sadece siyasal olaylara odaklanmak yerine milletin, aynı zamanda kültürel söylemlerin yarattığı bir bilinç olduğu akıldan çıkarılmamalıdır (Çakır, 2012:25). Toplumlardaki en kesin ve temel olan cinsiyet ayrımı öteki farklılık ve tabiiyetlerin kökeninde de bulunmaktadır. Bu yapı içinde gerçekleşen cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin sosyal ilişkisi, eşit olmayan ırk/etnisite/millet ve sınıf ilişkileriyle etkili bir şekilde kesişerek erkekliğin üstünlüğü ile kadının tabi olması, mülkiyet ve siyasal temsillerin içinde tekrar üretilmiş olmaktadır (Cockburn, 2009:289).

1.3. Avrupa’da İktidar İlişkileri ve Toplumsal Yapı İçerisinde Siyasal Milletin ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı

Ortak etnik kimlik, dil, din, örf ve adetler gibi toplulukları birleştirici unsurlar, tarihsel süreçte çeşitli kolektif kültürel yakınlıklar sağlayarak farklı topluluk türlerini meydana getirmiştir: Atina ve Sparta şehir devletleri, İbrani ve Arap kabileler, Yahudi toplulukları gibi dini bağın birleştirdiği cemaatler ile İsviçre ve Amerika tarzında konfederasyonlar, Cermen ve Slavlar’ın etnisite ve dil temeline dayanan oluşumları (Renan, 1946:97). Aslında millet öncesi yönetimler şehir devletleri, küçük krallıklar

* Latin Amerika ülkelerinde melezler için kullanılan terim.

ya da göçebe federasyonlar gibi siyasal örgütlenmelerden doğmuştur. On ikinci ve on üçüncü yüz yıllarda Anadolu'da göçebeler, Doğu'nun karmaşasından kaçan çeşitli ırk ve dinlerden şehirliler on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar, etnik ve dinsel bakımdan karmaşık halk kitleleri halinde dağınık şekilde yaşamıştır (Shaw, 2004:27).

Din, dil ve etnisite açısından merkez yönetim ve fethedilen çevrenin nüfus yapısı farklılık göstermiştir. Belli bir yönetim sistemi ve toplumsal yapıya sahip olan imparatorluklar günümüzde modern anlamlarıyla etno-milli bir yapı olarak ifade bulmaktadırlar: Atina şehir devletinin Yunan ya da Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olarak algılanması gibi. Atina merkezi yönetimi Yunan olsa da diğer şehir devletlerine kadar uzanan topraklarında farklı kültürleri bünyesinde bulundurmıştır. Dolayısıyla bugünün algısıyla Atina yönetiminde Yunanı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk olanı egemen etnisite olarak görmek modernist bir bakış açısı olacaktır (Dikötter, 1997'den akt. Breuilly, 2017:4).

Alman feodal birliklerinden mahalli devletler ortaya çıkmış ve bu devletler vergilere ve askeri desteğe bağlı olan kralın ya da imparatorun, soylulara ve kiliseye ayrıcalıklar tanıyan sözleşmelerine dayanmıştır. Parlamentolarda bu sınıflar, saray karşısında ülkeyi hatta milleti temsil ederken yönetilen kesimin meclislerde temsili bulunmamıştır. Bu durum, milliyetçiliğin doğuşunda halkın millet ile özdeşleştirilmesine zemin hazırlayarak devrimci bir harekete dönüşecektir (Habermas, 2012:18). Milliyetçilik ve ulus-devletlerin gelişimi sonucu devlet, bireysel çıkarları için bir araya gelmiş bireylerden oluşan bir kurum değil, onlardan daha önemli ve tümünün üstünde bir kimlik yaratan kuruma dönüşecektir. Kısaca millet kavramı ulus-devletlerin gelişimine kadar bilinçli bir siyasi fikir olarak var olmamış, ortak değerleri paylaşan bir grup insanı tanımlamak amacıyla kullanılmış bir kavram olarak anlam bulmuştur.

Millet bir yönetim birimi ya da doğal bir cemaat olarak toplumun bir bölümünü temsil etmektedir; eğer bağımsız bir devlet değilse de bağımsız olmayı hedefler. Doğal bir cemaate olan inanış, ortak biyolojik kökene dayalı mitler, paylaşılan ortak tarih, kültür, gelenek ve dillerden kaynaklanmaktadır. Ancak kimi görüşlere göre millet, üyelerinin farklı kökenlerine rağmen kendi gönüllü cemaatini yaratmıştır (Reynolds, 2015:79). Gönüllüler geçmişi ve gelecekleri icat ederek ya da yeniden icat ederek milli kimlik

ve milliyetçiliği diğer bir deyişle hayali cemaatleri (Anderson, 1995) meydana getirirler.

Fransız Devrimi sonrası Batı'da artık yurttaş gücünü tanrıdan aldığını söyleyen yönetimle değil gücünü halktan aldığını söyleyen burjuva ideolojisinden doğan cumhuriyetlerle yönetilmeye başlayacaktır. Her ülkede farklı zamanlarda gelişen milliyetçi ideoloji, devletin vatandaşla –daha çok erkek vatandaşlarla- artan karşılıklı ilişkisi, yöneten ve yönetilenin birbirlerinden sorumlu olduğu, aralarındaki duvar ve engellerin kalktığı bir dönemde kök salmıştır.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında artık kitlesel göçlerin, emperyalizmin ve artan milletlerarası rekabetlerin sonucunda dünya savaşlarına sebep olacak ve devletlerin gittikçe büyüyen güç çatışmaları, siyasal aktörlerin halklar üzerinde vatan, millet, bayrak gibi kutsal ikonlar aracılığıyla yönlendirildiği bir döneme girilecektir. On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren artık sıradan insanların yani yönetilen kesimin milliyet konusunda neler hissettikleri giderek önem kazanmaya başlamıştır.

1.3.1. Millet Öncesi Avrupa'da İktidar ilişkileri Bağlamında Ekonomi Politik Yapı

Antik ve Orta Çağ Batı kentini öteki bütün kent devletlerinden ayıran temel özellik, bu kentlerde ordu ile güç kullanabilen bir devlet ve bürokrasinin yokluğudur; büyük bir imparatorluk değildi ve hareketleri belli bir merkezden yönetilmemekteydi. On sekizinci yüzyıla kadar feodal yönetimle idare edilen Avrupa devlet iktidarının mutlaklığını dengeleyen kilise, feodal aristokrasi, burjuvazi, köylülük gibi farklı güç merkezlerine dağılmıştır (Yurtsever, 2006:46). Avrupa'da eş zamanlı olarak ortaya çıkmasa da onuncu yüzyıla gelindiğinde artık birçok Avrupa devletinde feodal düzen kurumsallaşmış ve dünyanın birçok yerinde olduğu gibi halkın çoğu kırsal kesimlerde yaşamını sürdürmektedir.

Roma topraklarında ve Germen eyaletlerinde toprak sahipleri, ayaklanmaları bastırmak ve kölelerin imparatorluğun sınır bölgelerinde yalnız başına yaşayan toplulukların yanına kaçmalarını engellemek için, onları topraklandırmış ve kendi ailelerini kurmalarına hak tanımak zorunda kalmıştır. Ancak Germen işgalleri sonucu toprak sahiplerine sığınan özgür köylüler kontrol altına alınmaya başlamış ve böylece

köylülük tabi duruma düşmüştür. Kölelik tam anlamıyla ortadan kalkmasa da önceki kölelerin ve bağımsız tarım işçilerinin koşullarını homojenleştiren yeni bir sınıf doğmuştur; böylece dokuzuncu yüzyıldan on birinci yüzyıla kadar köylü kelimesi (*rusticus*, *villanus*) serf (*servus*) kelimesiyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır (Pirenne, 1956'dan akt. Federici, 2011:38).

Millet öncesi karmaşık uygarlıklar -Marksist deyişle ile feodal, köle ve Asya tipi toplumlar- büyük bir kültürel farklılığın olduğu ve karmaşık bir iş bölümüne sahip toplumlar olmuştur. “Alman atasözündeki gibi yalnızca yediği şeyden değil, aynı zamanda giydiği, konuştuğu şeyden, ettiği danstan, beraber yemek yediği ya da evlendiği kimseden vs. tanınmaktadır” (Gellner, 2012:59). Kültürel ve etnik farklılıklar bakımından zengin olan feodal kültürlerin, kendilerine ait bir siyasal birime sahip olmasına pek rastlanmamıştır. Aksine o dönemin koşullarında, iktidardaki yönetici elit de dahil olmak üzere topluluğun farklı katmanlarının kültürel ve etnik ayrışması hiyerarşilerin çatışmasını yok ettiği için olumlanmıştır. Öte yandan halk için yabancı işgalcilere karşı girilecek savaşın ideolojisi milli değil, toplumsal ve dinsel bir içerik taşımaktadır. Tabiatıyla eski rejimlerin tebaadan beklediği şey sadakat ya da hıstan ziyade, kulluk ve sükunet olmuştur (Hobsbawm, 2010:97).

Feodalizm ya da derebeylik, devletin iktidarının zayıfladığı bir dönemde ortaya çıkmış bir yerel örgütleniş biçimidir. Feodal toplumu eşitsiz ve çoğulcu bir toplumdur: Soylulardan çok şefler; köleden ziyade üretici serfler vardır (Yurtsever, 2006:44). Feodalitenin temel sınıfları olan lordlar ile vassallar arasındaki karşılıklı hak ve görev ilişkisinde yerel yönetimler etkili olmuştur. Merkezi yönetimin zayıflığı sık sık siyasal istikrarsızlıklara ve hatta savaşımlara yol açmaktadır. (Sander, 2009:74). Feodal toplumlardaki sıradan insanlar kendilerini üstün egemen, kral ya da çar aracılığıyla ülkeyle ve halka özdeş görebilirken, huzursuzluklarının başlıca hedefini temsil eden lordlar topluluğunun oluşturduğu bir “ülke”yle özdeşleşmeleri mümkün olmamıştır. Köylüler belirli bir lorda bağlı ve sadık kalsalar bile, bu bağlılık hiçbir zaman ülkeye bağlı olmayı içerecek nitelikte olmamıştır (Hobsbawm, 2010:96).

Kapalı tarımsal ekonomiye dayalı feodalitenin temel üretim aracı olan toprağın, temel üretim gücü serflerdir. Toprakların özel mülkiyeti senyöre aittir ve mülkiyet hakkına sahip olmayan, toprak sahibine bağlı bulunan serfin toprak ve üretim aletleri üzerinde

sadece kullanım hakkı vardır (Yurtsever, 2006:43). Serfler toprak sahiplerine bağılı, sahip oldukları şeyler ve kendileri dahil efendilerinin mülkü sayılmaktadır. Köylü ailelerin kendi küçük işletmelerinde elde ettikleri ürünlerin bir kısmı ile karşılıksız çalışmayla ürettikleri ürünleri efendisine aktarmıştır. Ancak serflik sınıf ilişkilerini, işçiler için daha elverişli olacak şekilde yeniden tanımlanmasına olanak tanımıştır. Zincirlere bağılı ağır iş yükü ve cezalara dayanan sistemin koşullarını hafifletmiştir (Federici, 2011:39).

“Endüstrileşme öncesinin toprağı dayalı toplumları, nüfusun büyük çoğunluğunun bir tarım üreticisi yaşamı sürdüğü ve zamanını küçük ve kendine yeterli sınırlar içinde geçirdiğı topluluklardır” (Gellner, 2012:63). Köy yaşamının içine kapalılığı ve kendine yeterliliğı dolayısıyla, hemen yakınında aynı ekonomik ve toplumsal statüyü paylaştığı ve farklı dille konuşan bir köy bulunduğunun farkında olmamıştır. Bu tür bölgelerde dilsel sınır, bilhassa köy içi evlenmenin ve mülk edinmede öncelik hakkının topluluk üyelerinde bulunmasının yabancıların köye gelişlerini sınırlaması yüzünden yüzyıllarca değişmeden kalabilmişlerdir. Köyün dışından gelen yabancılar da çok geçmeden asimilasyona uğratılmıştır. (Hobsbawm, 2010:119). Diğer yandan kolektif ilişkilerin aile ilişkilerine baskın gelerek kadın serflerin çamaşır yıkamak ve ekin biçmek gibi üstlendikleri pek çok görevi diğer kadınlarla iş birliğı içinde yerine getirebilmiş olması kadınların tecridini azaltmıştır. Bu iş bölümü, kadınların erkeklere itaat etmesini vaaz eden ve kocanın karısını dövme hakkını savunan Kiliseye rağmen, kadınların erkeklere karşı durabilmesini sağlayan yoğun kadın toplumsallığının ve dayanışmasının temelini oluşturmuştur (Federici, 2011:42).

Sayısı çoğalan kentlerin gıda ihtiyacını karşılamak üzere, lordlar ekim alanlarını genişletmeye başlamış ve yeni köylerin kurulmasıyla birbirlerine yakınlaşan köyler arası haberleşme ve etkileşim artmıştır. Ürettiklerinin bir kısmını kentlerde satarak para kazanan köylüler kendi topraklarını ve özgürlüklerini kazanmaya başlamış ve on beşinci yüzyıla gelindiğinde serflik hukuken ortadan kalkmıştır (Sander, 2009:77). Toprak sahipleriyle yapılan kolektif sözleşmelerin yaygınlığına ve köy ekonomisinin yerelliğine rağmen, Orta Çağ köylüsü kendi içinde eşitlikçi bir topluluk olmamıştır: “özgür köylüler ile köle statüsünde olanları, zengin olanlarla ile fakir olanları, güvenceli arazi kullanım hakkına sahip olanlar ile lordun toprağında (*demesne*) ücret

karşılığı çalışan topraksız köylüleri ve kadınlar ile erkekleri birbirinden ayıran çok sayıda toplumsal farklılık” bulunmuştur (Federici, 2011:41).

Kentler ise Avrupa’nın ilk atılımının yükünü çeken, özgürlükleri yaratan ve hep “hareket halinde olan motorlarıdır” (Braudel, 2006:361). Coğrafi keşifler kentlerin canlanmasını sağlayan önemli atılımlar olmuştur. Merkezi devlet yönetimlerinden daha cesur özellik gösteren kentler, Avrupa’da özellikle dönemin en ileri ülkesi olan İtalya’da “modern” bir yapı göstermiştir. Kendi kendilerini yönetebilen ve adalet mekanizmasına sahip, dışa karşı da kendini savunabilen *kent devletleri* olmuşlardır (Braudel, 2006:362).

Rönesans döneminin yaratıcılığı, yenilikçiliği ve canlılığının kaynağı tabiatıyla kent insanları, diğer bir anlamla tüccarlardır. Yöneticiler gibi geniş kitleleri ve toprakları yönetmekle uğraşmadıkları için sahip oldukları güç ve zamanı en karlı ticaretin nereyle ve nasıl yapılacağına harcamış ve elde ettiği zenginlikleri sanat ve endüstri yeniliklerine yatırmışlardır (Sander, 2009:81). Kara Avrupa’daki ülkeler siyasal, hukuki ve hatta askeri erkler, kral, aristokratlar, özerk şehirler ile bölgeler, loncalar ve diğer meslek grupları arasında bölünmüştür. Merkezi otoritelerin yokluğu ve yöneten ve yönetilen kesim arasındaki kopukluk sonucu oluşan bu bölünmüş yapı güçlü bir ticaret ağı yaratmış ve bu ağ aynı zamanda Hristiyan olmayan halklarla sadece malların değil kültürel bilgilerin de alışverişin yoğunlaşmasını sağlamıştır.

İktidar mücadelesi dört temel gücün arasında sürmüştür: zayıflamaya başlayan Kutsal Roma İmparatorluğu veya Papa tarafından yönetilen Hristiyanlık; geniş yetki alanlarına karşı duran ulusal monarşiler, feodal lord ya da prensler ve ticaretin doğurduğu kent-devletleri (Sander, 2009:78). Avrupa’daki parçalanmış iktidar yapısı döneminin ötesinde bir sanatsal ve demokratik özellikler taşımasını sağlamıştır. Özellikle Venedik, Floransa, Cenova, Barselona gibi ayrıcalıklı kentlerde kapitalizm oluşmaya başlamış; tüccar girişimcilerin hammadde ve emek gücü sağlaması sonucu lonca üyesi ustalar ve kalfalar ücretli işçi sınıfına dönüşmüştür. Ayrıcalıklı sınıf olan tüccarlar diğer bir deyişle “yağlı halk” ile ücretlerden şikayetçi olan “sıska halk” olarak tabir edilen alt tabaka arasında çatışmalar doğmuştur (Braudel, 2006:363).

Feodal iktidara karşı mücadele egemen cinsel normlarının reddine ve kadınlar ile erkekler arasında daha eşitlikçi ilişkiler talebinde bulunan ilk örgütlü girişimlerin doğmasına neden olmuş; böylece “Avrupa tarihinin ilk kurulu düzen karşıtı ve alternatif komün hayat modellerinin inşasına katkıda bulunan, aşağıdan gelen kadın hareketlerine ilk kez feodalizm karşıtı bu mücadele sürecinde” rastlanmıştır (Federici, 36-37). Bu karmaşık iktidar yapısı ve yaşanan çatışmalar anayasal sürecin gelişimi için önemli tecrübeler olacaktır.

On beşinci yüzyılda Avrupa’nın siyasal dengesi, ekonomik bakımdan geri olan ulusal devletlerle, Batı Hristiyanlığının ortasında küçük, ama canlı ve gelişmiş kent-devletleri arasında oluşmuştur (Sander, 2009:79). Tarih ve siyaset biliminin önemli düşünürü Floransalı Machiavelli devleti maddi bir varlık -dinden ve ahlaktan ayrı bir kurum- olarak ele almıştır. Toplumu yönetenlere bağlayan ilişkiler hakkında çalışmalar yapan Machiavelli için Floransalı kimliği geniş anlamda İtalyan kimliğini oluştururken Floransa’ya duyduğu sadakat de milliyetçiliğin bir parçası olmuştur (Calhoun, 2012:8-9). Bu nedenle ekonomik ve kültürel olarak gelişmiş olan, siyasal egemenliğin beş büyük kent devleti arasında bölünmüş İtalya’nın siyasal birliğinden yana tavır almıştır.

Machiavelli’ye benzer şekilde, Fransız siyasal düşünür ve demonolog Jean Bodin de egemenliğin, mutlak, sürekli ve bölünmez olması gerektiği fikrini savunmuştur. Egemenliği öbeklere bölen feodal düzene karşı olan düşünür, parlamentoyla dengelenmiş demokratik monarşiyi desteklemiştir (Yurtsever, 2006:53-55). Jean Bodin, bir ulusun zenginliğini vatandaşların sayısının belirlediği fikrinin toplumsal bir inanış haline geldiği on altıncı yüzyılda, “çok fazla tebaa ya da çok fazla vatandaşa sahip olmaktan asla korkulmamalıdır, ne de olsa bir devletin gücünü oluşturan insandır” sözüyle nüfus gücüne vurgu yapmıştır (Federici, 2011:129).

1.3.2. Millet Öncesi Avrupa’da Kültürel Gelişmeler

Avrupa uygarlığı gecikmeli olarak, Roma İmparatorluğunun düşüşünden sonra ilerlemiş; yakınındaki Batılı devletleri kilise kurarak, misyoner yollayarak kolonileştirmiştir (Braudel, 2006:394). On birinci yüzyıla kadar İslam alemi dışında, aklın sesi Avrupa’da kilisenin baskısı sonucu susturulmuş ancak on birinci yüzyıldan sonra skolastik düşünce, Rönesans ve bilim yoluyla akıl güçlü biçimde egemen olmaya

başlamıştır (Russell, 1999:75). Rönesans, Alman İmparatorluğu, Rus Çarlığı ve Osmanlı Devleti gibi büyük ve despotik devletlerde değil, Floransa, Venedik, Portekiz, Hollanda ve İngiltere gibi despotik olmayan küçük kent-devletlerinde ya da büyük şehirlerde doğmuş ve yayılmıştır (Sander, 2009:81).

1.3.2.1. Rönesans ve Reformasyon

Henüz Rönesans ve Reformasyon'un yaşanmadığı onuncu ve on üçüncü yüzyıllar arasında Avrupa'daki etkin ekonomik gelişmelerle de desteklenen Hristiyanlık güçlü bir yükseliş dönemi yaşamıştır. Fakat daha sonra yaşanan Kara Veba salgını ve Fransa ile İngiltere arasında çıkan ancak Batı aleminin tümüne yayılan Yüz Yıl Savaşları ülkeleri zayıflatmıştır (Braudel, 2006:380) ve yaşanan bu travmatik olaylar, her sınıftan milyonlarca insanın ölümüne neden olarak, Avrupa topraklarında büyük sosyolojik etkilere neden olmuştur. Özellikle veba salgınında kilisenin çözüm yaratamamış olması halk arasında ruhban sınıfına karşı güvensizlik ve şüphe doğmaya başlar. Ayrıca rahiplerin eksikliğinden dolayı günah çıkarmak için ruhban sınıfına dahil olmayan erkeklere ve kadınlara ilk kez izin verilerek zoraki de olsa toplumsal değişimler başlamıştır (Genç, 2011:141).

Kilisenin yarattığı cahillik ve dogmatik inançlardan dolayı kaybedilmiş olduğuna inanılan sanat ve fikir özgürlüğünün tekrar yaşatılması düşüncesi Rönesans'ı doğurur (Russell, 1999:27). Rönesans'ın entelektüel hareketinde ortaya çıkan vicdan özgürlüğü hümanizmayı yaratarak merkezine dini değil insanı koyar: İnsanın birey olarak saygınlığını, yüceliğini savunmakta, insanın zekasını, kişisel gücünü övmektedir. "Hümanizma, atılımdır, insanın tedrici özgürleşmesine yönelik kavgacı bir girişimdir, insanın kaderini iyileştirme veya değiştirme olanaklarına yönelik sürekli bir dikkattir" (Braudel, 2006:368-383).

Rönesans'ta, "yaşama sevincinin bir parçası" olarak kullanılan bilgi, entelektüelleri ilk çağlara yani Antikite 'ye götürmüş ve kültürel anlamda o dönemlere duyulan hayranlığı ateşlemiştir. On altıncı yüzyıl insanları Yunanlara hayrandılar ve klasikleri okuma yönünden Yunanları taklit ederek (Russell, 1999:26) antik uygarlık ile Hristiyan uygarlığın kültürel bir sentezini meydana getirmişlerdir. Dönemin yöneticileri iktidarlarını meşrulaştırmak için geçmişi tekrar uyandırarak tarihe dayalı

ortak bir kültürel gelenek inşa etmişler (Lerner, 202); böylece henüz Rönesans döneminde milliyetçi geleneğe benzeyen ortaklık algısı yaratılmaya çalışıldığı görülmüştür.

Teolojiyle ilgili olarak Antik diller kendilerine uygulama alanı bulabilmiş; ayrıca Klasik Latince'ye duyulan ilgi Papalık makamından verilen uydurma buyruklara inancı zayıflatmıştır. Tüm bunlar, Martin Luther'den yüzyıl kadar önce İtalya'da klasik bilginin canlandırılışı hareketinin sonucudur (Russell, 1999:26-27). Fernand Braudel'in *reformasyon hümanizması* dediği Katolik Kilisesi'nin hakimiyetini kıran ve yeni mezhep çatışmaları doğuran hareketler ve değişikliklerdir. Kiliseye karşı gelişen tutumlar toplumun farklı kesimlerinde farklı açılardan gelişmiştir. Örneğin sıradan vatandaş Kilise'ye temelde dini nitelikte isyan etmiş; güçlülerin kötülüklerine karşı olanları koruyacak dini öğretiye uygun, dürüst ve korkusuz bir Kilise istemişlerdir. Monarklar ise Roma Kilisesi'ne ait tüm maddi ve manevi zenginlikleri ele geçirmek ve tahta bağlı "ulusal kiliseler"i kurulmasını istemişlerdir (Sander, 2009:84).

Kiliseye karşı temel eleştiri ve reformlar teologlar tarafından gelmiştir. Germanyana'nın Doğu uçlarından bir romantik köylü olan Martin Luther ve şehirli, soğukkanlı, eğitimli Fransız Jean Calvin, Roma Kilisesi'nin ve ruhbanların suistimallerini, yozlaşmışlığını bildirerek (Braudel, 392-393) Reformasyon hareketlerinin öncüleri olmuşlardır. Bu hareketler, Anglosakson ve Cermen ülkelere renklerinden birini veren Protestanlık mezhebini doğurmuş ve Rönesans'ın aksine kitlelere ulaşmıştır. On altıncı yüzyılda, burjuva ve parlamentonun da desteklediği reform hareketleri sonucu İngiliz manastırları kapatılmış ve mülklerine el konulmuştur (Yurtsever, 2006:71).

Protestanlık ile ucuz ve popüler basımdan kar eden kapitalist yayıncılık özellikle Latinceyi ya hiç bilmeyen ya da çok az bilen tüccar ve kadınlar arasında kamuoyları yaratarak dinsel-siyasal davalar adına yönlendirmiştir (Billig, 2002:55). Kamuoyu oluşturmada Kilisenin bölgesel egemenliği (*territorialisation*) milliyetçi fikirlerle bağlantılı olmaktadır: Martin Luther'in İtalyan Papalığından Alman bağımsızlığı için çağrıda bulunması ve VIII. Henry'nin Anglikan Kilisesi'ni kurması gibi. Bu fikirler Protestan reformistlerin "elit ulus" ideolojisini ima ederek Eski Ahit İbranileri ile mücadeleleri arasında benzerlik kurmasıyla güçlendirilmiştir (Breuilly, 2017:9).

Avrupa’da Protestanlık, eğitime, kutsal olana ve onun iletisine erişme hakkının eşitliğine, yani ruhban sınıfının evrenselleşmesine yaptığı vurguyla, özünde milliyetçiliğin temeli olan yerel lehçe ve okuryazarlığı yüceltmıştır. Böylece yerel kültürlerin, gündeme gelmesine ve hatta otorite kazanmasına yol açarak yüksek ve aşağı kültürler arasındaki uçurumun kaybolmasında oldukça başarılı olmuş ve bu durum kapitalizme ve siyasal milliyetçiliğin erken dönemine bir zemin hazırlamıştır (Gellner, 2012:65-75).

Yeni mezheplerin doğuşu iktidar erklerine yeni mücadele gayeleri yaratmıştır. Almanya’da on altıncı yüzyılda başlayan ancak bir yüzyıl sonra sona eren din savaşları, Katolik Alman Devletleri ve Protestan Alman devletleri arasında patlak vermiştir. Ancak Fransa ile Habsburglular, İspanya ile Hollanda, Danimarka ile İsveç’in dahil olduğu uluslararası bir savaşa dönüşmüş ve arkalarında devasa yıkıntılar bırakmıştır (Sander, 99-100). Protestanların zaferi ile sonuçlanan *Otuz Yıl Savaşları* sonrası, tüm devletlerin yetkisini güvence altına alan Westphalia antlaşmaları yapılmıştır. Savaş sırasında toplam nüfuslarının yaklaşık yüzde kırkını kaybeden ve büyük bir ekonomik çöküntü yaşayan Alman devletlerinin birleşmesi uzun süreli bir mücadeleye evrilecektir (Erhan, 2012:38). Westphalia’da din sistemi terk edilip devlet sistemine geçilmiş; bu nedenle Avrupa’nın ilk laik konferansı olmuştur. Kilise egemenliğinden uzak, sadece devlet meselelerinin tartışıldığı ve her devletin yalnızca kendi çıkarları peşinde koşan bir birime dönüştüğü siyasal düzen ortaya çıkmıştır.

On altıncı yüzyılın militan Protestanlığı ile on sekizinci yüzyılın yerleşik Protestanlığı farklı özellikler göstermiştir. Düşmanı olduğu Orta Çağ Katolikliği kadar katı bir sistem kurarak devlet sistemiyle bütünleşmesi (Braudel, 394-395), yalnızca dünyevi işlere yönelik ahlaki vurgusu ve yaşam koşulları içinde otoriteye ve tanrıya boyun eğmenin öğretilmesi ile kapitalizmle iç içe geçmiş modern dünyaya ait unsurları destekleyen bir Protestan ahlak doğmuştur. Romalıların başlattığı dinin dünyevileştirilmesi eylemi Reformasyon hareketleri ile ivme kazanmıştır. Siyasete dini ihtirasın karıştığı bu dönemde milletler artık, etnik duyguların içinde dini duygularla ya da dini duyguların içinde etnik duygularla harmanlanmaktadır (Gellner, 2012:97).

1.3.2.2. Fransız Devrimi

Orta Çağ'dan itibaren Avrupa'da, "mirasla devralınan konumlar yerini ticaret ve üretime dayalı olanlara bırakmışlardır." On sekizinci yüzyıldan itibaren ise Avrupa'nın Kuzey ülkeleri Güney'in monarşilerini ve aristokratlarını yenmişlerdir (Gellner, 2012:217-218). Milliyetçiliğin temelleri Avrupa'nın özünden doğan Rönesans ve Reformasyon hareketlerinde atılmıştır. Yöneten ile yönetilen arasında değişen ilişkiler bakımından hukuksal, iktidar mekanizmalarının değişen aktörleri açısından siyasal, bireylerin değişen yaşam şekilleri açısından toplumsal ve ekonomik sonuçlar doğuracak olan devrimler, ilk kez Avrupa kıtası dışındaki halkları da etkileyerek evrensel bir harekete dönüşecektir. Ancak her coğrafyanın farklı zamanlarda kendi iç dinamikleriyle tecrübe edeceği bir değişim dönemine girecektir.

Westphalia düzeniyle oluşmaya başlayan uluslararası siyaset, artık monarklar ve prenslerin kişisel çıkarlarına değil, devletler arasındaki mütakabiliyete dayanmaktadır ve devlet tüm uluslararası sistemin tek geçerli ve başat birimi olmuştur. Diğer yandan on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda halklar, dinin birleştiriciliğinin yerine, "devletin üstünlüğü ve dokunulmazlığına" inanmaya başlamıştır (Sander, 2009:144). Ayrıca hem "ulus-devlet"lerin hem de küçük zanaatkar ve köylüleri proleterleştiren kapitalist ekonominin ortaya çıkması modern dünyanın doğuşunu haber vermiştir.

Medeniyet tarihinin doğuşundan itibaren yirmi yüzyıl arasında geçen süreçte, sıradan birey, hayatı boyunca çok çalışmak zorundadır; hatta eşi ve çocukları da çalıştığı halde ürettiği küçük üretim fazlasını da savaşçılar ve din adamları el koymaktadır (Russell, 1999:10). On ikinci ve on üçüncü yüzyıllara kadar topraklar senyörlerin ve kilisenin elindedir. Ancak daha sonraki yüzyıllarda Fransa'da topraklarının yüzde yirmi üç-yirmi beşi eski soylu sınıfta iken küçük toprak sahibi köylüler tüm toprakların yüzde otuz sekizini- kırkını ellerinde bulundurmaktadır (Yurtsever, 2006:79). On sekizinci yüzyılda köylüler toprakları satın almaya başlayınca topraklar daha çok parçalanmıştır. Köylülerin topraklara ulaşmaları sonucu tecrübe ettikleri özgüven deneyimi siyasal ve ideolojik bir potansiyel yaratarak serflerin kullandıkları topraklara sahip çıkmalarına ve aristokrasinin özgürlüklerine koyduğu kısıtlamaları katlanılmaz bir haksızlık yarattığına inanmaya başlamışlardır (Federici, 2011:40).

Avrupa, "soyluların, din adamlarının, tüccarların ve köylülerin oluşturdukları yerleşik topluluklar Avrupası'ydı." (Sander, 2009:75). Köylülük hem soyluluğun

ayrıcalıklarına karşı hem de yükselen burjuvazi ile de çatışma halindeyken, toprak mülkiyetini almak isteyen burjuvazi soyluluğa karşı köylülüğü kullanmıştır. Diğer yandan gelirleri azalan ve masrafları artan monarşi başlıca gelir kaynağı olan köylülerden aldığı vergileri arttırma yoluna gitmiştir (Yurtsever, 2006:80-81). 1787’de Kral, vergi yükümlülüklerini ayrıcalıklı kesimleri de dahil edecek şekilde genişletmek istemiş ancak soylular bu teklifi kabul etmemiştir. Bu durumda soylu sınıf, 1614 yılından beri toplanmayan parlamentonun (*Etats Generaux*) toplanmasını talep etmiştir. 1789 Mayıs’ında, uzun bir aradan sonra Kilise, soylular ve halkın temsilcilerinden oluşan üç katmanlı parlamento toplanmış, burjuvazi yeni kazandıkları güçle soyluların siyasal ayrıcalıklarına tepki göstermiş ancak Kral tarafından talepleri kabul edilmemiştir (Sander, 2009:162).

Devrime giden yol dört safhada gerçekleşir: soyluların isyanı, burjuva devrimi (*Etats Generaux* – “hukukçular”ın devrimi), kentsel devrim ve köylü devrimi (Braudel, 2006:400). 14 Temmuz 1789 halk ayaklanmasından iki sene sonra toplanan Kurucu Meclis, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ni yayımlayarak devrimin hukuksal boyutunu gerçekleştirir. Bildiride insanların özgür ve yasalar önünde eşit olması, herkese memurluk hakkı tanınması, ifade ve basın özgürlüğü, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve vergilerin toplumda dengeli bir biçimde dağıtılması gibi temel hak ve özgürlükler yer almıştır. Kurucu Meclis sonra ulusal egemenlik ilkesine dayanan bir "Anayasa" hazırlayarak, Kral’ın yetkilerini halkın seçeceği bir parlamento ile sınırlandırır (Sander, 2009:164). 1792’de Cumhuriyet’in ilanından sonra, devrimi bir tehdit olarak gören diğer Avrupa devletleri Fransa’ya karşı 1815’e kadar yedi kez tekrarlanacak olan Koalisyon Savaşları’nı başlatmıştır (Kürkçüoğlu, 2013:7).

Devrim, herhangi bir siyasal parti önderliğinde meydana gelmemiş; ideolojik çerçevesi siyasallaşan, eğitilmiş, entelektüel kesim tarafından çizilmiştir. Hem girişimci burjuva sınıfı hem de entelektüel kesimin devrime ve millet düşüncesine dair homojen ya da sabit bir tutum sergilemediği görülmüştür (Weber, 2007:183). Başlangıçta devrimci değil ıslahatçı özellik gösteren devrim Avrupa devletleriyle girdiği savaşın etkilerine bağlı olarak daha radikalleşmiş ve şiddete yönelmiştir. Hukuk, eşitlik, adalet ve vatan sevgisi adına şiddeti meşru görmüş ve “bir idealin hizmetindeki şiddet”e dönüşmüştür (Braudel, 400-404). Tocqueville’nin de belirttiği gibi devrim, milletin en

medeni sınıfları tarafından hazırlansa da en cahil ve katı olanlarınca uygulanmıştır (Yurtsever, 2006:100).

Napolyon, on dokuzuncu yüzyılın başlarında devrimin doğurduğu liberalizm ve milliyetçilik akımlarını silah zoruyla Avrupa kıtasına yayarken, Avusturya Başkanı Metternich'e göre monarşilerin yeniden kurulması barış ve istikrarı geri getirecekti. Napolyon Savaşları'nın Avrupa'ya getirdiği kaosu milliyetçiliği ezerek düzeltmeye çalışan güçlü otokrat Metternich önderliğinde Viyana düzenlemeleri yapılmıştır (Sander 2009:175-177). Almanlar, Macarlar, Slavlar ve İtalyanlar tarafından desteklenen Avusturya otokrasisi tüm on dokuzuncu yüzyıl boyunca milliyetçilik ve liberalizmin en güçlü düşmanı olmuştur. Viyana sistemi olarak da adlandırılan bu sistemde ulus-devletlerin dağıtılması ve mutlak krallık rejimlerinin yaşatılması gerekiyordu. Ancak her türlü baskıya karşın milliyetçilik akımları güçlenmiş ve Viyana sistemi çökmüştür (Sander 2009:179-182).

1.3.2.3. Fransız Devrimi'nin Sonuçları: Liberalizm ve Milliyetçilik

On yedinci yüzyıl Avrupası'nda farklı özgürlük mücadeleleri ortaya çıkmıştır: kente gitmek için senyöründen kaçan köylünün özgürlüğü; daha iyi bir hayat umuduyla Yenidünya'ya giden göçmenin özgürlüğü; düzenli çalışma imkanına sahip olmayan serserilerin, dilencilerin özgürlüğü (Braudel, 2006:369). İnsanların hepsinin ulaşamadığı özgürlükler yine ayrıcalıklı sınıfın tekelinde olduğu Avrupa, Aydınlanma döneminde sefaletinin dip noktasına ulaşmıştır. Bu döneme dek Tanrı'nın himayesindeki fakirler, artık kent insanının düşmanına dönüşmüş; birçok köylü ve kentli ayaklanmaları yaşanmıştır (Braudel, 2006:370). Orta Çağların toplumsal mücadeleleri Avrupa'nın özgürleşme tarihinde yeni bir dönem başlatmıştır. "Nihayetinde bu mücadeleler zenginliğin paylaşımına ve hiyerarşilerin, otoriter yönetimlerin reddine dayalı eşitlikçi bir toplumsal düzen arayışı" taleplerini doğursa da feodalizm sonrası yeni kapitalist dönem hastalıklar, savaşlar, açlık ve ölüm getirmiştir (Federici, 2011:37).

Tocqueville'e göre devrimi meydana getiren atılımlar, birden meydana gelen bir kopuş değil devamlılığı olan bir süreçtir; devrim öncesinde Fransız toplumu tarafından

devrimi meydana getiren sisteme uygun hukuk düzeni oluşturulmuş; egemen sınıf konuma yükselen burjuva, millileşme sürecinin modern anlamda doğmasına neden olmuştur (Yurtsever, 2006:97). Liberalizm ve milliyetçiliğin Avrupa'ya yayılması, "ulus-devlet" ve "yurttaş-ordu" olgusu ile "kitle savaşları" kavramlarının ortaya çıkması, Fransız Devrimi'nin doğrudan sonuçları olmuştur (Sander, 2009:168).

“Her şeye kadir Tanrı, her şeye kadir kanun koyucuya dönüşmüştür” (Schmitt,2005: 41). Devlet iktidarının meşruiyetinin temelinde toplumun rızası olması gerekliliğine inanan Rousseau, bireylerin üstünde bir irade yaratır. Onun ifadesiyle "her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez parçası kabul ederiz". Yöneten ve yönetilenler birbirlerinin işlerine karışmaması şartıyla, yönetilenler üretim fazlalarıyla yönetenlerin yani tüketen devletin bekasını sağlamak zorundadır (Rousseau, 2012:15-74).

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısı boyunca liberalizm, burjuvazi ve aristokrasinin mülk sahibi bir sınıfın siyasal yükselişine örtük olarak hizmet etmiştir. Liberalizmin haklarını savunan ancak bu haklardan yararlanamayan bireylerin genel oy hakkına, liberalizmi kendine ait bir değer olarak gören mülk sahibi sınıf tarafından karşı çıkmıştır (Braudel, 2006:372). Liberal akım daha sonra, eski gelenekleri kökünden yok edecek olan ve proletaryanın haklarını talep eden endüstri toplumu arasında yer almıştır (Braudel, 2006:372). Liberal akım temelde halkın egemenliğinden çok, parlamenter kuruluşların egemenliğini savunmuş ve eşitlik ilkesi yerine mutlak monarşiye karşı siyaset, ekonomi ve dinde özgürlüğü desteklemiştir (Sander, 2009:185).

Modern çağın ilk ve önemli siyasi doktrini liberalizm, mutlak monarkların ve arazi sahibi aristokrasinin yerleşik iktidarı ile çatışma halindeki büyüyen orta sınıfın özelemlerini tasvir etmektedir (Heywood, 2013:41). Bu durumun sonucunda kolektif çıkarlar ya da kamu yararı konularına uyumda zorlanan liberalizm her grubu eşit şekilde kucaklayamamıştır. Halk içinde dışlanan gruplar kültürel kimliklerini siyasi programa yani milliyetçilik akımına dönüştürünce, tüm gruplara hitap edecek söylemler geliştirmek artık zorunlu hale gelmiştir (Özkırımlı, 1999:127).

Bilim ve teknoloji hızla gelişmiş, kitlesel göçler başlamış, tarım işçileri fabrika işçilerine dönüşmüş, ulaşım ve iletişim ağı artmıştır. Kapitalist yayıncılık sayesinde devrim deneyimleri toplumların hafızasında kalıcı hale gelmiş ve farklı coğrafyalara yayılmıştır (Anderson, 1995:176). Makine ve teknolojik devrimlerin sonucu yaşanan endüstrileşmeyle de yeni makineleri çalıştırmak için artık üstün nitelikte işçiye ihtiyaç duyulmamış, fazla ücret istemeyen kadın ve çocuklar işe alınmıştır. Kentler işçi aileleriyle dolmaya başlamış; fazla çalışma saatleri ve az ücret yeni ve büyük toplumsal sorunlar haline gelmiştir (Sander, 2009:184). Sanayileşme belli kesimler için büyük bir servet artışı yaratırken diğer yandan sefalet, cehalet, hastalık ve gecekondulaşma yaygınlaşması kaçınılmaz olmuştur. “Düşük ücretler, işsizlik, küçük düşürücü hayat ve çalışma koşullarından dolayı büyüyen sanayi işçisi sınıfı dezavantajlı konumdadır” (Heywood, 2013:69-70).

Sanayi toplumundaki siyasi meşruiyetin zeminini meydana getiren ekonomik büyümenin elde edilmesi amaçlı oluşan mesleki hareketliliğin bir sonucu da kan bağıının önemini kaybetmesine neden olmasıdır (Gellner, 2012:72). Avrupa’nın hemen hemen tüm bölgelerinde patlak veren ve devrimcilerin sokaklara çıkıp çatıştığı 1848 Devrimleri’nde her ülkenin kendi toplumsal gelişimine göre şekillenen toplumsal talepler dile getirilmiştir: Almanya, İtalya ve Macaristan’da milliyetçi, Belçika, Danimarka, İsviçre’de liberal, Fransa’da ise liberal ve sosyalist talepler ağırlıkta olmuştur. Devrimler başarısızlıkla sonuçlanmış ve Avrupa ülkelerinin kendi içindeki sınıflar arasında kin ve nefreti tetiklemiştir (Kürkçüoğlu, 2013:27).

Devletlerin liberalleştiği sermayenin kapitalistleştiği bir dünyada hem devletin üzerindeki toplumsal baskılar hem de toplum üzerindeki devlet iktidarının baskısı artmış; eğitim ve iletişim yoluyla kitlelerin bilgilenmesi ve ölüm oranlarının azalmasıyla artan popülasyon kaçınılmaz olarak yepyeni siyasal ve ekonomik çatışmalar yaratmıştır. On dokuzuncu yüzyıl sonundan Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte, sosyalizmin güçlenmesine ve Paris Komünü’ne tepkiler artmış; Afrika toprakları Avrupalıların saldırılarıyla işgal ve ilhak edilmiş ve bununla eş zamanlı olarak, kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığının temeli olan çekirdek ailenin yaratıldığı Avrupa’da kadınların ücretli işyerlerinden sürülmesi takip etmiştir (Federici, 2011:31).

Fransız Devrimi'nin en önemli sonucu olan "soylu-ulusun" "halkçı-ulusa" dönüşümünün ilk adımları şehirli ve eğitim görmüş aydın kesimler tarafından atılmış olsa da halkın geniş kesimine yayılarak kitleler halinde siyasi seferberliklere yol açmıştır (Habermas, 2012:18-19). İnsanların, haklar yönünden özgür ve eşit olduklarını vurgulayan Yurttaşlık Bildirisi'nde milleti halkçı-devrimci bakış açısıyla yorumlayarak etnik köken, dil ve benzeri unsurlara ortak aidiyet olarak yer vermemiştir (Hobsbawm, 2010:36). Sosyal farklılıkların ancak kamu yararına dayandırılması vurgusundan özel çıkarılara karşı ortak çıkarı, ayrıcalığa karşı ortak yararı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Millet devrim döneminde Fransa toprak sınırları içinde doğan ve yaşayanları kapsayan bir tanım olarak yer bulsa da (Hobsbawm, 2010:37), yirminci yüzyılda sosyal farklılıklar, kolektif kimlikler bir milletin ortak aidiyetlik kıstasına dönüşecektir.

1.3.2.4. Milliyetçiliğin Yayılması ve İlk Milliyetçi Fikirler

Ulus-devletlerin çatısı altında tek bir topluluk haline gelen bireylerin milletin bir unsuru olması için aile, cemaat veya sınıfın aidiyetine ihtiyacı kalmamıştır (Calhoun, 2012:64-65). Ulus-devlet millet, bölgesel ve etnik farklılıkların, din, mezhep ve dil ayrılıklarının yarattığı kültür ortaklığından doğan, bunların tümünü kucaklayan ama tümünün üstünde yer alan bir kimlik olarak inşa edilmiştir (Yurtsever, 2006:109). Soyuna ve inançlarına bakılmaksızın kişinin haklarının savunulması, evrensel bir değer olarak dünya halklarını etkilemiştir. Artık insanlar “pays”, “paese”, “pueblo”, “patrie”^{*}’nin filolojik genişlemesinde olduğu gibi, küçük memleketlerinden büyük ortak bir yurda taşınır (Hobsbawm 2010:113).

Milliyetçilik sivil/teritoryal ya da etnik/yerli unsurların hakimiyetinde gelişmiştir. Örneğin Jakoben dönemdeki Fransız milliyetçiliği “siyasi-yasal bir topluluk içindeki Fransız yurttaşlarının kardeşliğini ve cumhuriyetçi vatanseverlerin (patrie) birliğini” önceleyen sivil ve teritoryal yapıdaydı. Köylü kültürünün diğer bir deyişle yerel kültürün ideokrasisinden yeni bir kültür meydana getirmek yerine köylüleri Fransızlaştırmıştır (Gellner, 2012:52). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında etnik nitelikli milliyetçi fikirler filizlenmiş; milliyetçilik dinci-monarşist sağ tarafından soy

^{*} Yurt, anavatan.

bilimine dayalı "organik" millet kavramlarıyla ele alınmaya başlamıştır (Smith, 1994:30).

On dokuzuncu yüzyılın başlarında milli duyguyu oluşturan ırk, dil, din, toprak, tarih, kültür gibi unsurlar sorun olarak görülmüyordu. Ancak yüzyılın sonlarında ciddi bir tartışma haline gelerek (Hobsbawm, 2010:61), Aydınlanma'nın kozmopolit aydınlar hakimiyetini yıkarak yerini romantik hareketin milliyetçiliğine bırakmıştır. Aydınlanmanın genel soyut kimlikleri yerine yerellik siyaseti çerçevesinde aidiyetin şartlarını tanımlamaya çalışan romantik-milliyetçilik (İrem, 2007:175), tarihin ilgi çekici dönemlerine karşı yeni bir merakın doğmasını sağlamıştır.

Romantizm akımı, Orta Çağ'ı özlemle anması, milli kimliğin, milli tarihin araştırılmasını hızlandırmıştır (Kürkçüoğlu, 2013:19). Özellikle Almanya gibi prensliklerden oluşan ve birliğini geç tamamlayan devletlerde romantik akım öne çıkarken milliyetçilik radikal bir hal almaya başlamıştır. Napolyon Savaşları'nın devrimi zorla evrenselleştirme çabaları Fransa nefretini yaratmış ve milliyetçiliği ateşlemiştir. Aynı zamanda bu dönem Almanya'nın düşün ve sanat alanında oldukça verimli olduğu bir dönem olmuş; Beethoven, Goethe, Schiller, Kant, Hegel gibi önemli isimler yetişmiştir.

Romantizm zamanla yerini, idealin ancak onu gerçekleştirecek gücün varlığına inanan Realizm'e bırakmıştır. 1848 sonrasında artan güç fetişizmi gelişen teknoloji ve bilimle birleşerek yirminci yüzyılın katliam ve savaşlarının temellerini atmıştır (Kürkçüoğlu, 2013:38). On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bütün Avrupa'yı kaplayan devrim dalgası zayıflamış ve halk dili temelli milliyetçi hareketler yaygınlaşarak dil dinin yerini almıştır ve ülkeler dilsel yapılarına göre tanımlanmış bölgelere bölünmüştür (Anderson, 155).

Matbaanın icadı sonrası on dokuzuncu yüzyıla kadar okuryazar ve elit kesimin konuştuğu dilin okuryazar olmayan halk üzerinde bir etkisi olmamıştır ancak artan yazılı basın, gelişen eğitim sistemi okuryazarlığın artmasını sağlamasıyla bu durumu değiştirmiştir. Milli dil, bilhassa 1830'dan sonra milliyetçi ideologları heyecanlandıran bir konu olmaya başlamıştır. Devletlerin resmi milli dilinin seçimi, o

dili en fazla sayıda konuşan yurttaşlara göre belirlenmemiş, sadece pragmatik faydaya dayanan kıstaslara göre oluşturulmuştur (Hobsbawm, 2010:118).

Devrim Fransası'nda görüldüğü gibi elitler dışında Fransızca'yı halkın sadece yüzde on ikisi konuşmaktadır. Devrim öncesinde benzer olarak mutlakiyetçiliği meydana getiren ademi merkeziyetçi, feodal bir soyluluğa karşı doğrudan hükümdar tarafından kontrol edilen ve ona sadık bir iktidar aygıtı yaratma ihtiyacı olmuştur. Bu merkezileşme ihtiyacı hükümdar ile memurları arasında iletişimin yoğunlaşmasını arttırmış, böylece standart bir devlet-dilinin gelişime ihtiyaç duyulmuştur (Anderson, 1995:72). Ulusal birlik ve ulusa aidiyet hissi, "üst kültür etrafında, 'Jakoben' bir ruhla" oluşturulmuştur. Köylülüğün bölgesel farklılığı devletin tektipleştirmiş kurumsal yapısı için tehdit olarak algılanması eğitim sistemiyle ortadan kaldırmaya çalışılmıştır (Gellner, 2012:240).

Ekonomik ve sosyal farklılıklar şovenizmi tetikleyecek ve tehdit 1880'lerde Fransız sağının siyasal söyleminde sık tekrarlanan bir kavram olacaktır. On dokuzuncu yüzyılda işsizlik ve yoksulluk nedeniyle dünya çapında patlak veren iltica akınları büyük kitle göçlerini yaratmıştır. Doğu ve Güneydeki yoksul bölgelerden iltica eden kitlelere karşı Avrupa'da refah şovenizmi ortaya çıkar (Habermas, 2012:139). Avrupa'da ilk milliyetçiler kozmopolit bir ruha sahiptiler; ancak ilerleyen dönemlerde sahip oldukları liberal milliyetçilik, mutlakiyetçilik ve dogmatizm tarafından zayıflatılmıştır (Billig, 2002:104). Dolayısıyla bireyin özgürlüğünü ve bağımsızlığını tanımayan milli üstünlük tezini kabul eden "kan" ile "toprak" ve "ruh"a dayalı yeni bir milliyetçilik türemiş oldu (İrem, 2007:176).

"...Bir milletin bir devletle aynileşmesi" anlamına gelen milliyetçilik akımı kitleleri milliyet duygusu etrafında toplayıp harekete geçiren en önemli unsur kabul edilmiştir" (Şentürk, 2005:66). On dokuzuncu yüzyıl biterken "milliyetçilik, bayrak, milli marş, vatansever şiirler ve edebiyat, halk törenleri ve milli tatiller gibi sembollerin yaygınlaşması sonucu, gerçekten bir halk hareketi haline gelmiştir" (Heywood, 2013:162). Millete ve bayrağa bağlılığın güçlendiği bu dönem, aynı zamanda, yabancı düşmanlığı ile ırkçılık milli üstünlük duygularını harekete geçirmiştir (Heywood, 2013:162). 1880'den 1914'e uzanan dönem devletler içinde ve arasında o güne kadar bilinen en büyük kitlesel göçlerin, emperyalizmin ve dünya savaşıyla noktlanan,

gittikçe büyüyen milletlerarası rekabetlerin dönemiydi. Bütün bunlar “biz” ile “onlar” arasındaki farkları derinleştirerek huzursuz halkın farklı kesimlerini birbirine bağlamanın, onları yabancılara karşı birleştirmenin etkili bir yolu olmuştur (Hobsbawm, 2010:114).

1870 ile 1914 arası dönemde milliyetçi hareketlerin en büyük rakibi sosyalist hareketler olmuştur. Sovyetler Birliği’de Bolşevikler, tıpkı toplumda sınıflar olduğu gibi milletlerin de var olduğu görüşünü desteklemiş ve milliyetçi hareketleri kapitalist imparatorluklarla bir savaş olarak görmüştür (Breuilly, 2017:29). Proleter sınıf egemenliğine dayalı olan sosyalist hareketler, aynı zamanda enternasyonalist olmaları milliyetçilikle zıt görüşler olarak algılanmıştır. Sosyal devrim ve enternasyonalist işçi sınıfının dayanışması fikirlerine karşı olarak milliyetçilik, sosyal bütünlük, düzen ve istikrar kavramlarını öne sürerek işçi sınıfını bünyesinde birleştirmeye çabalamıştır (Heywood, 2013:162). Ancak 1914’te Fransız Komünist Partisi üyesinin hem Fransız milliyetçiliğine hem de Sovyetler’e tam bir sadakatle bağlanması iki ideolojinin iç içe geçebileceğinin kanıtı olmuştur (Hobsbawm, 2010:150).

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında Habsburglar, Hohenzollernler, Romanovlar ve Osmanlılar gibi hanedanlığa dayalı yapılar yok olmuştu. Kitle savaşlarının ilk örneği olan Birinci Dünya Savaşı, çok etnili imparatorlukların dağılma süreçleriyle çakışarak hem Rus Devrimi’nin hem de Milletler Cemiyeti’nin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Calhoun, 2012:33). Cemiyetin, Amerikan Başkanı Wilson’un liderliğinde “ulusların kendi kaderini tayin hakkı” çağrısında bulunması yirminci yüzyılda dağılmakta olan imparatorluklardan her milletin kendi ulus-devletini kurma talebini filizlendirmiştir (Calhoun, 2012:33).

İrredantist fikirlere zemin hazırlayan, Osmanlı Avrupası’nda meydana gelen etnik grupların ortaklığında bağımsız devlet fikirleri filizlenmiştir. Milletler Cemiyeti üyeliği aracılığıyla resmi olarak tanınan ve egemenlik hakkı ile yetkilendirilen Orta Avrupa’nın, Rus olmayan Sovyetler Birliği gibi, ulusal isimlere sahip farklı devlet yapıları meydana gelmiştir. İmparatorluk güçleri bir yandan devam eden iktidarlarını meşrulaştırma yöntemlerini korurken, yeni ulus-devlet dünyasının retoriğine de uyum sağlamak zorunda kalmıştır (Breuilly, 2017:29-31).

On dokuzuncu ve yirminci yüzyılların önemli bir özelliği, etnik temelli devlet sistemlerinin meydana gelmesi ve siyasal milletler topluluğunun varlığıdır. Milletin devletle özdeşleşme düşüncesi Türkiye dahil diğer dünya ülkelerinde de egemen siyasi düşünce olmuştur. John Locke İngiltere'de, Jean-Jacques Rousseau Fransa'da, Giuseppe Mazini İtalya'da, Johann Gottfried von Herder Almanya'da ve Ziya Gökalp Türkiye'de milliyetçilik düşüncesinin öncüleri olmuşlardır. Milliyetçi ideolojinin etkileri savaştan sonra da farklı bölgelerde görülmeye başlamıştır: Türkiye'de Atatürk, Mısır'da Cemal Abdünnasır, Çin'de Sun Yatsen gibi (Şentürk, 2005:66).

1.4. Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi

Anadolu toprakları on üçüncü yüzyılda sınırlarda savaşçılar olarak yaşayan göçebelerden ve Doğu ülkelerinden kaçmış çeşitli dil ve dinlerden meydana gelen kentlilerden oluşmaktaydı. Ayrıca halkı siyasi ve askeri karışıklıklardan koruyan zanaat loncaları toplumun önemli altyapısını oluşturmuştur. İlk Türk devletlerinin geldiği Anadolu, Hristiyan kültür ve geleneğini içselleştirerek hem Bizans hem de İslam uygarlığından etkilenmiş ve bölgedeki devletlerin kültürel yapısında belirleyici olmuştur (Shaw, 2004:27-28). Bunun en önemli örneği olan yönetici elitinin kendisini hanedanın kurucusu Osman'a atfen Osmanlı olarak adlandıran devlettir. Bir İslam medeniyeti olarak yüzyıllarca melez kültürleri bünyesinde barındıran devlette "Osmanlılık" millet öncesi klasik çağlarda henüz ideoloji değilken, bir yaşam tarzı ve toplum düzeniydi. Bu kavram "Osmanlı" yönetimde yer alan askeri sınıf için kullanılıp bireye veya herhangi bir cemaate ithafen kullanılan bir kimlik veya uyruk adı değildi (Ortaylı, 1999:72-78). Diğer yandan, Osmanlı devleti hem bir Balkan imparatorluğu hem de geçmişin büyük İslam İmparatorluklarının varisi ve halefi konumundaydı.

Osmanlı'da Hristiyan dünyayı yıkmak amacını gütmeyen ancak ona boyun eğdirmeyi amaçlayan *gaza* kültürü egemen olmuşsa da devlet Ortodoks Kilisesi ile milyonlarca Ortodoks Hristiyanlığının koruyucusu olarak doğmuştur. İslam, Hristiyan ve Yahudilerin mal ve can güvenliğini ancak ona itaat etmesi ve cizye ödemesi koşullarıyla sağlıyordu (İnalçık, 2003:13). Osmanlı İmparatorluğu, İslam hukukuna ve geleneğine uygun olarak diğer dinlere karşı hoşgörülüydü fakat kendi toplumlarında, Müslümanlardan sıkı bir şekilde ayrı tutulmuşlar ve Osmanlıların entelektüel hayatına herhangi bir katkıda bulunma imkanına sahip olmamışlardır (Lewis, 1993:14). Bazı

Bulgarlar ve Hristiyan Arnavutlar, aynı şekilde Anadolu'nun Karamanlı olarak ifade edilen Türk asıllı, Türkçe konuşan Ortodoks Hristiyanlarının tarihlerini Helen olarak sonlandırmıştır. Aynı şekilde Müslüman olan bazı gruplar da dilleri farklı olduğu halde Türk kimliği potasında kendi kimliklerini eritmişlerdir (Şentürk, 2005:70). Erkek çocukların toplanması demek olan devşirme yoluyla gayrimüslim çocuklar, imparatorluğun kültürel değerleriyle yetiştirilerek Osmanlı siyasi ve askeri eliti üzerinde önemli etkiler yaratmışlardır (Lewis, 1993:4).

Romanov İmparatorluğu gibi Osmanlı da milli olmayan türlere örnek olarak iktidarın meşruiyeti dine (Rusya Çarlığı'nda Ortodoksluk'a; Osmanlı'da İslam'a) ve hanedanlığa dayanmaktaydı. Ancak bu iktidar sınırlı bir şekilde yürümüştür: Polonya Katolikliği ve Rus Ortodoksluğu ile Rum Ortodoksluğu ve İslam arasında dağılan sınırlı bir iktidara dayanmıştır (Breuilly, 2017:27-28). Dinsel iktidara bölünen Anadolu topraklarının çoğunluğu Müslüman Türkler'den oluşsa da çekirdeğini çok etnikli bir nüfus yapısı oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda "millet" kelimesi bir dini cemaati ifade etmek için kullanılırken Müslümanlar, Hristiyanlar, Rumlar, Ermeniler ve Museviler dini aidiyetlerine göre milleti oluşturan topluluklar olmuştur (Lewis, 2007:38).

Osmanlılar, imparatorluklarını Müslüman Anadolu ile Hristiyan Balkanlar'ın kültürünün temelleri üzerine inşa etmiştir. Osmanlı milletleri dağınık yerleşme biçimi gösteren, aralarında dil birliği bile olmayan gruplardan oluşmuştur. Yönetici sınıfı da tebaası gibi farklı etnik gruplardan oluşan kozmopolit bir yapıya sahiptir. Böyle bir kültürel yapıda bireyler doğumundan ölümüne kadar ailesinin mensup olduğu dini cemaat ve etnik grubun üyesi olarak yaşarlardı (Ortaylı, 2008:69-202). Musevi milleti Osmanlı topraklarında en dağınık halde yaşayan ve çok çeşitli dillere sahip bir cemaat olmuştur: İspanya'dan gelen Sefaradlar *Judeo-Espanyol (Ladino)* dilini; Doğu ve Orta Avrupa'dan göç eden Aşkenaziler Yiddiş dilini; Mezopotamya'dakiler Aramice ve diğer Doğu ülkelerinde Arapçayı konuşurlardı (Şentürk, 2005:69). Osmanlı'ya matbaayı ilk kez getiren Yahudiler Batı'dan oldukça az etkilenmişlerdir. Yahudilerin aksine Hristiyan toplumu, özellikle başkentin Rum ve Ermeni elitleri, Batı ile eski tarihlere dayalı yakın ilişkilerinden dolayı Batı kültürüne ve dillerine aşinadırlar. Bu

nedenle Osmanlı devletinde ve ekonomisinde önemli mevkiler kazanmayı başarmışlardır (Lewis, 1993:63).

Milli bir kurum görevi gören Kilise, Hristiyan toplumunu, denetimi altına almış ve ülkedeki laik gelişmeyi önlemişse de on sekizinci yüzyıldan itibaren, Avrupa ile yapılan ticaret sonrası değişen kültürel ve ekonomik yapılar ve milliyetçilik hareketlerinin etkisi, dini eğitimin yetersiz kaldığını göstermiştir. Dini eğitimler özellikle Rumlar, Ermeniler ve Museviler arasındaki burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir. Rumlar laik eğitim veren okullar açarak gençleri hem yabancı misyoner okullarının eğitiminden korumuş hem de laik eğitime adım atılmasını sağlamışlardır. Ayrıca bu dönem Bulgaristan'da laik eğitim ağırlıklı olarak Rum okullarında yapılmıştır (Ortaylı, 2008:95-218). Kiliseler ise otoritelerini Fransız Devrimi'nin fikirlerine karşı kullanmıştır. Zengin ve tutucu Rum aristokrasisi devrimi imparatorluğun düzenini tehdit eden bir tehlike olarak görerek büyük çıkarlarının bulunduğu bu rejimi korumayı tercih etmiştir (Lewis, 1993:64).

Gayrimüslim kitleleri hedef alan, din adamlarının kurduğu misyoner okulları on yedinci yüzyıla kadar faaliyet göstermiştir. Müslüman topluluktan faydalanamayacakları için çalışmalarını Hristiyan Arap ve Ermeni toplumları arasında yoğunlaştırmışlardır (Ortaylı, 2008:218). On dokuzuncu yüzyıl boyunca bölgede gelişen milliyetçilikten etkilenen Ermeni toplumunda misyonerlik faaliyetleri, bir kültürel Rönesans'a neden olmuş ve klasik dil ve edebiyatında yeniden doğuşa yol açmıştır (Ahmad, 2014:46). 1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte başlayan reformlarla bilime dayalı, laik, Fransızca eğitim veren *Sultaniler* gibi kurumlar geliştikçe dini eğitim alan milletler de azalmış ve dini eğitim kurumları bütün dinler için etkisini yitirmeye başlamıştır (Berkes, 1973'den akt. Çarkoğlu, Kalaycıoğlu, t.y.:3). Böylece ilk kez laik gelişmeyi başlatan ve anayasal monarşi hareketinin öncüsü olan Tanzimat Fermanı ile cemaat tipi örgütlenme gerilemeye başlamıştır.

Emperyalist Fransa ve İngiltere'nin limanladığı Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap çevrelerinde başlarda belirli bir milliyetçi hareket veya duyarlılık gelişmemiştir. Ancak Suriye ve Lübnan gibi Osmanlı yönetiminin eğitim ve hizmet getiremediği çeşitli bölgelerde misyonerlerin eğitimleri yayılmaya başlamış ve on dokuzuncu yüzyılda, Fransızca konuşulan bir dil olmuştur (Ortaylı, 2008:219). Diğer taraftan

Arap şehirlerinde milliyetçi dili kullanmaya hazır geleneksel Arap liderler ile Fransa ve Britanya arasında ittifaklar doğmuştur. Ulusal bağımsızlık ve kolonyal itaat arasında bir uzlaşma sağlayan *manda* olarak isimlendirilen bu yönetimde, gerekli “gelişme” sağlanana kadar topraklar iki emperyalist gücün himayesinde yönetilecektir. Arap topraklarında milliyetçilik, savaş sonrası dönemde gelişim gösterecektir (Breuilly, 2017:27-28).

On dokuzuncu yüzyıl başında Yunan milliyetçiliğinin savunucuları antik Helen’in şanlı geçmiş düşüncesinden esinlenmişlerdir. Yunan milliyetçileri, ağdalı bir neo-klasik dil olan *katarevusayı*, Pericles’in torunlarının dilini, iki bin yıllık sessizlikten uyandırarak milli yazı dili olarak geliştirmişlerdir (Hobsbawm, 2010:98-99). Gayrimüslim köylü kitleleri ise Türkler’in dinine, diline ve kültürüne yabancı kalarak Hristiyan kimliklerini sürdürmüşlerdir (Lewis, 1993:5). Ancak Osmanlı’da asırlardır uygulanan dini cemaat esaslı millet sisteminin dışında yer alan Fransız Devrimi’nin değerlerinden ve fikirlerinden etkilenmeye başlamıştır. Kendilerini Arnavut, Makedon, Bulgar v.b. milliyetçisi olarak adlandıran Balkan halkları etnik kökenin din ile harmanlanmış bir aidiyet duygusuna sahiplerdir. Osmanlı tarafından dini cemaat ayaklanması olarak yorumlansa da bu milliyetçi hareketler kilise denetiminde değildir, hatta bundan kiliseler de rahatsızlık duymaktadır (Berkes, 1973’den akt. Çarkoğlu, Kalaycıoğlu, t.y.:3).

On beşinci yüzyılda Sünnilik inancının resmi devlet dini olduğu imparatorlukta Sünni olmayan Müslümanlar, gayrimüslimler kadar tolerans sahibi olamamışlardır (Sander, 2009:124). Çünkü ulema, bir yüksek kültüre mensup elit olarak “ahlaki, siyasal ve dinsel meşruluğun koruyucusudur ve halk kültürünün, Kuran’ın koyduğu ilkelerden sapmasını bir skandal olarak kabul eder.” Üst kültür, kabile tipindeki, taşralı ya da kentli alt kültürü kendi belirlediği ahlak normları çerçevesinde dönüştürmeye çalışır (Gellner, 2012:64). Sıradan halk kendini bir köye, bölgeye veya vilayete ait hissederken bir ülkeye yani vatana bağlılık hissetmezdi. Bir kimsenin soy bağı eski ve kuvvetli idiyse de milliyetçi bir bağ olmayıp bir aileye, aşirete veya dini cemaatlere yönelik bir bağ olmuştur. Bir kimseyi *diğerlerinden* ayıran en önemli kriter din olmuştur. “Bir Müslüman için dindaşı, hangi ülke, ırk veya dilden olursa olsun, bir kardeş idi; Hristiyan komşusu kafir ataları, yabancı idi” (Lewis, 1993:327).

Padişaha bağlı yönetici elitin bir üyesi olamayan Hristiyan tebaa, diğer bir deyişle reaya, Padişahın onları koruması karşılığında yönetici sınıfının geliştirdiği serveti üretiyorlardı (Shaw, 2004:191). Osmanlı topraklarında yaşayan yabancı tüccarlar, Hristiyan toplulukları himayeleri altına aldıkları için serbest ticaret de Hristiyanların tekelinde kalmıştır. “Fransız konsoloslarının Osmanlı Katoliklerini, İngiltere konsoloslarının Protestanları, Rusların da Ortodoksları himaye altına alma hakları vardı” (Ahmad, 2014:33). İmparatorlukta milletin dini inançlarına göre gruplara bölünmesinin de bir gereği olarak vergiler bu gruplamaya göre toplanır, yargı düzeni ve eğitim her uyruğun kendi dini cemaat liderleri tarafından yürütülürdü (Ortaylı, 2008:201).

İmparatorluğun ilk dönemlerinde yönetenler gelir kaynaklarını güvence altına almak için savaşa başvurmadan önce, Hristiyanların gönüllü teslim olmasını sağlamaya çalışan bir siyaseti izlemişlerdir (İnalcık 2003:13). Bu amaç doğrultusunda İslam siyasetinin asıl amacı, “*kafir harbi*”yi Müslüman dünyasına katmaya veya bu mümkün olmazsa, zimmi yapmaya çalışmıştır. Müslim-zimmi-harbi (inançlı, inançsız ve düşman inançsız) imparatorlukta önemli siyasal, toplumsal ve hatta ekonomik temel bir sınıflandırma olmuştur. Osmanlı devletinde bu üçlü ayrım, Balkanlardaki Türk, Yunan ve Slav grupları örnek verilebilir (Lewis, 1993:327).

Osmanlı, tüccar ve üreticilerin servet kazanmasına izin verse de kendi çıkarlarını savunabilecek bir siyasi güç olmalarına fırsat vermeyen otokratik bir yönetimdi. Tüccarların dini bağlılık üzerinden ayrılmış olmaları da onların haklarını savunacak ortak bir grubu meydana getirmeyi engelleyen önemli bir unsurdur (Ahmad, 2014:18). Asyatik toplumlarda Batı’daki feodalitenin yerel yönetimlerinin aksine merkezi otorite güçlüydü: toprak sahiplerine ve tüccarlara kendine bağlı birer hükümet uzantısı gözüyle bakmıştır. Bu nedenle Osmanlı tüccarları ticari çıkarların gerektirdiği esnekliği anlamayan asker ve yöneticilere de bağlı durumdaydılar (Sander, 2009:122).

Hristiyan nüfusun konumunu güçlendiren atılım 1856 Fermanı ile olmuş ve Hristiyan toplulukları laikleşerek din adamlarının etkisinden kurtulmuşlardır. Cemaatler bireysel ulusların özelliklerini göstermeye başladı ve kendi tarihlerini, dillerini ve

* Harbî: Müslüman ülkelerin savaştığı topraklardaki gayrimüslim uyruklar için kullanılan bir terim.

edebiyatlarını keşfettikleri bir Rönesans dönemi geçirdiler. Bu dönemde Müslüman Türkler ticarete avantajlı konumda olan Hristiyan tüccarlara karşı rekabette geride kalmışlar; böylelikle de artık ticaret ve üretimi bırakarak devlet memuriyetinde ve askerlikte görev aramaya başlamışlardır (Ahmad, 2014:38).

Egemenliğin temelini ilahi bir kaynağa dayandıran Osmanlı'da dini sorunları çözmekle görevli olan; hatta hukukun, adaletin ve eğitimin mutlak denetimine sahip İlmîye sınıfının başı; Hristiyan yargıçları ve piskoposları gibi yetkiye sahip başkent müftüsü Şeyhülislam idi. Klasik Osmanlı devletinde devlet işlerinde önemli rolü olmayan ancak on altıncı yüzyıldan sonra dinin toplumdaki rolünün artması sonrası, şeyhülislam devlet yönetimi üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Ortaylı, 2008:202-203). Bu sınıfın mensupları Padişahın temsilcileri olan ulema, vergiden muaftı; hükümet ve ordu gibi ayrıcalıklı sınıflardan farklı olarak mülklerini ve statülerini, kuşaktan kuşağa devredebilirlerdi; bu suretle imparatorluğun irsi tek mülk sahibi sınıfı olmuşlardır. Hükümet ve ordu yani idare edenler ve savaşanlar grubu da tebaaya karşı ayrıcalık sahibiydiler; ancak bu sınıfların sürekli yenileştirilmesi, iktidar merkezlerinde irsiyete dayalı bir aristokrasinin gelişmesini engellemiştir (Lewis, 1993:439).

Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında var olan karşılıklı güven on yedinci yüzyılın başlarından itibaren ağır vergilendirme ve yerel yöneticilerin suistimalleri, Hristiyan tebaanın Haçlı planları yaptığı üzerine artan eğilimler neticesinde bozulmuştur. Toplumun ayrışmasına zemin hazırlayan bu unsurlar sonucu, bir zamanlar aynı zanaatı yapan Müslüman ve gayrimüslimler artık kendi zanaat loncalarını kurmaya başlamıştır (İnalçık, 1970:29).

Rönesans döneminden beri Osmanlı mühendislik, denizcilik ve topçuluk gibi daha teknik alanlarda, Hristiyan dünyadan yararlanmıştır. Zayıf bir düşman olarak görülen Batı karşısında yaşadığı mağlubiyetler, Batı'ya rağmen Batılılaşmak zorunda kalan Osmanlı devletini hukuktan, bürokrasiye, ordudan eğitime kadar birtakım reformlar yapmaya itmiştir. Özellikle ordunun modernleşmesi ve eğitim sisteminin geliştirilmesi, Avrupa kültürü ile tanışan Osmanlı'nın sayıca egemen olan ancak devletin akli gücünde yer alamayan Türk unsurunu öne çıkarmaya başlamıştır.

1.4.1. Millileşen Türk Kimliği

Milliyetçiliğin gelişimini etnik grupta aramayı reddeden Breuilly, imparatorlukların merkez ve çevre bölgelerindeki farklılıklarına odaklanır. Modernizmin derecesi, imparatorlukların ulusal olmayan çevrelerde hakimiyet kurarken merkezin ne kadar ulusal olduğu ile bağlantılı olduğunu tartışmıştır (Breuilly, 2017:30). Millet sistemi, imparatorluğun etkin biçimde yönetilen merkezinde yaygın iken, periferi ya da çevre diyebileceğimiz sınır bölgelerinde zayıf bir unsur olmuştur (Gellner, 2012:124). Osmanlı devleti gibi geniş topraklara sahip hanedanlıklarda çok etnikli nüfus yapısı hem idarenin hem de tebaanın çeşitli milletlerden meydana gelmesini sağlamıştır. On sekizinci yüzyılda Osmanlı'daki Hristiyanlar ile Avrupa arasında artan ticari ve kültürel bağlar ve Balkanlar'da yaygınlaşan millileşme hareketleri, on dokuzuncu yüzyılda İslami düzenin parçalanmasına neden olmuş; idareci elitin ve ordunun Türkleşmesi sürecini başlatmıştır.

Avrupa'da Fransız Devrimi'ni gerçekleştiren ulusal burjuva sınıfı, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından sonra Osmanlı devletinin ekonomik yapısı içinde Rum, Yahudi, Ermeni ve Kuzey Afrika Araplarının oluşturduğu bir sınıftı. Ancak ulusal burjuvazi olmaktan çok, Batı ile ilişkileri sonucu "işbirlikçi burjuvazi" olarak görülmüş ve Osmanlı'nın girdiği her savaştan yenik çıkması mali açıdan da ülkede huzursuzluklar yaratmıştır (Sander, 2009:291). Ekonomik sistemin gelişkin olmaması ve devletin sıkı denetimi hem servetin edinilmesini hem de harcanmasını sınırlayarak, zengin ile yoksul ayrımının doğmasını engellemiştir. Adalet ve eşitlik bilinci geç gelişmişse de bu, bireyler üzerinden değil, gruplar üzerinden olmuştur. Böylece milletler arasında eşitlik isteği milli özgürlük ilkesiyle birleşerek milliyetçi hareketlerin çıkış noktası olmuştur (Lewis, 1993:56). On yedinci yüzyılda devletin yaşadığı mağlubiyetlerin askeri nedenlerinden en önemlisi olan *yeniçeri ocağı*'nın bozulması sonrası devşirme politikalarının terk edilmesiyle silahlı kuvvetlere çok sayıda Müslüman nüfus alınmaya başlamış ve bu durum Türkçülük hareketlerinin de öncüsü olmuştur.

İmparatorluğun son milliyetçi hareketinin meydana geldiği etnik unsur olan Türkler ve *Türkiye* terimleri yaklaşık olarak on birinci yüzyılda, Türkler tarafından Anadolu'nun ilk fethinden beri Avrupalılarca kullanılmıştır. Klasik Osmanlı kullanımında Türk aşağılayıcı bir terim olarak kullanılmış; Türkmen göçebelerini veya

daha sonra, Anadolu köylerinin Türkçe konuşan cahil ve kaba köylülerini ifade etmek üzere daha çok küçültücü bir anlamda idi. İtalyan hümanistleri ve diğer Avrupalı tarihçiler bu durumdan bihaber olarak, Osmanlı'nın yöneticilerini, hem de tebaalarını Türkler (Latince *Turci* ya da *Turcae*) olarak tanımlamışlardır (Meserve, 2011:5).

Türk kökenli aileler, aşiretler ve Beyler Osmanlı padişahları için tehlike oluşturmuştur. Bu yerel güçlerin önünü kesmenin en iyi yolu, merkezi yönetimden uzak tutmak ve bunların yerine padişahın çevresinde ve tamamen ona bağlı, toplumla münasebeti olmayan yabancı kökenli devşirme Müslümanlardan oluşan bir devlet idaresi ve ordu yaratmaktan geçmiştir (Kodaman, 2007:8). İmparatorlukta başlarda hakim bir etnik grup olmayan göçebe Türkler, devletin iskan çalışmalarıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilerek köylü tarımcılar haline gelmişlerdir. Sürgün veya yeni fethedilen topraklara yerleştirme ile gerçekleştirilen iskan çalışmaları sonucu nüfusu artan Türkler sadece köylerde değil şehirlerde de artmaya başlamıştır (Lewis, 1993:10). Değişen nüfus hareketliliği, terk edilen devşirme politikaları, kaybedilen topraklar ve zayıflayan maliye imparatorlukta yaşayan etnik grupların bağımsızlık taleplerini arttırıp uzak çevre bölgelerden merkeze doğru yaklaşan Türkleri devlet içinde etkili hale getirmiştir.

Fransız Devrimi Batı Hristiyanlığı içinde, İslam dünyası üzerinde gerçek bir etkiye bulunan ilk büyük fikir hareketi olmuştur. Devrimin gerçekleştiği yıl Osmanlı'da taç giyen III. Selim ve sonrasında tahta oturan II. Mahmut önemli reformist padişahlardan olmuştur. İdari ve mali konularda iyileştirmeler yapılmış; Türkçe eğitim veren okullar açılmış, yeni açılan askeri okullara ek olarak, Bektaşî tarikatının yasaklanması ordu ile din arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırmış; böylece modernleşme yönünde önemli adımlar atılmıştır (Ahmad, 2014:30). Sadece seçkin tabaka tarafından okunsa da gazetelerin kurulması, ilerde muhalefetin örgütlenmesi için kamuoyu bilinci yaratmış ve dilin gelişiminde önemli bir adım olmuştur. Avrupa'ya eğitim amaçlı gönderilen öğrenciler, Avrupa'da açılan elçiliklere gönderilen genç Türk katipler hürriyet ve anayasacılık gibi dönemin devrimci fikirleriyle tanışmışlardır (Ahmad, 2014:31).

İlk kez Müslüman Türkler'le samimiyet kurmaya başlayan Fransızlar dönemin başkenti İstanbul'da devrim değerleri üzerinden fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Devrimin laikliği, devlet ile Kilisenin ayrılması, bütün dini doktrinlerin terkedilmesi,

akla tapınma gibi konular İstanbul'un egemen çevrelerinde rahatsızlıklara neden olacaktır (Lewis, 1993:65-69). Tanzimat döneminin bir ürünü olan örgütlü ilk muhalefet Yeni Osmanlılar Batı'nın adlandırmasıyla Jön Türkler ("*Jeune Turquie*") Namık Kemal, Ali Suavi gibi gazetecilerin aralarında yer aldığı, basın ve eğitimin ortaya çıkardığı entelektüel bir sınıftır. Namık Kemal, hürriyet fikrini ve doğal haklar kavramını Devrim Fransası'nın devrimci, halkçı vatanseverliğinden etkilenecek oluşturmıştır ama bu değerleri şeriatla yorumlayarak toplumun anlayacağı dilden aktarmıştır. Hürriyet hakkını, vatan ve toprağa bağlı halk egemenliği gibi kavramlarla harmanlayarak İslam dünyasına tanıştırmıştır. Vatanseverlik, temelinde bir *Osmanlılık* ideolojisiydi: "Tüm Osmanlıların, dinleri ve dilleri ne olursa olsun, Osmanlı Hanedanı'na değil de Osmanlı *vatanına* bağlılık borcu vardı." (Ahmad, 2014:40).

Mutlak monarşi yerine, anayasal bir monarşi kurmak, yani monarkın yetkisini halkın temsilcilerinden oluşan bir parlamento ile sınırlamayı savunan Yeni Osmanlılar, Fransa'ya giderek orada da çalışmalarını sürdürmüş ve 1876'da ilan edilen meşrutiyete etkileri büyük olmuştur (Sander, 2009:317). Azınlıkların bağımsız düşünceleri karşısında imparatorluğun bütünlüğünden yana olan Jön Türkler, II. Abdülhamid döneminin artan baskıları sonucu muhalefetlerini yoğunlaştırmak zorunda kalmışlardır.

Şehirli alt-orta sınıf üyeleri için askeri ve bürokratik laik eğitim, sınıf atlama aracına dönüşmüştür: Jön Türk hareketinin pek çok üyesi bu toplumsal sınıftan geldiler ve eğitim onlara bürokrasinin yolunu açtı. Ancak alt-orta sınıfın diğer üyeleri ise medreselerde eğitimi ve cami hocalığı gibi görevlerle ulemanın alt sınıfında yer almayı seçmiştir. Laik eğitim almış subayların çoğu Abdülhamid karşıtı iken bu eğitimi almamış, alaylı subaylar Osmanlı tahtına sadakate inanmışlardı. Eğitimdeki bu ikilik laikler ve dindarlar temelindeki ikili ayrımın askeri ayağını oluşturmuştur (Ahmad, 2014:48).

On dokuzuncu yüzyılda Fransızların Tunus'u, İngilizler'in Mısır'ı işgali Hristiyan Batı'ya karşı İslamcı fikirleri giderek arttırmıştır. İngiliz Hindistan'ı ve Mısır, Rus Orta Asya ve Fransa Cezayir'i ve Tunus'unun dahil olduğu ezilen Müslüman kitlelerle bağlar kurulmuştur. Ulema sınıfına ödenen paralar arttırılmış, camiiler ve dini anıtlar

yapılmış; kamu binalarının Arapça adlarının Batı dillerine çevrilmesi yasaklanmış; hükümetin üst düzey memurluklarına Suriyeli ve Lübnanlı Araplar getirilmiştir (Shaw, 2006:314). II. Abdülhamid gayrimüslimlerin milliyetçi azınlık hareketlerine karşı ideolojik bir silah olarak İslam'ı kullansa da Arap milliyetçi hareketi de imparatorluk içinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Osmanlıcılık ve İslam'la karşısında gelişim göstermeye başlayan Türkçülük ideolojisi, dönemin ırk çalışmaları yapan, özellikle Türkologların eserlerinden ilham almıştır. Fransız Arthur de Gobineau insanlığın gelişimi ve tarihindeki önemli kriterin kan ve ırk olduğunu öne sürmüş ve böylece bazı ırkların diğerlerinden daha üstün olduğunu iddia etmiştir. Avrupalı Türkologlar Türkler'in kadim tarihini, Türkler'in büyük Orta Asya uygarlıklarını, dillerini ve kültürlerini keşfetmeye başlamışlardır. A. J. Guignes on sekizinci yüzyıl ortalarında Türklere, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok önce atılımlar gösteren bir uygarlık olduğunu göstermiştir (Shaw, 2006:15).

Fransız Leon Cahun veya Macar Armin Vambery gibi Avrupalı Türkologların çalışmalarıyla ilgilenen Osmanlı aydınları pek fazla değilken, Rus İmparatorluğunda Slavizmle yaşamak zorunda kaldıkları için Rusya'dan gelen Müslüman aydınların Türk olmak konusundaki bilinçleri daha çok gelişmişti. Bunlar arasındaki öncü isimler İsmail Gasprinski (Gaspıralı İsmail), Yusuf Akçura, Ahmet Agayev (Ahmet Ağaoğlu) olmuştur (Ahmad, 2014:45-46).

Putperest Çuvaş ve Hristiyan Gagavuz Türkleri, Rusya'daki aydınlar hariç, Osmanlı aydınları tarafından Müslüman olmadıkları için Türk olarak kabul görmemişlerdir. Her ne kadar laik bir toplum yaratılmaya çalışılsa da İslam, kolektif kimlik olarak baskın bir unsur olmuştur. *Müslüman Türk* bütün bir halkı hanedanlıklardan cumhuriyete aktaran bilinçli bir girişim halinde gelişmiştir. Atatürk ve onun yakın çevresindeki aydın kesimlerde Jön Türker'e benzer olarak, yüksek İslam geleneği sürdürülmüş ve hatta muhafaza edilmiştir. Aynı ruh ve biçim, sadece içeriği farklı olarak bir doktrinde vücut bulmuştur. Modern siyasal fikirlerin ortaya çıkması, dışarıdan dayatılarak değil, tamamen endojen yani içsel dinamiklerle oluşmuş bir gelişmedir (Gellner, 2012:114). Benzeri Fransız Devrimi'nde olduğu gibi hem içeride hem dışarıda yaşanan dinamikler bir süreci meydana getirir; çünkü hiçbir reform veya devrim aniden patlak vermemiştir. Türkiye de Avrupa'dan ithal olunan siyasal

milliyetçiliği ve modernizmi kendi değerleriyle harmanlayarak onlara ulaşmaya çalışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu hem bir Anadolu devleti hem de Balkan devletiydi. Ancak topraklarının büyük bölümünü kaybeden devletin elinde sadece Anadolu toprakları kalmıştı. Oluşturulacak yeni Cumhuriyet'in en önemli milliyetçi siyaseti, teritoryal esasa dayanan dünyevi vatan ve ülke ile onun üzerinde oturan halk arasındaki duygusal bir bağ yaratmak üzerine gerçekleşecektir. Halkı üzerinde oturdukları ülkeyle kendilerini özdeşleştirmeye teşvik için *Anadolucu* denen hareket doğmuş ve Sümerler, Truvalılar ve daha çok Hititler gibi eski kavimlerin Türk asıllı olduklarına dair teoriler ortaya atılmıştır. Bu hareket, yayılmacı *pan-turanist* fikirlerin cesaretini kırmak amacıyla da oluşturulan bilinçli bir siyaset olmuştur (Lewis, 1993:3).

Osmanlı'nın dağılmasından sonra kurulan Cumhuriyetin yaratacağı Türk kimliğinin üzerinde imparatorluk tarihinin etkileri önemli olmuştur. Osmanlı'nın çöküşü sürecinde yaşanan toplumsal korkular, Cumhuriyeti hem geçmişin reddedilmesine hem de yeni bir geleceğin kurgulanmasına itmiştir. Kemal Atatürk'ün laik, Batılılaşmacı Milliyetçiliği, “Anadolu-dışı irredantizmi kırılmış bu Türki idealdi” (Smith, 1994:164). Kısaca İmparatorluğu, Anadolu Türkleri'nin oluşturduğu etnik millete hizalı bir teritoryal siyasal millet yaratarak, toplumsal ve kültürel devrimlerle toplumu modernleştirmeye çalışmak ve Osmanlı imparatorluğu ile Halife'den kopmasını sağlamaktır. Türkler 'in kökeninin Orta Asya uygarlıklarına uzandığı, Türkçe'nin kadim bir dil olduğunu ortaya atan Güneş Dil Teorisi gibi çalışmalar etnik mitler, anılar, değer ve semboller tedarik ederek siyasal bir millet inşa edilmeye çalışılmış ancak Türki teoriler ve sembolizm (Smith, 1994:164), Cumhuriyet'in hedeflerine ulaştıracak araçlar olmuş ve amaca ulaşıldıktan sonra terk edilmiştir.

Şerif Mardin'e göre Türklük 'ün temelinde güçlü bir *Sufi* ve *Maço* geleneği hakimdir. Atatürk'ün kurucu ideolojisi Kemalist hareket bu iki gelenekle baş etmek zorunda kalmıştır. Dini, devlet denetimine alarak; medeni haklar hukuku ile pederşahi gelenekleri ortadan kaldırarak ve düzenleyerek çeşitli reformlar yapılır (Gellner 2012:121). Diğer yandan, İslam dünyasında köktendincilikle karışmamış tam tersine köktendinciliğe karşı çıkan tek milliyetçilik örneği olmuştur. Milliyetçiliği geliştiren

kritik noktalardan biri de hiçbir zaman kolonileştirilmemiş bir kültürün etkisidir (Gellner 2012:121).

Savaş sonrasında azınlıkların toprakları terk etmesiyle 1927’de toplam nüfusun yüzde doksanından fazlası Müslüman Türk olarak kalmış; etnik ve kültürel olarak homojen duruma erişen Türkler’in milliyetçiliği saldırgan siyasetten uzak, emperyalist olmayan sadece ülkeyi kalkındırmaya özendirmiştir. 1924 Anayasası’nın seksen sekizinci maddesinde Türk halkının, din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin Türk vatandaşı olduğu belirtilmiştir. Grup, sınıf, aile ve kişisel ayrıcalıklar kaldırılmış ve yasaklanmış; kökeni ne olursa olsun her Türk bağlı bulunduğu dini, felsefî görüşü ya da doktrini” uygulamakta aynı hakka sahip olmuştur (Shaw, 2006:444-447).

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR VE SÖYLEM ÇERÇEVESİNDE

MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ

Milliyetçi ideoloji, bireyleri toplumsal ve siyasal özne olarak konumlandıran siyasal iktidarın tanımlanış biçimidir. Siyasal iktidarlar, iktidarlarını korumak ve hatta güçlendirmek için kolektif bir duygusal güç olan milliyetçiliğe sıklıkla başvurumaktadırlar. Ayrıca siyasal iktidar egemenliğini meşrulaştırmak için dili iyi kullanarak söylemini inşa etmek durumdadır. Milliyetçiliği belirleyen temel kırılma noktası ise, siyasetçilerin toplumsal bilinci yaratırken kullandıkları söylemleri hangi bağlamlarda ifade ettikleri sorunsalıdır.

2.1. Milliyetçi İdeoloji ve Milli Bilinç

On sekizinci yüzyıl sonlarında oluşmaya başlayan millet olma bilinci, daha eski tarihlerde hiç var olmayan biçimde, kutsal semboller etrafında bir homojen toplum yaratmaya başlamıştır. Milli marşlar, milli bayraklar ve milli tarihlerden icat edilen kutsal semboller etrafında, eğitimin ve kitlesel anlamda okuryazarlığın yaygınlaşması yoluyla tek vücut olan millet, ulus-devletlerin yeni seçkinleri tarafından çeşitli yol ve yöntemlerle yönlendirilmeye başlamıştır.

Milli kimlik ve bilinç söylemsel çatışmaların içinde egemen iktidarın etkisi ile değişime uğrar. Ulus-devlet, geçmişinden kısmen kopan bir milletin, yeni bir millet bilinciyle, daha rasyonel ve dünyevi bir siyasal yaşam dünyası içinde yeniden kimliklenmesine neden olan siyasi bir iletişim ortamını meydana getirmiştir. Devletler vatandaşlarının hukuksal statüsünü kültürel temelde bir millete ait olma bilinciyle tanımlayarak, bu uyum sürecini daha da hızlandırmıştır (Smith 1994:25).

Ulusun üstünlüğüne dayanan siyasi ve kültürel ideolojiler, milli sınırların devlet sınırlarıyla örtüşmesi ya da bir milletin üyeleri o milletin ahlaki değerlerine uymak zorunda olması şeklinde gelişen devlet siyasetiyle belirlenmektedir. Bu ahlaki davranışlar bir millete aşırı sadakatle özdeşleştirilen (Calhoun, 2012:8) duygular, özellikle bazı dönemlerde şovenizmi ve ırkçılığı güçlendirerek yabancı düşmanlığına

dayanan bir ideolojiye dönüşmüş ve her millet diğer milletleri yabancı, güvenilmez ve tehditkar olarak algılamaya ve uluslararası kuşku ve rekabet duygusunun uyanmasına neden olarak milletleri dünya savaşlarına kadar sürüklemiştir (Heywood, 2013:162-169).

Cillia, Reisigl ve Wodak milli kimlik üzerine yaptıkları çalışmada, Pierre Bourdieu'nun habitus kavramından yola çıkarak millet kimliğinin de bir çeşit habitus olduğunu iddia ederler: belirli bir grup insan arasında paylaşılan duygusal tutumlar ve benzer davranışsal eğilimler, milliyetçi sosyalleşme aracılığıyla içselleştirilir. Aynı zamanda milliyetçi habitus diğer milletler ve onların kültürleri kavramlarıyla kalıpyargılar üretmektedir (Cillia v.d. 1999:153). Bourdieu'nun ifade ettiği duygusal tutumlar, milliyetçi gruba ithafen “grup içi” ve onun ötekileştirdiği “grup dışı”lara denk gelmektedir. Davranışsal eğilimler ise, kendi iç grubuna karşı diğerlerini inşa edilmiş kolektiften dışlama ve onları küçük düşürme üzerine temellenir (Cillia v.d. 1999:153).

“Evindeymiş gibi güvende hissetmek” için içe dönük bir yabaniliğin yarattığı korkuya ihtiyaç duyan millet *içerinin* yani vatanın değerini gerçek anlamda anlayabilmesi için tehdidin kaynağı olan bir *dışarıya* ihtiyaç duyar. Milli dayanışma dediğimiz *kardeşlik* duygusu, dışarıdaki tehditlere karşı *anavatanımız, atalarımızın toprağı* benzetmeleriyle anlam yüklenen ülke için, kendini feda etmeye hazır milletleri meydana getirir. Böylece iç gruba yönelik tutumlar dayanışma, karşılıklı güven ve ortak bağ idealleri etrafında oluşturulur (Bauman, 1999:52). Böylece toplumda siyasal, iktisadi, sosyal ve kültürel alanda yaşanacak herhangi bir kaos, insanları mantık çerçevesinde düşünmeye sevk etmekten ziyade, güçlü bir ruhsal bağ yaratarak ötekine/dışarıya karşı kutsal bir ittifak oluşturmaya itecektir.

Milliyetçiliğin kutsal ittifak anlayışı ilk doğduğu dönemden bu yana “parçanın bütünü temsil iddiasında bulunduğu bir hegemoni sentaksı”na sahip olmuştur. Bir konuşma biçiminin bütün milletin dili olduğu ya da tek bir yörenin tüm milletin kültürünü temsil ettiği iddiası üzerine gelişmiştir (Billig, 2002:104). Bu nedenle milli kimlik ve millet inşasında söylemsel yapı her zaman farklılık, ayrıcalık ve benzersizlik konularıyla iç içe olmuştur. Hayali kolektif seviye arttığı zaman hem aynılığın hem de farklılığın inşası toplumu tekipleştirirken etnik temizlik, zenofobi ve etnosentrizm gibi saldırgan

tutum ve eylemlere neden olarak çoğulcu ve demokratik bir topluma zarar verebilmektedir (Cillia v.d. 1999:153-154).

Milliyetçilik çağı, egemen devletlerin ortaya çıkmasının bir devamı olarak ele alındığında, egemenliğin bir tek insandan, kültürel açıdan tek vücut olmuş bir topluluğa doğru değişen iktidar yapısıdır (Gellner, 2012:55). Özellikle eğitimin yaygınlaşması, okuma-yazma oranının artması, popüler gazetelerin yayımlanması gibi gelişmeler sonucunda milliyetçilik, kitlesel siyasetin etkin dili hâline gelmiş, bu süreçte milliyetçiliğin temel yapısı da kökten değişmiştir (Heywood, 2013:162). Devrimler, özgür birey anlayışını kitlelere yaymasıyla, artık değişen iktidarın söylemsel alanın hedefi kitleler olmuştur.

2.2. İktidar Kavramının Tanımı

İktidar olgusu psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve siyaset gibi farklı disiplinlerde işlenen önemli kavramlardan biri olması nedeniyle kavramın tek bir tanımını yapmak mümkün olmamaktadır. Ancak iktidar olabildiğince geniş ifade edildiğinde "bazı kişi ve kümelerin, başka kişi ve kümeler üzerindeki etkisi"dir tanımına ulaşılır (Çetin, 2003:63). İktidar yaratmak istediği etkiyi buyurma-boyun eğme, emir-onay ilişkisinde gerçekleştirir. Fiziksel olan veya olmayan birçok unsurdan kaynaklanan ve “eşitsiz bir duruma boyun eğmeyi” ifade eden bir güçtür ve bu gücü arzulanan sonuca ulaşmak için çoğunlukla etki, zorlama, baskı, yaptırım ve müdahalede bulunur (Karaca, 2013:60).

Judith Butler, birinin dışsal bir güç tarafından baskı altına alınması olan iktidar kavramını “özneye dışarıdan baskı kuran, özneyi madun eden, özneyi aşağı bir düzeye indirip daha düşük bir düzene yerleştiren” olarak tanımlayıp aynı zamanda özneyi de yaratan paradoksal bir süreç olduğunu belirtmiştir (2005:9). Bu bağlamda “iktidar hem yaratır hem bastırır ama bastırmadan önce yaratır; çünkü bastırdığı nesneler-bireyler büyük ölçüde kendisinin ürünleridir” (Canpolat, 2005:101). İktidarın bu paradoksal yapısı üzerine Gramsci de hegemonya teorisini geliştirirken Machiavelli’nin yarı insan yarı hayvan olan ve ikili karakter özelliğine sahip *centaur* benzetmesinden yola çıkarak belli başlı önermeler sunmuştur. İkili perspektiflerden

yararlandığı bu önermelerde zorbalık-rıza, tahakküm (egemenlik)-hegemonya, şiddet-uygarlık, sivil toplum-devlet gibi zıtlıklar temel alınmıştır (Gramsci, 1988:39).

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Machiavelli, Bodin ve Hobbes güç/iktidar mevzusunu siyaset alanında incelemiş ve siyasetin insanlar arasında oluşan iktidar ilişkilerinin bütünü olduğunu öne sürmüştür (Karaca, 2013:59-60). İktidar kavramını siyasal anlamından çok daha derinlerde arayan, postmodern felsefenin önemli temsilcisi Foucault ise, bireylerin günlük yaşamlarında, bir kadın ile bir erkek arasında, bilen ile bilmeyen arasında, aile ile çocuklar arasında, her an her yerde doğabilen sonsuz çatışma ve mikro-mücadelelerde iktidarın var olduğunu iddia etmiştir (2015:176). Ona göre iktidar, toplumsal sistemin birçok yerinden doğabilen *çok değerlikli (polyvalent)* bir güçtür. Bu her yere yayılmış ve dağılmış, çeşitli bilgi ve söylemlere yerleşebilen merkezsiz bir iktidardır (Newman, 2006:133).

Her yerde doğabilen, belli bir topluma ya da millete özel olmayan, çeşitli toplumsal kurumlarda, ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerde, konuşmalarımızda, mimiklerimizde ve bedenlerimizde yaşanan çelişkilerin ve çatışmaların bir ürünü olan iktidar (Canpolat, 2005:101), Foucault'un teziyle, devlet gibi bir kurumun işlevi değil tam aksine kurum, iktidarın bir işlevi ya da sonucudur. Çünkü kurum, çeşitli iktidar ilişkilerinin toplamından meydana gelmektedir ve böylece tahakküm ilişkileri devlet kurumlarının temelini oluşturmaktadır (Newman, 2006:133). Ona göre karşılıklı ilişkisine dayalı iktidar, bireylerin de içinde var olan çatışmalarının bir ürünü olduğu için devlet iktidarı ve sınıf tahakkümü mümkün olmaktadır. “Tüm iktidar ilişkileri demeti yoksa devlet iktidarı olabilir mi, örneğin devlet iktidarı askerlik görevini dayatabilir mi?” (Foucault, 2015:176).

2.2.1. Siyasal Bir Araç Olarak İktidar

Milliyetçilik kimi görüşlere göre devletlerin nasıl örgütlenmeleri gerektiğini söyleyen bir siyasal doktrin ya da bir ideolojik hareket kimine göre ise siyasi bir iktidar mücadelesi ya da bir söylemdir. Bir başka görüş ise milliyetçiliğin her yerleşik toplulukta ortaya çıkabilecek olan evrensel bir olgu olduğu yönündedir (Parekh, 1995:25). Breuilly ise milliyetçiliği, meşru zeminini milliyetçi söylemlerle oluşturan ve iktidarı ele geçirmeye çalışan siyasi hareket olarak tanımlar (Özkırımlı, 1999:124).

Bu fikirler ışığında milliyetçiliğin siyasal iktidarın ve dilin merkezinde yer alan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Her ülkede yaşanan farklı siyasal tecrübeler ve iktidar ilişkileri tek bir millet kimliği ve milliyetçilik tanımına imkan tanımamaktadır. Bundan dolayı Almanların, İngilizlerin, Kuzey Amerikalıların, İspanyolların, Fransızların veya Rusların milliyetçiliğini birbirine özdeş değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmaz (Weber, 2007:183).

Milli kimlik ve milliyetçi kolektif bilinç konusu, son iki yüz yılımıza etki eden devlet kurumunun temelini oluşturmaktadır (Calhoun, 2012:3). Siyaset için önemli bir iktidar aracı olan devlet yönetimi konusu da milliyetçiliği açıklamaya çalışırken kritik bir önem taşımaktadır (Özkırmı, 1999:124). Machiavelli'ye göre siyasal iktidarı bireyler arasındaki tüm diğer güçlerden farklı kılan unsur adalettir; yani devletin yasaları tarafından belirlenen bir ilişkiler sisteminin varlığıdır (Karaca, 2013:59). Çünkü hedonist faydacılık gibi kişiye özel kıstaslar, duygu ve kaygı içerdiği için siyasal eylemin anlam yaratma niteliğini baltalar (Berktaş, 2016:191). Böyle bir durumda milliyetçilik vatandaşların bütününe ifade eden milletin kamusal çıkarları ile kişisel çıkarlarını dengeleyecek bir unsur olduğu düşünülmekte; diğer bir deyişle toplum ve devlet ilişkisini sağlamlaştırdığı iddia edilmektedir (Özkırmı, 1999:126).

İktidar var olduğu toplumun normlarına, inançlarına ve değerlerine göre meydana gelen bir etki ve güç çeşididir. Esas gayesi yöneticilerin varlığını tartışmasız kabullenmiş ve onları kendilerine emir verme yetkisiyle donatan toplumun varlığıdır (Çetin, 2003:64). İktidar baskı sonrası kazandığı toplumun rızası ile yönetilenler nezdinde yönetme hakkının meşruluğuna yani otoriteye hakim olur. Otorite rıza öncelikli iken iktidar güç önceliklidir; siyasal iktidar ise, her iki olgunun istikrarlı olarak devlette kullanılması anlamına gelmektedir (Karaca, 2013:63). Otorite sahibi iktidar olan devlet bir güç ve kontrol aracı olarak emir verme, insanlar adına karar verme hakkını elinde bulundurur.

Devlet ile yönetilenler arasında siyasal bir ilişki biçimi olan vatandaşlık devlet tahakkümünün bir nesnesidir (Eryılmaz, 2010:183). Siyasal yetkilerin yegane kaynağı olan devlet, aynı zamanda zor kullanma hakkına da sahip tek kurum olarak hem bir sınıf ya da grubun çıkarlarını gözetebilmekte hem de toplumu en küçük birim olan bireylere bölerek denetim altına almaktadır (Yıldırım, 2015:18). Michel Foucault

bireylere bölünmüş bu toplumu *pastoral iktidar* tanımı üzerinden açıklar. Çoban ve sürüsü benzetmesinden geliştirilen bu tanımda, egemenliğinde bulunan bireylerden oluşan bir sürü üzerinde otorite sahibi olan çobanın görevi, sürüsünü tüm hayatı boyunca gözetlemek ve yönetmek; ayrıca onları belli bir biçimde davranmaya zorlamaktır (Arpacı, 2013:133). Dolayısıyla Arendt, iktidarın yaptığı her eylemi haklı çıkarmaya çalıştığını böylece yönetilenler karşısında eylemlerini meşrulaştırdıklarını belirtmiştir (Karaca, 2013:60).

Enloe'ye göre ise devlet seçkinleri, iktidardan vazgeçmemek, iktidarı paylaşmamak ve çok-kutuplu bir dünyada yaşamak istememek gibi birçok konuda “güvensiz” durumdadırlar. Ancak bu güvensizlik sorunu devletin değil toplumun bir problemi olarak kurgulanır ve yaratılan korku ortamı ile devlet iktidarı ihtiyaç duyduğu militarizasyona zemin hazırlamış olur (Enloe, 2012). Hobbes'un da belirttiği gibi insanlar başka bir alternatifleri olmadığına ve siyasetin artık tükendiğine ikna edildiklerinde, geriye sadece korku kalacaktır (Furedi 2005'ten akt. Postelnicescu, 2016:203). Böylelikle söylemsel bir rejim olan devlet, toplumsal pratik içinde yoksunluk ve güçsüzlük sezinlediği zaman bunu ikame etmek için fetih kültürünü yeniden üreterek güncel sıkıntılarını ve hoşnutsuzluklarını yok sayacak sosyal-psikolojik bir barınak sağlamış olacaktır (Işık, 2006:231). Özellikle dışarıdan gelen ya da gelecek olası bir tehlikeye karşı milli dayanışma duygusu körüklenmesiyle devlet, milletin siyasal olarak somutlaşmış biçimine dönüşmektedir (Weber, 2007:186).

Mosca, bütün devletlerdeki siyasal iktidar seçkinlerinin, iktidarlarını meşrulaştırmak amacıyla toplumun milli inanç ve duygularını kullandıklarını öne sürmüştür. Elbette bu inançlar dönemin şartlarına göre değişim gösterir. Çünkü iktidar, yetkisini tanrıdan aldığını iddia eden monarşiler gibi bir kişinin egemenliğindeki geleneksel toplumlarda ya da ulus-devletlerdeki gibi dünyevi yasalarla yönetilen modern toplumlarda farklı biçimlerde işlemektedir (Çetin, 2003:71). Giddens ulus-devleti, sınırları belli bir toprak parçası üzerinde tam otoriteye sahip hem içeride hem dışarıda şiddet araçlarının kontrolüne sahip bir kurumsal hükmetme biçimi olarak tanımlar. Bu milli sınırların korunması uğruna içinde vatandaşların -özellikle erkeklerin- uğruna ölmeye ve öldürmeye hazır beklediği ve kendi meşru ordularına, polis güçlerine ve infazcılarına sahip olduğu bir yerdir (Billig, 2002:30).

Siyasal iktidar, toplumun ve kurumların yönetimi konusunda tam yetki ile donatılmıştır. İktidar çatışmalarından kaynağı olan gücün hangi yasalar ile meşru kabul edileceğini ve toplumsal düzenin nasıl kurulacağını ve yönetileceğini belirler (Çetin, 2003:63). John Locke’a göre insanların siyasal toplumu yaratmalarının nedeni, tüm insanların doğa yasaları gereği sahip olduğu eşit hakların yarattığı savaşıdır. Hakların yarattığı her şeyi yapma iktidarından vaz geçen insan artık bu gücü siyasal toplumdaki yasama gücüne yani devlete teslim etmiş (Zabcı v.d. 2009:191) ve toplumsal sözleşme ile toplum iradesi genel iradeye itaata dönüşmüştür. Böylece küçük bir azınlık olan yöneticiler demokratik yoldan seçilmiş olsalar bile, yönetilenlere oranla daha fazla iktidar elde ederler (Russell, 1990:163). Çünkü bireyler tek tek sahip oldukları iktidarlıklarını devlete ve onun temsilcilerine devretmeye rıza göstermiştir.

Locke, Hobbes ve Rousseau bireylerin toplumsal sözleşme öncesi doğa durumunda ilkel bir biçimde, nizamdan yoksun, herkesin iktidarlığının hükmettiği bir anarşi içinde yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmiştir. Bakunin bu konudaki paradoksa vurgu yaparak, doğa durumunda ilkel yaşayan bireylerin meydana getirdiği toplumsal sözleşme idrakı nasıl olur da birdenbire ortaya çıkmıştır sorusunu sorar. Bazı anarşistler, böyle bir anlaşmanın toplumda aslında hiç var olmadığını çünkü devletin aşağıdan değil yukarıdan, toplumu biçimlendiren çeşitli elitler tarafından yaratıldığını savunmuştur (Newman, 2006:84). Ayrıca bu elitlerin çoğunluk üstünde sahip olduğu iktidar, çoğunluğa hükmeden bir takım kör inançların doğmasına da sebep olur. Bu körü körüne inanç azınlığın iktidarına yardımcı olan önemli unsurdur (Russell, 1999:66). İktidardakiler egemen inançları yayarken ötekiler bu inançlara rıza göstermek zorunda bırakılırlar.

Her kurumda üstlere ve yasalara itaat etmek bir erdemdir çünkü ne bir siyasi topluluk ne de örgütlü bir yapı itaat olmadan varlığını sürdüremez. Bireyin itaat etmesi, itaati talep eden kurum, otorite ya da yasayı desteklemesini ifade etmektedir. Platon ve Aristo döneminden beri bilinen eski siyasal-bilimsel yaklaşıma göre, toplumlar emir veren/hükmedenler ve emre itaat eden/hükmedilenler olarak bölünmüştür (Arendt v.d. 1997:182). Hobbes’a göre yönetilenler egemenin karar ve eylemlerine kati suretle boyun eğecek, itiraz etmeyecek ve eleştirmeyecek şekilde yönetilmeliydi; aksi

durumda güç noksanlığı, güvenlik kaygısı ve kaos meydana gelecektir. Hobbes, egemen güç yokluğunu tam bir kaos, kargaşa ve savaş durumu olarak tasvir ederek “daha iyi olan” devlete itaati meşrulaştırır (Çetin, 2003:76). Böylece otoritenin ihtiyaç duyduğu toplumsal rıza, güvenlik korkusuyla sinen bireylerin mutlak itaati sağlanmış olur.

2.3. İdeolojik Bağlamda Söylem

Konuşma ve söylem gibi logosa ait eylemler, Aristoteles’in belirttiği gibi doğada sadece insanda vardır. Logosa ait eylemlerin temelini diller oluşturur ve dil düşüncelerimizi ifade etmemizi sağlayan bir araçtır. Bildiğimiz, inandığımız, düşünebileceğimiz şeyleri temsil etmek için dili farklı şekillerde kullanırız ve onun nasıl kullanılacağı konusu ise bir temsil meselesi olmaktadır (Wilson, 2005:401). Dolayısıyla kavram ve semboller dünyasında dilin temsili toplumsal anlamların inşa edilmesine yardımcı olan kritik bir olgudur.

Söylemlerin somutlaştığı metinler, yorumlayıcı olabilecek şekilde çoğalan, anlam sınırlarına sahip yapılardır. Konuşma, yazma, sözel olmayan davranışlar, Mors kodu, semafor, Runik alfabe ve hatta reklam, mimari, moda ve otobüs biletleri tümü birer metin biçimleridir. Bireylerde belli çıkarımlar ve çağrışımlar uyandıran bu metinler söylem çözümlemesine yardımcı olacak unsurlardır (Parker,1992:9). Ian Parker söylemsel oluşumun birçok metnin bir araya gelerek “birbirleri ile ilişkili metinlerden oluşma” kıstasına vurgu yapmıştır (Gür, 2013:190). Metinde yer alan ifadeler birbirine uymaktadır çünkü bir ifade, diğerleriyle ilişkiyi ima etmektedir. Bu ilişki ortak strateji, ideoloji ya da siyasal bir eğilim gibi ortak gayeye atıfta bulunur ve onu güçlendirir (Hall, 1992:201).

Dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan dil yoluyla bilgi ve inanç sahibi olur, çıkarım ve yargılamada bulunuruz (Gür, 2013:190). Elbette bu ideolojik anlamlandırma ve bilginin üretimi Foucault’un söylemsel pratik olarak ifade ettiği anlamın üretim pratiğini tanımlamaktadır (Hall, 1992:201). Söylem böylelikle bilgiyi temsil eden ifade biçimleri olup dilin nerede, nasıl kullanıldığı konusunda etkili bir iletişimsel eylemdir. Söylemler hem nesneleri oluşturan anlam kümeleridir hem de temsili bir uygulama alanıdır. Nesnenin temsili, söylemin önceki kullanımlarında ve diğer ilgili

söylemlerde sözcelenmiştir. Dilde bir şeye yapılan atıf, bir ismin basit kullanımı, o nesneyi gerçeklik haline getirir ve gerçeklik söylemin alanı içinde varlığını sürdürür. Diğer bir deyişle söylemin ifade ettiği şeyler, söylem nesnelerinin gerçekliğidir ve bu gerçekler söyleyen, yazan, duyan ya da okuyan özne tarafından tekrar üretilir (Parker, 1992:8).

Diller bütün söylemsel oluşumların ortak temeli olmasından dolayı, “işçi ve burjuvanın, kadın ve erkeğin, idealist ve materyalistin aynı şekilde paylaştığı, görece özerk” bir sistemdir. Bu nedenle söylemler ideolojik çatışmanın tam merkezinde yer almaktadır (Eagleton, 1996:272). Stuart Hall’un ifadesiyle söylem, sosyologların ideoloji olarak tanımladıkları kavram ile özdeşdir. İdeoloji belli bir grup veya sınıfın çıkarlarına hizmet eden ve bilgiyi üreten inanç ve ifadeler bütünüdür. Foucault ise ideoloji ve söylem arasındaki ilişkiyi, dünya (bilim) hakkındaki gerçek ifadeler ile yanlış ifadeler (ideolojiler) arasındaki ayrıma; yanlış ile doğru arasındaki seçimle gerçekleşen inançlara dayandırmıştır (Hall, 1992:202). Ona göre “bir hakikat tarihi yapmak o hakikati söylediğini iddia eden söylemlerin; o söylemlerin eklemelenip hakkında konuştuğu şeylere yüklediği kavramların; ... yani kavramsallaştırmanın hangi kurallara göre ve hangi toplumsal-tarihsel ihtiyaçlara cevap vermek üzere gerçekleştirildiğinin tarihini yapmak olacaktır” (Foucault, 2015:19).

“Hakikat rejimi” olarak ideolojilerin temelinde belli değerleri diğerlerinden üstün tutma anlayışı vardır. Ayrıca toplumun bilinç yapılarının şekillenmesinde etkili oldukları için geniş iktidar ağırları kurabilmektedirler. Tüm bunlardan dolayı ideolojiler, mevcut iktidar yapısını olağan ve haklı gibi sunarak bir taraftan egemen iktidar yapısını destekleyebilir ama diğer yandan da mevcut yapıyı zayıflatabilir (Heywood, 2013:32). Bu bağlamda ideolojinin iktidar ile arasındaki ilişkiyi belirleyen öge söylemsel pratiklerdir. Dilin hangi özne tarafından, hangi ortamda, ne amaçla sözcelendiğinin önemi, onun bilgi vermek dışında bireye ve topluma bağlı bir yorumlamaya açık olduğunu ispatlar. Sonuç olarak söylem toplumsal nedenleri ve etkileri olan dilsel ürünlerdir (Gür, 2013:187).

Van Dijk söylem üretimi tartışmalarına öznenin bilişsel (*cognitive*) sürecini de dahil ederek ele almıştır. Bilişsellik sadece psikolojik bir süreç değil aynı zamanda sosyaldır (Dijk, 1997:211). Aslında birey kişisel olarak sahip olduğu bilgileri toplumdan

öğrendikleriyle bir süzgeçten geçirerek yeniden bilgi sahibi olur ya da sahip olduğunu değiştirir. Bakhtin de benzer bir yaklaşımla "nesnel psikolojinin ideoloji araştırmasına dayandırılması gerektiğini" ileri sürmüştür; çünkü bilinç formlarının oluşumunda dilin etkisi yadsınamazdı. Bu bağlamda sosyal-psikolojik ideoloji çalışması dilin edimsel işleyişini belirleyecektir. Söylemin ortaya çıkışı konuşmacının diğer bir deyişle öznenin kişisel ve toplumsal görüşleri sonucu gerçekleşir. Söylem psikologları, bireyde içkin olarak var olan psikolojik olguların çoğunun, sosyal ve söylemsel pratikler sonucu meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir (Billig, 2002:28).

Siyasi söylem diline sahip ideolojiler, bireylere toplumun nasıl işlediği veya işlemesi gerektiği ile alakalı varsayımlar sağladığı için hem fikirlerin hem de eylemlerin yapısını şekillendirmektedir (Heywood, 2013:32). Althusser'in belirttiği gibi ideoloji sadece soyut bir düşünce sistemi değil aynı zamanda somut şekillerde gerçekleşen bir olgudur (Wilson, 2005:400). İdeolojinin söylemsel veya göstergesel bir fenomen olması ideolojinin maddeliğini gösterir çünkü göstergeler maddeseldir. Anlaşıldığı üzere ideolojinin özü anlamlarla kurulan ilişkilere dayanmaktadır. Bu özelliği ideolojileri belli söylem öbekleri yapmaktan çok söylemler dahilindeki belirli bir etkiler kümesi yapmaktadır (Eagleton, 1996:269). Buraya kadar söylemin tartışmalı tanımlarından belli bir sonuca varmak gerekirse, dilin özneliliği öne çıkmaktadır. Böylece benzer kelimeler ve ifadeler farklı ideolojik çerçevelerde farklı anlamlarda kullanılır. Çünkü söylem hem onu üreten ve hem de paylaşanın yaptığı yorumlarla tekrar üretilir; böylece genel geçer bir toplumsal gerçekliğe ulaşmak mümkün olmamaktadır (Gür, 2013:187-190).

2.3.1. Siyasal İktidarın Söylemi

Toplumsal ve siyasal uygulamaların meşrulaştırılması için bir araç olan söylem başlarda filolojinin uzmanlık dalı olan bir bilim iken daha sonra siyasal eylemlere hükmeden bir disiplin, bir hitabet sanatına dönüşmüştür (Said, 2016:265). Dilin siyasal gücüne dikkat çeken önemli isimlerden biri olan Orwell, dilin düşünceleri manipüle etmek için nasıl kullanıldığına vurgu yaparak, siyasal konuşma ve yazışmanın büyük ölçüde savunulamaz olanın savunulması olduğunu belirtir (Wilson, 2005:400). Gill Seidel'e göre ise her türden söylem siyasaldır çünkü söylem bir mücadele olarak anlamların üretildiği semantik bir alandır. Bu nedenle günlük konuştuğumuz dilin

kurumsallaşmış siyasetinden sürekli olarak etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır (Dunmire, 2012:738).

Söylemlerin ve iktidarların arkasında yatan siyasal durumun mevcudiyeti, dünya hakkındaki gerçeklerin doğru ya da yanlış olarak kategorize edilmesini zorlaştırmaktadır. Sözde gerçek olanı tanımlamak için kullandığımız dilin, neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermesi hakikatin bilinmesine imkan tanımaz çünkü gerçekler farklı şekilde yorumlanmaktadır (Hall, 1992:202-203).

Söylemi üreten konuşmacı mevcut durum bağlamında bir söylem geliştirecekse bunu kişisel görüşlerini destekleyecek bilgilerin küçük bir kesitini seçerek başlar. Eğer söylemini oluşturan bilgiler, dinleyici ya da okuyucunun kendi öznel fikirlerini destekler nitelikte ise söylem gerçekliğe dönüşür. Eğer alıcıların kişisel görüşleri söylemi destekler nitelikte değil ancak alternatif bilgi ve farklı görüşler de ortaya atılmadıysa ve hatta diğer siyasetçiler ile ana akım medya tarafından desteklenip tekrarlandıysa toplumsal anlamda kabul gören bir gerçekliğe dönüşecektir. Özetle siyasal erk, ideolojik hegemonyasını inşa edebilmek için söylem inşa etme yoluna gider (Dijk, 2002:212).

Siyasi iktidar kendi çıkarlarının perdelenmesi, normalleştirilmesi veya meşrulaştırılması amacıyla ideolojik süreci söylemlerle yaratmaktadır. Bu stratejiler çıkarlar gereğince birçok şeyi, siyasi yönden etkisiz hale getirir (Eagleton, 1996:280). Siyasal bilimci Murray Edleman siyasal hedeflerin başarıya ulaşması için gerçekliğin sembolik manipülasyonuna odaklanmıştır. Siyasal söylemde manipülasyon çoğu zaman örneklerini ters mantıktan oluşturur ve böylelikle gerçeği manipüle eder. Örneğin savunmasız insanların bombalanmasını “pasifleştirme” ya da binlerce insanın evlerinden çıkartılması ya da tehcir edilmesi “sınırların düzenlenmesi” olarak gerekçelendirilebilir. Siyasetçiler kitlenin görmesini istemediği olumsuzlukları önceden gizlemek ister ve bunu normalleştirici söylem stratejileriyle yapar (Wilson, 2005:400).

Siyasi temsilciler, siyasal faaliyetleri için para ödenen, seçilen ve atanan kişiler olarak siyasal arenanın merkez oyuncularındı. Siyasal söylem onu dillendiren siyasal temsilciler tarafından oluşturulduğu için yapılan çalışmalar hem yerel, bölgesel hem de

uluslararası seviyelerde başkanlar, başbakanlar, hükümet üyeleri gibi siyasetçilerin ya da meclis, siyasi parti gibi siyasal kurumların konuşmaları ve metinlerini kapsamaktadır (Dijk, 1997:12-13). Mecliste konuşma yapan bir siyasi temsilci birey olarak konuşma yaparken kişisel siyasal inançlarını kendi özgün bağlamında dillendirmektedir. Aynı zamanda bu kişi meclisin ve bağlı olduğu partinin bir üyesi, seçmenlerinin temsilci olarak konuşur. Böylece rakip partiye ya da hükümete karşı muhalefet yapmakta ve kendi grubunun tutum ya da ideolojilerini ifade etme fırsatını değerlendirmektedir. Böylece demokrasi ve demokratik ideoloji söylemlerini yeniden üreterek parlamenter sistemde sahne alır (Dijk, 2002:204).

Elbette toplum ve siyasetçiler arasındaki ilişki bir temsil konusudur. Bireyler kendi ideolojisine yakın gördüğü temsilcisi aracılığıyla karar alma sürecine dolaylı olarak katılım sağlar. Temsilci ise, topluma ve özellikle seçmenine yani hedefine ulaşabilmek için temsilin dilsel sınırlarını dikkate almak durumundadır. Bu bağlamda temsil kavramı hem siyasetle hem de söylemsel pratiklerle doğrudan bağlantılıdır (Wilson, 2005:401). Çünkü söylem belirli bir konu hakkında belirli bilgiler üzerinden konuşmayı sağlayan ifadeler kümesidir; diğer bir anlamda temsil edilme şeklidir. Herhangi bir konu hakkındaki ifadeler belirli bir söylem içerisinde dile getirildiğinde, bu konunun belli bir şekilde inşa edilmesi sağlanmış ve oluşturulabilecek diğer söylemler de sınırlanmış olur (Hall, 1992:201). Böylelikle siyasetçiler kabine toplantıları, meclis oturumları, seçim kampanyaları, mitingler, medyaya verilen röportajlar, bürokratik uygulamalar, protesto gösterileri gibi iletişimsel etkinliklerde “siyaseten” konuşmaktadırlar (Dijk, 1997:14).

Okulska ve Cap politikayı, siyasal aktörlerin, kurumların ve iletişimsel eylemlerin potansiyel olarak siyasal hale getirdiği bir siyasallaşma sürecinde ortaya çıktığını savunarak “potansiyel siyasal” şeklinde kavramsallaştırırlar (Dunmire, 2012: 738). Siyasal erkin dışında vatandaşlar, seçmen, baskı gruplarının üyeleri, göstericiler ve muhalifler gruplar da siyasal sürecin hatta siyasal söylemin içerisinde yer alan potansiyel politiklerdir. Bu durum siyasal kavramın çok geniş bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu bireyler yönetmek, hükmetmek, yaşamak, protesto etmek, muhalif olmak ve oy kullanmak gibi siyasal eylemlerde yer aldıkları sürece politiklerdir. Aslında kavramı belirleyen eylemin kendisi olmakta ve metinler

ile yapılan konuşmalar yani söylemsel pratikler bu eylemlerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Dijk, 1997:13).

Hem söylemin üreticisi hem de onu alan dinleyici ya da okuyucu kendi ideolojik inançları bağlamında ifadeleri sentezleyerek yeni bir söylem yaratmış olmaktadır. Şüphesiz ki egemen ideolojilerin sınırlarını zorlamadan oluşturulan bu söylemler siyasetçiler tarafından ifade edilerek, eğitim sistemi ile öğretilerek, ana akım medya aracılığıyla tekrarlanarak günlük hayatımızın bir parçası haline gelirler. Aslında söylem farklı sosyal ortamlarda, örgütlerde ve farklı iktidar ilişkilerinde sürekli üretilmektedir. Bu üretimin temelinde yatan dilsel sınırlılıklar ifadelerin hangi bağlamda kullanıldığına göre onları dönüşüme uğratırlar. Çünkü kelimeler kullanım alanlarına göre farklı anlamlara gelebilmektedir. Muhafazakar ya da sağ kanat “toplumsal fayda” ve “savunma harcamaları” kullanımları, sosyalist ya da sol kanat söylemde anlamsal olarak radikal farklılıklar yaratır (Wilson, 2005:401). Benzer şekilde özgürlük savaşçıları mı yoksa terörist mi tartışmasındaki ters mantıkta olduğu gibi (Hall, 1992:203).

2.3.1.1. Milliyetçi İdeoloji ve Siyasal Söylem

1980’li yıllardan itibaren milliyet ve milli kimlik tartışmalarında, daha önceki klasik milliyetçi tartışmalardan farklı olarak yeni çalışma alanları doğmuştur. Erkek egemen, Batı merkezci, kadın, siyahi, azınlık grupları, diaspora, cinsiyet kimlikleri ve Avrupa dışındaki sömürge halkları gibi toplumdaki ayrılıkları ve güç ilişkilerini öne çıkaran çalışmalardan bazıları olmuştur (Özkırımlı 1999: 221-226). Milleti ve milliyetçiliği toplumsal bağlamda yeniden düzenleyen bu çalışmaların yanı sıra söylem ve ideoloji çalışmaları da kritik alanlar olmaktadır. Milliyetçiliğin teorik literatürünün araştırılması ve bu bağlamda söylem teorisinin egemen ideolojinin tekrar üretilmesindeki önemli etkisi keşfedilmiştir: “ideolojik öz, retorik dış kabuk tarafından çevrelenmiştir” (Sutherland, 2005’ten akt. Yıldırım, 2015:19).

Milliyetçi ideoloji ister ırkçı merkezli olumsuz bir milliyetçilikten isterse de halkçı merkezli olumlu bir milliyetçilikten doğmuş olsun, tüm milliyetçilik türlerinin göstergelerini şekillendiren aynı ortak milliyetçi söylemdir. Milliyetçi ideolojiler, milliyetçi devlet politikaları, edebiyat ve sanattaki milliyetçi geleneklerde ya da

sıradan bireylerin günlük konuşmaları içinde kendine yer bulur. Bu nedenle milliyetçilik, Foucault'un söylemsel oluşum olarak isimlendirdiği algıları yönlendiren bir konuşma biçimidir. Özetle meşru ve “ulu” bir toplum inşa edebilmek için sadece toplumsal dayanışma ve kolektif kimlik yeterli değildir; söylemsel oluşuma da ihtiyaç vardır (Calhoun, 1997:4-5). Diğer taraftan Hellner ve Balibar olumlu ve olumsuz milliyetçilikler arasındaki ayrımı, millileşme sürecini toplumun en küçük birimlerine kadar işlemesini sağlayan söylem stratejileri olarak değerlendirir (Balibar, 2000'den akt. Eryılmaz, 2010:179).

Siyasal bağlamdaki sözceler tarihsel çerçevede işler ve sıklıkla diğer bağlantılı metin ve sözcelerle ilişki içerisindedir (Bakhtin 1981'den akt. Wilson, 2005:404). Milliyetçi söylemi kimlik, milli deha, birlik ve kardeşlik gibi dışavurumcu seremoniler ve semboller biçimlendirmektedir. Bunlar kadın ve erkek halk kahramanları, masallar, adabı muaşeret kuralları, mimari yapılar, sanat ve zanaatlar, yasalar, eğitim tarzları gibi üstü kapalı toplumsal vasıflar olabilirken; bayraklar, marşlar, fener alayları, para basma, başkentler, halk adetleri, müzeler, savaş anıtları, şehitlerin törenleri, pasaport, sınırlar gibi daha aşıkâr vasıfları da içermektedir (Smith, 126:17). Bu vasıflar göz önüne alındığında milliyetçilik sadece siyasal bir fikir ya da akım değil aynı zamanda tarihten beslenen kültürel ve kişisel bir kimlik meselesidir.

Benedict Anderson'un belirttiği gibi ilk köylerden daha büyük bütün cemaatler yani ulus-devletler hayalidir. Ancak bu cemaatler kurgulanmış olup olmamalarıyla değil hayal ediliş biçimleriyle ayırt edilmektedirler (Calhoun, 2012:5). Bir ulus-devletin hayal ediliş biçimini meydana getiren temel oluşumlar milliyetçi kimlik ve söylemlerdir. Bir milli kimliğe sahip olmak “millet olma” üzerine konuşma biçimlerine hakim olmayı gerektirmektedir. Bu nedenle kimlik çalışmaları dil kullanımına dayanan söylemsel çalışmalarla açıklanabilir (Billig, 2002:18).

Postmodern düşünürlerden Julia Kristeva milletlerin söylemsel ve dilsel eylemler üzerinden inşa edilen sembolik bir yapı olduğunu belirtirken, benzer şekilde Judith Butler da kimliklerin söylemsel ve değişime açık bir fiili durum olarak görür (Tetik, 2017:39). Ayrıca Butler günümüzde söyleme ve dile atfedilen güçlerin artmasını, egemen figürün dilsel biçiminde aramıştır (Özkazanç, 2017:33). Söylemsel yaklaşım, kimliklerin sınırlandırılmasını, biçimlenmesini ve farklı anlatım ve eylemlerin yine bu

kimlik üzerinden anlamlandırılmasını incelemiştir. Milletler ancak kendilerini milli kimliklerinin söylemsel sınırlılıklar üzerinden tanımlayarak varlığını sürdüreceklerdir (Calhoun 1997'den akt. Tetik, 2017:39).

Tabiatıyla milliyetçi ideolojinin temel gayesi bir milleti kuracak olan halk için özerklik, birlik, kimlik edinme ve bunu sürdürebilme isteği olmuştur (Smith, 1994:121). Tüm bu milli unsurlarla kurulan bağ tercihe bağlı değildir zorunludur; çünkü doğal bir topluluk olan millete “doğumla” üyesi olunur (Çilliler, 2015:50). Nüfusun karmaşık büyük kısmını içine alabilmek için işbirlikçi bir uğraş sarf edilmektedir. Bu iş birliğini sağlayabilmek için milliyetçiler meşru devletin vatandaşlarını ikna etmek zorundadır. İkna milliyetçi söylemin işlevidir: İnsanları, ülkenin diğer sakinlerine bağlayan görünmez, ancak güçlü bağların varlığına ikna ederek, milletin somutlaşmış siyasal bir karşılığı olan devletin iktidarı ve istikrarını sağlar (Klein v.d. 1992:133).

İdeolojinin doğru ya da gerçek olarak sınıflandırılmayan niteliği, söylemsel pratikle inşa edilen milliyetçi ideoloji için de geçerlidir. Kendi gerçekliğini ve haklılığını söylemlerle tutarlı bir dile dönüştürüp toplumu ikna etmeye çalışır (Yıldırım, 2015:24). Bu söylem türü özelemler ve özdeşleşme bağlamında dillendirilmektedir. Tarihle bağ kurduğu dolayısıyla geçmişi ölümsüzleştirdiği için duygusal bir güce sahiptir. Bir millete ait bireyler, ortak bir soya ve ortak tarihin benzersiz olduğuna, ortak kaderi paylaştıklarına inanırlar. Geçmiş tarih yüceltilir ve yaşanmış toplumsal acılar canlı tutulur. Giyim, dil ve din gibi milli semboller ortak paylaşımın unsurları olurken mitlere ve Balibar'ın belirttiği gibi “kurgusal etnisite”ye dayalı milli anlatılara diğer bir deyişle ulusal mitlere itibar ederler (Mayer, 2002:2-3).

Milliyetçi söylem, birbirleriyle yüz yüze iletişim kurması zor olan büyük topluluğa hitap etme yöntemi olarak (Calhoun, 2012:65), o topluluğa egemen olan kültür ve değerlerden yararlanmaktadır. Diğer yandan söylem, Stuart Hall'un belirttiği gibi, onlar ve bizler arasındaki ayrımı temsil ediş biçimidir. Bu ayrımı “Batı ve Diğerleri” (*West and the Rest*) yazısında dünyanın Batılı olanlar ve olmayanlar temelinde Batılının gözünden mukayeseye dayandığını belirterek bugünkü “Avrupa” (Europe) kavramının da eski bir söylem olan “Hristiyan Alemi” (*Christendom*)’ne

dayandırıldığını tartışmıştır. Geçmiş söylemlerin izleri, yakın tarih söylemlerinde hala yerini korumaktadır (Hall, 1992:201-202).

Batı ülkeleri dışında -özellikle eski sömürge topraklarında- gelişen milliyetçi hareketlerin söylemi, Batı karşısında üstün olduğu ve hatta Batı'nın tahakkümü altında olmadığı alanda doğmuştur. O nedenledir ki temel gaye, sömürgecilerin bu alana müdahalesine müsaade etmeyecek olmalarıdır (Altınay, 2013:122). Bu bağlamda milliyetçi ideoloji karşıtlıklar oluşturup onları birbirlerine karşı konumlandırarak kimlikleri ve toplumsal yapıyı inşa eder.

Milliyetçi söylem ve kolektif kimlikler aracılığıyla ulus-devlet içeride ve dışarıda meşruiyet kazanır. Bu nedenle dildeki milliyetçiliğin özünde kültür sorunlarından çok iktidar, statü, siyaset ve ideoloji sorunları yatmaktadır (Hobsbawm, 2010:135). Kültürel unsurlar çerçevesinde belli milli ideolojiler oluşturulup siyasal iktidarın bekası sağlanır. Sadece dilde değil kişinin benzerlikleri üzerine kurulu ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet gibi kimlik söylemleriyle milliyetçilik söyleminin paylaştığı çok fazla unsur mevcuttur (Calhoun, 2012:60). Bu bağlamda milliyetçilik, birbirinden ayrı grupları birleştirebilmek ve modern devleti var edebilmek için söylemden yararlanmaktadır.

Bilhassa buhran dönemlerinde milliyetçi söylemde milliyet, her şeyden önce gelen bir kavram olmaktadır. Foucault'un bakış açısıyla modern bireyin bedenine işlenmiş olan milliyet kişiye benlik atfetmektedir. Bu nedenle vatansız bir insan benlikten yoksun birey olarak algılanmaktadır (Bloom, 1990'dan akt. Calhoun, 2012:65). Hegemonik bir ulusal kültürün zorunlu olarak bir dışlamalar sistemi üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, dışlanan kitleler egemen elit sınıf tarafından temsil edip yönetilse de kültürel olarak yönetenleriyle bütünleşemeyecektir (Altınay, 2013:124).

Haber metinlerinde, siyasal nutuklarda ve parti reklamlarında, şarkılarda veya filmlerde, dizilerde tekrar tekrar karşımıza çıkartılarak canlı tutulan milliyetçi söylemler aracılığıyla milli semboller düşünüş ve eylemlere yön veren gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir. Milliyetçiliğin bu bağımsız ve her yerden doğabilen yapısı onu farklı ideolojilerle, iktidar biçimleriyle ve siyasal tutumlarla birleşmesini sağlamıştır. Örneğin burjuvazi milliyetçiliği feodalizmin bölgeciliğine

karşı kullanılırken, proletarya da emperyalizme karşı kullanabilir (Larrain, 1995:108). Milliyetçilik bu farklı temalara içerik sağlamış olsa da onlardan bağımsız, kendi başına bir söylem ve ideolojiye sahip olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KONUŞMA METİNLERİNİN ANALİZİ

Tez çalışmasının bu bölümünde siyasetin temsil şekli olan milliyetçi dil, söylemin kırılma noktaları bağlamında liderlerin konuşmalarında çözümlenmektedir. Farklı kültürlerle sahip iki liderlerin konuşmalarının analiz edilmesi ile siyasal söylemin nasıl oluşturulduğu ve milliyetçi ideolojiden nasıl yararlandığı saptanmaya çalışılmaktadır.

3.1. Sorunsal

Bireyleri milli kimlik çerçevesinde sınıflandıran kültürel ve ideolojik yaklaşımın ve söylemlerin üretilmesiyle milliyetçi düşünce meydana gelmiştir. Tarihsel anlamda modern toplumları millet öncesi toplumlardan ayıran kritik noktalar, siyasal iktidarın değişen meşruiyeti ve bu bağlamda gelişen millet ve milliyetçilik olgusudur.

Her ülke kendi geçmişi ve kültürü bağlamında milliyetçi ideolojilere sahiptir. Sınırları belli olan bir toprak parçasında aynı yönetim altında yaşayan milleti, ortak geçmiş, mitler ve semboller birbirine bağlamaktadır. Bu bağ iktidarların söylemsel pratiklerinde tekrar canlandırılır, bu nedenle millet kimliği ve milliyetçilik fikri ancak iktidarın söylemsel pratikleri çerçevesinde tanımlanabilir.

Tez çalışmasında milliyetçi ideoloji, siyasal söylemin bir temsil biçimi olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla milliyetçi ideolojinin politik bir söylem olduğu varsayılmıştır. John Breuilly bu ideolojiyi, meşru zeminini milliyetçi söylemlerle oluşturan ve iktidarı ele geçirmeye çalışan siyasi hareket olarak tanımlar (Özkırımlı, 1999:124). Dolayısıyla siyasal iktidarın bir temsil meselesi olan bu ideoloji, söylem aracılığıyla toplumla iletişim kurarak belli anlamlar inşa eder. Stuart Hall'ın ifadesiyle söylem, ideoloji kavramı ile özdeştir (1992:202). Çünkü ideolojiler gibi söylemsel oluşumlar da algıları yönlendiren bir konuşma biçimidir. Meşru bir millet inşa edebilmek için kolektif kimliklere değil söylemsel oluşuma da ihtiyaç vardır (Calhoun, 1997:4-5).

Siyasetçi, iktidarını devam ettirebilmek için tutarlı ve rasyonel bir konuşma yaparak ortak bilinç inşa etmektedir. Bu nedenle siyasetçinin kullandığı dilin analiz edilmesi o toplumun iktidar güçleri ve kültürü hakkında önemli veriler sunacaktır. Dolayısıyla

milliyetçilik ve millet kimliği her şeyden önce bir siyasal iktidar meselesi olduğundan, siyasetçinin kullandığı dilin incelenmesi kritik bir önem arz etmektedir. Bu amaçla tez çalışmasında, kategoriksel içerik analizi yöntemi ile milliyetçi ifadeler saptanıp, bu ifadelerin hangi bağlamlarda inşa edildiği söylem analizi yöntemiyle belirlenecektir.

Söylemsel formasyonlar, toplumsal yaşam içindeki belirli bir konumdan söylenebilecek ya da söylenmek zorunda olan şeyleri belirleyen bir kurallar kümesi olarak görülmektedir. İfadeler ise içinde ortaya çıktıkları söylemsel formasyonlar aracılığıyla anlama sahiptir ve bu anlam, birinden diğerine devrolurken değişime uğrar. “Bir söylemsel formasyon böylece, içinde fiili söylemsel süreçlerin yaratıldığı bir dilsel ilişkiler sistemi oluşturur” (Eagleton, 1996:270).

Tezde söylem çözümlemeleri, göstergebilimsel kavramlar olan gösteren/gösterilen ya da düzanlam/yananlam kavramlarından yararlanılarak analiz edilecektir. Gösteren ile gösterileni birleştiren ve ürünü gösterge olan anlamlandırma meydana gelir (Barthes, 1993:45). Gösteren, göstergenin fiziksel bir biçimidir; yazılı kelime, fotoğraf, ses gibi. Gösterenin işaret ettiği gösterilen ise zihinsel bir kavramdır. Yine ağaç kelimesi özel bir ağaç değil, kültürel olarak üretilmiş bir “ağaç olma” kavramına göndermede bulunmaktadır. Anlam bu iki unsur arasındaki ilişkiden meydana gelmektedir ve bu ilişki çoğunlukla değişebilen bir yapıdır (Turner, 2016:28).

Tezin söylem analizi yönteminde yararlanılan Çağdaş Söylenler’in yazarı, göstergebilimci Roland Barthes’ın esas amacı kültürel çağrışımların ve toplumsal bilginin kendilerini gösterilenlere nasıl iliştiirdiğini açıklamaya çalışmaktır. Barthes bu ilişkisi *mit* olarak isimlendirmiştir (Turner, 2016:29-30). Barthes’a göre göstergebiliminin temel konusu anlamdır ve dil/söz, gösteren/gösterilen, düzanlam/yananlam karşıtlıklarını göstergebiliminin başlıca çözümleme araçları olarak görür (Bartes, 2012’den akt. Sığırcı, 2017:129). Düzanlam, göstergenin işaret ettiği şeyi -göstereni- tanımlarken, yananlam göstergenin kullanıcıları ile onların kültürel değerleri arasında oluşan etkileşimi betimlediğini belirterek gösterilenler arasındaki bağıntılar üzerinde durur (Sığırcı, 2017:129). Barthes ücret ve emek arasındaki ilişkiyi de gösteren ve gösterilen olarak örneklendirerek tanımlar arasındaki karşıt ve benzer özelliklerin yarattığı çağrışıma vurgu yapar (1993:49).

Gazete sloganları da sıklıkla yananlam kullanılarak oluşturulmuştur. Düzanlamlarından hareketle verilmek istenen ileti gerçekte sloganın yananlamıyla iletilir. Örneğin: *Halka yalan söylemek suçtur*. Buradan şu yananlamlara ulaşabiliriz: *Biz halka doğruyu söylüyoruz, diğer gazeteler yalan söylüyor ve bu yalan da suçtur. Dolayısıyla bizim verdiğimiz haberler “gerçek” haberdır, diğerleri ise “yalan”dır, gerçeğe ilgisi yoktur* (Sığırcı, 2017:93). Böylece düzanlam olan bir cümleden çok fazla çağrışımla birden fazla yananlama ulaşabiliriz.

Mitler, mesajlar ileten bir iletişim sistemi olarak ikili karşıtlıklarda var olan çelişkilere dayanmakta çünkü onlar kültürel ve tarihsel bilinçte gizlenen bastırılmış korkulardan ve çözilemeyen sorunlardan meydana gelmektedir. Farklı kültür ve toplumlarda paylaşılan anlatılar farklı olaylar veya kahramanlardan meydana gelse de ortak korkular ve sorunlar evrenseldir (Sepetçi, 2016:493). İyi-kötü, savaş-barış, yaşam-ölüm, güvenlik-tehdit gibi birçok zıtlıklar toplumların ve kültürlerin mitlerinde temel unsurlar olmuştur.

Dolayısıyla “göstergebilimin görevi yalnızca dilsel olarak eklemlenmiş anlamsal bütünleri değil, yaşanmış, hissedilmiş ve/veya etkilenilmiş gibi ifadelerin altında yatan dolaysız anlamlandırmaları da açıklamaktadır” (Geray, 2014:165).

Bu bağlamda göstergebilimsel yaklaşım, zıtlıklardan ve mitlerden sıklıkla yararlanan milliyetçi dilin analiz edilmesinde önemli veriler sunmaktadır ki çalışmanın temel sorunsalını da milliyetçi dilin kullanım gerekçelerini, diğer deyişle endişelerini anlamak oluşturmaktadır.

3.2. Önem

Millet ve milliyetçilik hakkında farklı yaklaşımlara yer verilen bu çalışmada, kavramlar siyasal bir söylemsel eylemin unsurları olarak ele alınmış olup, genel geçer bir tanım yapmaktan kaçınılmıştır. Dolayısıyla bir ülkede milliyetçiliğin ne olduğu ve milletin kim olduğu sorularına tek bir yanıt vermek güçtür. Çünkü millet kimliği o ülkede farklı dönemlerde farklı kimliklere işaret edebilmektedir. Örneğin tek bir etnik grubun üstünlüğüne vurgu yapan bir lider etnik milliyetçi bir siyasal söylemi kullanmış olmaktadır. Dar kapsamlı bir bilinci, sıklıkla belli bir kültüre ve gruba işaret ederek, ötekiyi yok saymakta ya da düşmanlaştırmaktadır.

Siyasi liderlerin siyasal konuşmalarında geçmişe ait ortak anılara, travmalara, korkulara ve üstünlüklere sıklıkla atıf yapılır, mevcut düşman ve tehditlere karşı uyarı verilir; çünkü siyasetçi eylemlerini meşrulaştırmak için belli bir farkındalık, belli bir bilinç oluşturmaya çalışmaktadır. Konuya ilişkin literatüre göre, söylem metninde yer alan düşmanlaştırıcı ve tehdit içerikli ifadeler ne kadar yoğun kullanılmışsa radikal bir ideolojiye ait olumsuz milliyetçilik örneğine işaret edildiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda söylemlerin işaret ettiği anlamların derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Çünkü söylem içerisinde yer alan sembolik anlamların göstermek istediği esas anlamlar, gerek dışarıda gerekse içeride siyasal ve toplumsal çatışmalarla ilgili bilgiler verebilmektedir.

Söylem ve iktidar bağlamında gelişen milletin hangi kimlikleri kapsadığı sorunsalı egemen ideolojiler çerçevesinde belirlenmektedir. Egemen kültür ve ideoloji, kapalı bir toplumu işaret ediyorsa, ülkedeki çoğu siyasi figürün kapalı topluma gönderme yapan bir söylem diline hakim olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan liderler kendi siyasal kimliklerini tanımlayan ideolojiler aracılığıyla seçmenlerine seslenirler. Bu bağlamda kullanılan dil, belli bir mezhep grubuna, belli bir etnik gruba, aynı dili konuşanlara, vs. işaret edebilir. Bireyleri aidiyetlerine göre konumlayan, kapsamı dar söylemsel eylemler ya da tam aksine tüm kimlikleri kapsayan eşitlikçi söylemler, bir bütün olarak, siyasal iktidara ait dilin bir aracı olarak incelenmelidir. Siyasi adaylar seçim çalışmalarında başarılı olabilmek için seçmeni ikna edici ve etkileyici bir dil kullanmak zorundadır, bu nedenle milliyetçi bir dilin çözümlenmesi ve bu çerçevede de seçim konuşmaları kritik bir önem arz etmektedir.

3.3. Amaç

Bu araştırmanın amacı millileşen siyasal söylemin kırılma noktalarını siyasetçilerin yaptıkları konuşmalardan saptayarak incelemektir. Çalışmayla, siyasal konuşmalarda yer alan milliyetçi ifadelerin nasıl oluşturulduğuna ve ardındaki çağrışımların neler olduğuna ulaşılmaya çalışılacaktır. Kırılma noktaları üç kategoride incelenecektir: **biz/onlar** ayrımına dayalı ifadeler, **tehdit ve korku** bildiren ifadeler, **milli üstünlüğe** dayalı ifadeler. *Biz* kategorisi *biz* ve *politik biz* (P.B.) olarak iki alt kategoriye bölünmüştür. *Biz* millete işaret eden cümleleri kapsarken, *politik biz* parti ya da

ittifakların milliyetçi projeler ve vaatlerde bulunduğu cümleleri kapsayacaktır. *Onlar* kategorisinde birey, grup veya ülkeler gibi unsurlar için, *bizin* karşılığında kullanılan cümleler sayılacaktır. Tehdit bildiren cümlelerle iç içe kullanılan *onlar* cümleleri ise *onlar/tehdit* alt kategorisinde değerlendirilecektir. *Tehdit/korku* kategorisinde ise devletin, toplumun ya da siyasi parti ve ittifakların maruz kaldığı var sayılan ya da maruz kalacağı öngörülen ulusal ve uluslararası alandaki toplumsal korkulara, tehlikelere yer veren cümleler sayılacaktır. *Milli üstünlük* kategorisinde ortak tarih, kültür ve deneyimlere yer veren cümleler sayılırken ortak değerlerin tehdit altında olduğunu belirten ifadeler ise *milli üstünlük/tehdit* alt kategorisinde yer almıştır.

İçerik analizi verilerin saptanmasında yardımcı olacaktır ancak içeriğin gizli mesajını ölçme yöntemi olmadığı için (Geray, 2014:136), konuşmada yer alan cümleler söylem analizi yöntemi ile incelenecektir. Dolayısıyla millileşen siyasal söylemin kırılma noktaları çerçevesinde saptanacak olan cümlelerin, anlamlandırma süreçleri Roland Barthes'ın *mit çözümleme modeline* (Sepetçi, 2016:495) uygun olarak düz anlam/yananlam kavramları çerçevesinde tartışılacaktır. Çünkü siyasetçilerin konuşma metinlerinde gönderme yaptığı ifadeler milletin kimliğini belirleyen sembollerle doludur; böylece bu ifadelerin analiz edilmesi sembollerin ardında yatan anlamlara ulaşmamızı sağlayacaktır.

Söylem analizi, özellikle örtük ifadelerin yer aldığı cümlelerin dinleyicide hangi bağlamda bir çağrışım yaratacağı konusunda açıklayıcı olacaktır. Bu bağlamda milliyetçi dil, Türkiye ve Macaristan'da gerçekleşen son genel seçimlerde Viktor Orban ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı konuşma metinleri seçilerek analiz edilecektir. Bu metinlerden elde edilen bulgulardan, aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır:

- Millileşen siyasal söylemin kırılma noktaları hangi milliyetçi ifadelerle tanımlanmıştır?
- Milliyetçi ideolojinin kapsayıcı ve dışlayıcı unsurları nelerdir, kimlerdir?
- Siyasetçilerin söyleminde bireyler, gruplar ve ülkeler politik ve kolektif kimlikleriyle nasıl konumlandırılmıştır?
- Öne çıkan milliyetçi göstergeler ve işaret ettiği çağrışımlar nelerdir?

- Ulusal mitlere ve sembollere yapılan atıflar ile ideoloji arasındaki ilişki nasıl inşa edilmiştir?
- İki liderin milliyetçi siyasal söylemlerindeki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

3.4. Yöntem

Tezde incelenecek olan liderlerin konuşma metninin kategoriksel içerik analizi yapılırken, sadece altı tane konuşma metni analize tabi tutulmuştur. Bu bağlamda incelenen metinlerde, milliyetçi hedefler içermeyen siyasal vaatler ve teşekkürlerden oluşan cümleler, araştırmanın sınırlılıkları dışında bırakılmıştır.

Söylem analizi yöntemi ile metinlerin yarattığı sınırların dışına çıkılabilmiş, böylelikle cümlelerin içinde sembolik bağlamlarda yapılan göndermeler değerlendirilebilmiştir.

Dil, bireylerin ve toplumların iletişimde kültürün ve bilginin aktarım aracı olmasının yanı sıra, o toplumlardaki bireylerin düşüncelerini üreten, onları yönlendiren, her bir toplumda farklılık gösteren bir olgudur. Dilin aracılık ettiği söylem içerisindeki anlamlar kültürel ve ideolojik bağlamda inşa edilir. Özellikle siyasetçilerin söylemleri belli başlı sembollere gönderme yapan ideolojik içeriklerden meydana gelmektedir. Çünkü bir siyasetçiye tanımlayan şeyler; hangi seçmene hitap ettiği, hangi gruba/ideolojiye ait olduğu ve hangi konulara destek verdiği gibi birçok söylemsel eylemler kümesidir. Bu söylemler özellikle iktidarların güç yarışının başladığı seçim dönemlerinde daha yoğun ve coşkun hale gelirler.

İçerik analizi iletişim içeriğinin, genellikle önceden belirlenmiş sınıflamalar (kategoriler) çevresinde sistematik olarak gerçekleştirilmesini sağlayan bir araştırma tekniğidir. Bu teknik aracılığıyla gazete haberlerinden, siyasal konuşmalara, müzikten sinema filmlerine kadar her çeşit metinsel, görsel, işitsel içerik çözümlenebilir (Geray, 2014:135).

Başta sosyal bilimler olmak üzere iletişim, psikoloji, siyaset bilimi, tarih ve dil çalışmaları gibi çeşitli disiplinlerden gelen akademisyenler tarafından içerik analizi sıklıkla tercih edilen bir yöntem olmuştur (Prasad, 2008:173).

Tezin konusu bağlamında incelenen iki siyasetçiye ait politik konuşma metnlerinin içerikleri üç kategoride sınıflandırılmış ve sınıflandırmada çoğunlukla propaganda çözümlemelerinde kullanılan cümle birimleri sayılmıştır (Geray, 2014:138). Bu çözümleme yöntemiyle, içerik hakkındaki izlenimsel gözlemlerin ötesine geçerek tez hakkında niceliksel veriler elde edilmesine yardımcı olmuş ve daha spesifik ve objektif olacak sayılarla değerlendirilmesini sağlamıştır (Prasad, 2008:179).

Tezde yararlanılacak diğer yöntem ise söylem analizi olmaktadır. İki liderin siyasal konuşmaları içerisinde yer alan milliyetçi ifadeler Barthes'ın mit çözümleme modeline uygun olarak anlamlandırmanın iki düzeyinde incelenmiş ve anlamların ardındaki bağlamlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Çift tırnak içinde verilen tüm ifadeler liderlere aittir. Cümleler ve ifadelerin düzanlamının gönderme yaptığı çağrışımsal anlamın, diğer bir deyişle yananlamın ideolojik unsurlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Kısacası işaret edilen, konumlandırılan ve gösterilmek istenen anlamlar değerlendirilmiştir.

3.4.1. Araştırma Deseni

Tezde çözümlenecek olan örneklem siyasal konuşmalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla cümle birimleri, konularına göre kategorilere ayrılarak sayılacaktır. Cümle birimleri kategorize edilirken içerik analizi yönteminden yararlanılacaktır. Millileşen siyasal söylemin kırılma noktaları olarak üç kategori belirlenmiştir: *biz/onlar* ayrımına dayalı ifadeler, tehdit ve korku bildiren ifadeler, milli üstünlüğe dayalı ifadeler. Böylece kategoriksel içerik analizi yöntemi aracılığıyla milliyetçi ifadeler saptanmış olacaktır.

İçerik analizi yöntemiyle belirlenen cümle birimlerinin ardındaki anlamlara ulaşabilmek için söylem analizi yönteminden yararlanılacaktır. Cümlelerin içinde yer alan ifadelerin gönderme yaptıkları çağrışımsal anlamlar, Roland Barthes'ın mit çözümleme modelinde yer alan düzanlam/yananlam kavramlarıyla açıklanarak ifadelerin ideolojik unsurlarına ulaşılabilecektir. Böylece sembolik bir evren olan milliyetçi dilin, saklı olan anlamlarına ulaşılarak söylemin nasıl inşa edildiği saptanacaktır.

3.4.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni, siyasi liderlerin yaptıkları milliyetçi politik konuşmalardan oluşmaktadır. Tezin örnekleme ise, Macaristan'da 8 Nisan 2018'de yapılan son genel

seçimler ile Türkiye’de 24 Haziran 2018’de gerekleŖen genel seçimler ve Cumhurbaşkanlığı seçimi doğrultusunda yapılan, Viktor Orban ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın zafer konuŖmaları dahil son üç konuŖmasından oluŖmaktadır. Dolayısıyla her iki liderin üçer konuŖmalarından oluŖan toplamda altı konuŖma metni analiz edilmiŖtir.

Türkiye’de on bir sene BaŖbakanlık yapan ve ardından Cumhurbaşkanlığıyla göreve devam eden Erdoğan geniŖ seçmen kitlesine sahip bir siyasi liderdir. İlk kez doğrudan halk tarafından göreve seçilen Cumhurbaşkanı’nın, muhafazakar bir siyasetçi olarak milliyetçi ideolojiyi hangi bağlamda kullandığı anlaŖılmaya alıŖılacaktır. Orban ise, mülteci ve g konularında tartıŖmalı bir ülke olan Macaristan’da, on iki sene BaŖbakanlık yapmıŖ ve hala görevine devam eden, Cumhurbaşkanı Erdoğan gibi geniŖ seçmen kitlesine sahip bir siyasetçidir. Göçmen karŖıtı radikal söylemleriyle ne çıkan ve halkın oylarıyla ülkenin temsilcisi seçilen Orban’ın siyasal konuŖmalarının analiz edilmesi, siyasetçi ve ülkenin ideolojik iradesi hakkında önemli veriler sunabilmektedir.

3.4.3. Veri Toplama Tekniği

Tez alıŖmasının rneklemlerinden birini, Orban’ın 30 Mart 2018 tarihinde “*Kossuth Radio*” kanalında katıldığı “180 Dakika (*180 Minutes*)” adlı programa ait konuŖma metnini içermektedir. Program yayıncısının konuŖmaları, tezin sınırlılıklarına dahil edilmemiŖtir. İkinci konuŖması, 6 Nisan 2018 tarihinde Macaristan’ın Szkesfehrvr Ŗehrinde yaptığı son seçim konuŖması olmuŖtur. nc konuŖma ise seçimin yapıldığı 8 Nisan 2018 tarihinde, Macaristan’ın baŖkenti BudapeŖte’de yaptığı seçim zaferi konuŖmasını kapsamaktadır. Orban’ın konuŖmalarına, BaŖbakanlık resmi sitesinin <http://www.miniszterelnok.hu/en/> adresinden ulaŖılmıŖtır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın konuŖmalarının ilki, 20 Mayıs 2018 tarihinde Bosna Hersek’te gerekleŖen, Avrupalı Türk Demokratlar Birliği (UETD)’nin 6. Olağan Genel Kurulu’nda yaptığı konuŖmayı içermektedir. İkinci konuŖma ise aynı tarihte Uluslararası Saraybosna Üniversitesi Fahri Doktora Tvcih Töreni’nde yaptığı konuŖmasını kapsamaktadır. nc konuŖma olarak, genel seçimlerin ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapıldığı 24 Haziran 2018 tarihinde, Adalet ve Kalkınma

Partisi Genel Merkezindeki Balkon Konuşmasıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşmalarına Cumhurbaşkanlığının resmi web sitesinin <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konusmalar/> adresinden ulaşılmıştır.

3.5. Bulgular

Tez çalışmasında her liderin konuşması ayrı biçimde değerlendirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşma metinleri ve Orban'ın konuşma metinleri ortak kategorilerle ayrı olarak incelenmiştir. *Biz* kategorisinde hem milletle bütünleşik anlamda kullanılan hem de parti veya ittifakların yaptığı milliyetçi siyasal eylemleri içeren cümleler sayılmıştır. Dolayısıyla *biz* kategorisi *biz* ve *politik biz* (P.B.) olarak iki alt kategoriye bölünmüştür.

Onlar kategorisinde siyasetçilerin ayrıştırdığı ve düşmanlaştırdığı birey, grup veya ülkeleri tanımlamak için kullandıkları kişi zamirleri ve ifadeleri içeren cümleler sayılırken tehdit bildiren cümlelerle iç içe kullanılan *onlar* ifadeleri, *onlar/tehdit* alt kategorisinden değerlendirilmiştir.

Tehdit/korku kategorisinde ise ulusal ve uluslararası alandaki mevcut toplumsal korkulara ya da gelecekte olası tehlikelere yer veren ve çoğunlukla şiddet ifadelerinin yer aldığı cümleler sayılmıştır. *Milli üstünlük* kategorisinde ortak tarih, kültür ve deneyimlere yer veren cümleler sayılırken ortak değerlerin tehdit altında olduğunu belirten ifadeler ise *milli üstünlük/tehdit* alt kategorisinde yer almıştır.

Kategorik olarak saptanan cümle birimleri içindeki ifadeler söylem analizi yöntemiyle, her iki siyasetçinin konuşmaları yine ayrı olarak değerlendirilmiştir. Bulgularda saptanan veriler aracılığıyla her iki liderin konuşmaları karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları analiz edilmiştir.

3.5.1. Viktor Orban

Sovyet dönemi sonrası, Doğu ve Orta Avrupa'daki Soğuk Savaş sonrası ilk hükümet başkanı olarak kabul edilen Orban, Macaristan'ın Başbakanı olarak görev yapmaktadır (1998-2002; 2010-). İlk olarak 1990'da Macaristan'ın yeni ulusal meclisine seçilen Orbán, 1993'te Fidesz'in lideri olmuş, 1998-2002 yılları arasında Başbakanlık yapmıştır. 2008'in ekonomik çöküşünün ardından, Nisan 2010'daki Parlamento

Seçimlerini Fidesz gl bir çoğunlukla kazandıktan sonra, tekrar Başbakan olur. 2010 ve 2011 yılları süresince, muhafazakr ahlakı ve dini temaları somutlaştıran yeni bir anayasaya için partisinin parlamentodaki stnln kullanır. Ekim 2016'da Avrupa Birliği'nin göçmenleri yerleştirme politikasına ilişkin yapılacak referandum ncesi, Orban göçmen karşıtı politikadan yana olur. ¹

3.5.1.1. Orban'ın Konuşmalarının İçerik Analizi

Tablo 3.5.1.1.: *Orban'ın cümle birimleri*

		“Biz/Onlar”				Tehdit/ Korku	Milli stnlk		
Konuşmalar	T.C.S.	B.	P.B.	O.	O./T.	T./K.	M..	M../T.	T.M.C.S.
I. Konuşma	(153)	10	11	22	21	44	17	4	129
II. Konuşma	(124)	18	16	3	12	36	17	-	102
III. Konuşma	(20)	2	-	-	-	-	2	-	4
Toplam	297	115				80	40		<u>235</u>

Viktor Orban'ın ilk konuşma metninde toplam 153 cümle birimi sayılmıştır. Sayılan 153 cümlenin 129'u milliyetçi ifadeler barındırmaktadır. Kategoriler incelendiğinde en çok tehdit ve korku cümlelerinin yer aldığı gözlemlenmiştir. İkinici konuşmasında ise toplam 124 cümlenin 102'si milliyetçi ifadelerden oluşmuştur. Bu konuşma içerisinde, ilk metinde olduğu gibi, tehdit ve korku ifadelerine sıkça yer verilmiştir. Zafer konuşması olan üçüncü konuşmada, toplamda sadece 20 cümle kullanmış ve sadece 4 tanesi milliyetçi ifade içermiştir.

¹ <https://www.britannica.com/biography/Viktor-Orban>

Üç konuşmada toplam 297 cümle kurulmuş; bunların 235 tanesi milliyetçi ifadelerin yer aldığı cümleler olmuştur. Üç metinde toplam en çok biz/onlar ayrımına dayanan ayrıştırıcı ifadelere (115) yer verildiği saptanmıştır.

3.5.1.2. Orban’ın Konuşmalarının Söylem Analizi

Tablo 3.5.1.2: *Orban’ın konuşmalarının mitolojik çözümlemesi*

CÜMLELER	DÜZ ANLAM	YAN ANLAM
“Evde olma duygusu”, “Macaristan bizim vatanımız... Onu savunmak ve korumak zorundayız; aksi halde evsiz yetimler... olacağız!”	Ev	✓ Vatan, ✓ Hristiyan Avrupa, ✓ Hristiyan Macaristan, ✓ Hristiyan Macar, ✓ Orta Avrupa
“Biz tek kanız”	Kan	✓ “Macaristan Macar ülkesi olarak kalacak” ✓ “Göçmen ülkesi değildir” ✓ Kardeşlik/akrabalık duygusu ✓ Etnik milliyetçilik
“Kendilerini açık toplumlar olarak adlandıran, sınırlarını savunmayan ülkeler”	Kapalı Toplum	✓ Macaristan kapalı bir toplumdur ✓ Geleneksel aile yapısı vardır ✓ Yeni model aile yapısı kabul edilemez ✓ Macaristan süper ailedir ✓ Farklı cinsel kimlikler, kültürler, inanışlar, ırklar barın(a)maz
“Avrupa Hristiyanlık buluşudur”, “Hristiyanlık, yaşamak için ihtiyacımız olan havadır”	Hristiyanlık	✓ Kültürel oluşum ✓ Hristiyanlık egemen kültürdür. ✓ “Avrupa’da herkes Hristiyan’dır” ✓ Avrupalı demek Hristiyan demektir. ✓ İslam dünyasına ait olmayandır.
“Sınırların savunulması” “Sınır çizitlerini örüyoruz”	Sınır	✓ Ulusal egemenlik ✓ Göç kontrolü ✓ Anti-terörizm ✓ Toplumsal, siyasal ve kültürel kimlikler ✓ Koruyucu

2018 Genel Seçimleri	Seçim	✓ Ulusal mücadele ✓ Savaş ✓ Kazanmak ya da kaybetmek ✓ Geçmişten ders almak ✓ Dönüm noktası
----------------------	--------------	---

Siyasetçinin ötekinin karşıtlığında yerleştirdiği “biz” zamirini içeren cümleler bir yandan Macar seçmelere işaret ederken diğer yandan milletle bütünleşik olarak gördüğü kendisi ve partisine işaret etmektedir. Birliktelik duygusu veren biz ifadesi, konuşmacı ve dinleyici arasında bir bağ kurarak tüm sorumlulukların beraber üstlenildiğine gönderme yapan bir düz anlam olarak kullanılmıştır. Böylece Orban, kendisini millet adına konuşma hakkına sahip bir siyasetçi olarak konumlandırır.

Onları kapsayan cümleler, bireyleri ve ülkeleri belli gruplara bölen ifadeler olarak kullanılmaktadır. Ayrıca onlar, tehdit ve korku bildiren cümlelerle sıklıkla anılmıştır. Biz ve onlar ifadelerini kapsayan kişi, grup ve ülkeler belli zıtlıklar temelinde konumlandırılmıştır. “Diğerleri” ve “onlar” zamirleri kimi zaman örtük olarak karşısında konumlanan kişiye, gruba ya da ülkelere gönderme yaparken kimi zaman aşıkarak işaret edilmiştir. Böylece biz/onlar ayrımına dayalı cümleler, dahil etmek ya da dışlama çağrışımına gönderme yapar: ya bizdensindir ya da değildir; değilsen onlardan tarafsındır. Biz/onlar ayrımı şu şekilde belirlenmiştir: Macar-göçmen, açık toplumlar-kapalı toplumlar, Hristiyan dünyası-İslam dünyası, Orta Avrupalılık-Batı Avrupalılık, ulusal-uluslararası, Fidesz (Macar Yurttaş Birliği)-George Soros, vatansever Fidesz-milyarder spekülörlerle ortak olan Avrupalı liderler.

Millet tanımının yegane gösterileni Macar etnik grubu olmuştur. “Biz tek kanız” cümlesindeki kan bir gösteren olarak, aşırı milliyetçiliğin ve ırkçılığın ana nesnesi olan *ortak kana* gönderme yapmaktadır. Yan anlamda anlatılmak istenen; ortak kökene dayanan, aynı cemaatin mensupları olan ve bundan dolayı kendilerini ötekilerden soyutlayan bir içine kapalı akrabalık ve ortak kültürel kimlik bilincidir. Ayrıca Macar olmak değiştirilemez bir yapıya işaret etmektedir. Bu bağlamda “Macaristan Macar ülkesi olarak kalacak” cümlesinden anlaşıldığı gibi tehdit unsuru ülkede Macar olmayanın varlığı olmaktadır. Ayrıca “Macaristan’ı göçmen bir ülkeye dönüştürmeye çalıştıklarını kesin olarak biliyoruz” cümlesindeki “dönüştürülmek” fiilinin ikinci düzeyde anlamı; melez bir toplum haline gelerek yok olma korkusudur.

“Batı Avrupa, göç ve terör eylemleri, göç ile kamu güvenliğinin bozulması ve göçmenlik ile kadına yönelik şiddet arasındaki bağlantıdan neredeyse hiç söz edemiyor”. “Terör eylemleriyle bağlantılı”, “kamu güvenliğini bozan”, “kadınlara karşı şiddet uygulayan”, ifadeleri ile göçmenleri *güvensiz* ve *terörist* bireyler olarak göstererek düşmanlaştırma yapılmıştır. Ayrıca kadınları savunmasız bireyler olarak konumlandırarak vatanın işgali gibi kadınların da korunmaya ihtiyacı olduğuna işaret etmektedir. Seksist bir yaklaşımla korumacılık duygusunu, korkuyu tetikleyerek öne çıkarmaya çalışmıştır. “Herkes göçün ülkemizi yavaşça ama muhakkak tüketecek olan bir pas olduğunu anlatın”, “... eğer yerleşim başlarsa ekonomik büyümemiz bir hiç olacak” cümlelerinde göç, ekonomik geçimi ve fiziksel güvenliği yok eden bir tehdit unsuru olarak işaret edilmiştir. Ayrıca mevcut tehlikenin farkında olmak ve bunu anlatmak Macar topluluğunun bir sorumluluğu olduğuna gönderme yapmaktadır.

Orban’a göre Macar “yaşam tarzı”nın temelini Hristiyanlık oluşturmaktadır. Hristiyan Avrupa ve Hristiyan Macaristan’ı “yaşamak için ihtiyacımız olan hava” ve “evde olma duygusu” olarak tanımlanır. *Ev* güvende hissedilen kapalı bir mekan iken, dışarıyı kuşku ve korku duyulan ve yaşam için bir tehdit kaynağı olarak konumlanır. *Ev* gösterge olarak anlamın ikinci düzeyinde vatani (“homeland”) simgeleyerek, evin fertleri dışındakiler diğer bir deyişle vatanın Hristiyan Macar üyeleri haricindekiler - özellikle İslam toplumu- her zaman bir yabancı ve tehdit olacaktır. Buradan çıkan anlam Hristiyanlık geleneği, Macaristan ve Macar milleti için olmazsa olmaz bir koşulken Müslüman bireyler de asla kabul görmeyecek tehdit unsurlarıdır.

“Macaristan bizim vatanımız...Onu savunmak ve korumak zorundayız; aksi halde evsiz yetimler... olacağız!” “Ev/vatan” (homeland) ve “yetim” sözcükleri ile yananlamda içe dönük yabaniğin ve dışa kapalılığın yarattığı işgal korkusu çağrışımına gönderme yapılmaktadır. Özellikle “yetim” sözcüğü, ortak kültürel değerlerin unutulduğu, kan kardeşliğinin yok olduğu bir dünyada kimlik olarak kaybolmuşluk algısına işaret eder. Dolayısıyla siyasetçinin soyutlama yanlısı bir siyasal duruşa sahip olduğu gösterilmek istenmiştir.

“...geleneksel aile modelinin yanında yeni aile modellerinin popülerleştirilmesi” ifadesi ile Hristiyanlık “yaşam tarzı”nı ve Macar kültürünü devam ettirecek olan “aile”nin tehlikede olduğuna vurgu yapılmaktadır. Anlamlandırmanın birinci

düzeyinde toplumun küçük birimi olan “aile”ler, ikinci düzeyde bir *süper aile* olan ulus-devletin bekasını sağlayacak ve Macar popülasyonunu üretecek olan bir araçtır. Ayrıca Hristiyanlık dininde kabul görmeyen heteroseksüellik dışındaki cinsel kimlikler ve ilişkilerin karşısında aileyi konumlandırmaktır. Bu bağlamda Orban, Macar kimliğini heteroseksüel Hristiyan Orta Avrupalı olduğuna işaret etmiştir.

“Kendilerini açık toplumlar olarak adlandıran, sınırlarını savunmayan ülkeler” ifadesinde “açık toplum” göstereni ile gösterilmek istenen sınırlarını koruyan/koruması gereken Macaristan’ın kapalı bir toplum olduğudur. Anlamlandırmanın ikinci düzeyinde; açık toplumdan gelecek olan ya da içeride mevcut olan her türlü kültürel farklılığı yok saymak ya da yok etmek isteğine ulaşılmaktadır. Farklı cinsel kimlikler, göçmenler, Müslümanlar, egemen kültürü ve onun yaşam şeklini tehdit eden ötekilerin başını çekmektedir. Kapalı toplumunun bu tehditlerden korunması için “sınır savunulması”na sıklıkla vurgu yapılmıştır. Sınır terimi ile anlamlandırmanın ikinci düzeyinde çıkarılacak anlam şöyledir: Bu sınırlar içerisindeki topraklarda yaşanan tarihi tecrübeler ülkenin toplumsal, siyasal ve kültürel kimliğini belirler. Bu bağlamda hem kimliklere hem de egemenlik alanına set çekilerek sınırlar oluşturulmuştur. Böylece sınır göstergesi, ülkenin ulusal egemenliğini terörden ve kültürel farklılıklardan koruyan bir koruyucu olarak belirlenmiştir.

“Batı Avrupa’da gençler Hristiyan Avrupa’yı kaybedecekleri gerçeğine kendilerini hazırlamak zorunda kalacaklar; kendi dünyalarında kendilerini azınlık olarak bulacaklar...Hristiyan çoğunluk yok olacak” cümlelerinde Hristiyan Avrupalı grupların azınlık statüsüne gelmesi gelecek için tehdit oluştururken aynı zamanda Avrupalılar arasında kaybolduğu iddia edilen Hristiyan öğretilere ve kültürel değerlere de gönderme yapılmıştır. “...bugüne kadar milletler ve Hristiyan yaşam prensiplerine dayanan Avrupa’nın dağılması” cümlesindeki “milletler” sözcüğü Hristiyanlık vurgusu ile etnik kimliklerin devletlerin sınırlarını belirlediği beyaz Avrupalılık’a işaret edilerek etnik milliyetçiliğe gönderme yapar.

Göçün “Avrupa’nın işgali”, genel seçimin ise “sonucu düzeltilemez...geri dönüşü olmayan” olarak tanımlanması ve “geçtiğimiz birkaç yıl boyunca birlikte çok büyük savaşlar kazandık. Son derece tevazu ile konuşsak bile, bu bize şunu söylememizi sağlar: Pazar günü tekrar kazanacağız!” cümlesi seçim gününün zafer ya da

mağlubiyet ile sonlanacak bir savaş olduğuna gönderme yaparak korku politikası yaratılmıştır. Ayrıca geçmiş travmalar, trajediler ve yenilgilerden destek alarak geçmiş ve gelecek arasındaki süreklilik çağrıştırılmıştır: “Tarihe baktığımızda, yüz elli yıl içinde çok kez işgal edildik, ülkemiz dağıldı, öteki kültürlerle acı dolu hikayelerimiz oldu”, “Sovyetleri sepetledik, komünizmi batırdık, ülkemizi tekrar fethettik ve özgür Macaristan doğdu. Bugün, yirmi sekiz yıl sonra, diğerleri ülkemizi bizden almak istiyor” cümlesinde eski düşman karşısındaki zafer hatırlatılarak modern fetih çağrışımı yapılmıştır.

Batılılar’ın aksine “Orta Avrupalılar Macarlar gibi bu tehdidi tarihlerinden iyi biliyorlar ve uzun vadede başlarına gelecekte haberdarlar” cümlesi çok kültürlü yapının kabul edilmesinin ülkenin dağılmasına neden olacağını ve ülkesini seven bir Macar’ın seçimlerde Fidesz’e oy vererek ülkesini kurtarabileceği bir ulusal savaş çağrışımı yapılmaktadır. Bu durumu bir savaş ve işgal olarak kabul eden *kahraman* Macarlıların karşısında kendisine muhalif seçmenleri de örtük biçimde tehdit olarak konumlandırmış olmaktadır.

Batı Avrupa ülkelerinin ve Soros’un göçmenleri “yerleştirme kotaları”na destek olmaları, onları “ülkeyi tehdit eden tehlike”nin baş unsuru haline getirmiştir. “Macaristan’ı patronlarının mali ve güç çıkarlarına maruz bırakıyorlar”, “ülkemizi elimizden almak istiyorlar” cümleleri ile yan anlamda Macaristan’ın kapitalist Batı’nın ve uluslararası yapıların açık pazarı haline geldiğine gönderme yapılmıştır. “Macaristan’da mevcut seçim kampanyasında hükümeti indirmeye yönelik olarak yaklaşık iki bin kişinin ücret aldığını biliyoruz”, “Soros’un paralı ordusu”, “dış çıkarlara hizmet eden muhalefet partileri”, “Soros’un parasıyla kiralanan aktivistler” gibi tanımlamalar muhalif olan tüm grupları düşman olarak konumlandırmaktadır.

“Milyonlarca Macar oyunun karşısında milyonlarca dolar var. Ve milyonlarca Macar iradesinin parayla yenilemeyeceğine inanıyorum.” Macaristan dışından kaynaklanan tehlike, para ve güç ekseninde tanımlanmak istenmiştir. Batı’nın kapitalistliğine işaret edilmiş ve ayrıca Orban karşıtı seçmen de kapitalizm yanlısı olarak dışlanmıştır. Ayrıca dışarıda açık ve net olarak belirlenen düşmanlar, ülke içerisinde sadece Orban ve partisi tarafından bilinmektedir: “Bu insanların kim olduklarını, isimlerini, nasıl ve neden Macaristan’ı göçmen bir ülkeye dönüştürmeye çalıştıklarını kesin olarak

biliyoruz”. Bu cümlede gösterilmek istenen Orban ve partisine koşulsuz inanç ve güven duyulması diğer bir deyişle toplumun itaatidir. Para ve güç sahibi *kudretli düşmanın* karşısında Macar halkı savunmasız ve mağdur olarak konumlanırken, Fidesz kurtarıcı olarak gösterilmiştir. Cümlelerin genel anlamda yaptığı çağrışım; seçimi Fidesz kazanmazsa Macaristan dış güçlere diğer bir anlamla Brüksel (Avrupa Birliği)’e ve Macar asıllı Amerikalı finans spekülâtörü ve girişimci olan George Soros’a karşı kaybetmiş olacaktır.

“Uluslar çağının geçmediğini kanıtladık. Hatta ulus-odaklı düşünce, sanat ve politikada bir Rönesans başlattık” cümlesinde küresel dünyaya karşı ulus-devlet yapısının tekrar güçlendirildiğine gönderme yapılarak dışa kapalı içe dönük yapı desteklenmiştir. “Ulusal” olan Macaristan’ın karşısına “uluslararası” siyasal ve ekonomik yapılar milliyetçiliği tehdit eden unsurlar olarak yerleştirilmiştir.

Korku ve tehditlerin yanı sıra milli üstünlük duyguları tarihten alıntılarla güçlendirilmiştir. Székesfehérvár şehrinde yaptığı konuşmada, “Macarların eski kilisesinin bin yıl önce durduğu yerde durmak istedik. Burada, Hristiyan Macar krallığının doğduğu, bizim devletimizin kurucusunun misyonunun ağırlığını taşıdığı, burada çalışmasını tamamladığı ve amacını gerçekleştirdiği yerde durmak istedik” cümleleri ile Macar tarihinin kutsallığına işaret edilerek seçmene ödev ve görevlerinin ağırlığı hatırlatılmak istenmiştir. Dünyanın kurtuluşunu simgeleyen “Küre ve Haç (the orb and cross)² şu üç tarihte yazılmıştır: Kral Saint Stephen³’ın taç giymesi 1001; şehrin Türk işgalinden kurtarıldığı yıl 1688, ve 1938 Aziz Stephen⁴’ın ölümünün dokuz yüzüncü yıldönümü”. Bu cümlede taç giyme düz anlamının gösterileni Orban’ın seçim zaferi olurken; şehrin Türk işgali bugünün göçmen ve göçmen yanlılarının “işgal”ini; Aziz Stephen’ın ölümü Macarların da kendilerini feda etmeye hazır oldukları bir savaşı betimlemektedir. Geçmişle mevcut tehlikeler arasında kurulan sembolik bağ, Hristiyan dünyanın kurtuluşunun ancak Orban’ın seçim zaferiyle

² Kutsal Ruh’un gücü aracılığıyla tüm insanlık için evrensel kurtuluşu simgeler. Orta çağdan bu yana otoritenin Hristiyan sembolü, sikkelerde, ikonografide ve kraliyet regalisi olarak asada kullanılmıştır.

³ Macaristan’ın ilk kralı

⁴ Hristiyanlığın ilk şehidi

gerçekleşecek olmasına gönderme yapmaktadır. Böylece kısa vadede hedef seçimleri kazanmak olarak belirlenmiştir.

3.5.2. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan

CB Erdoğan 2003–2014 yılları arasında Başbakanlık yapan ve 2014 yılından itibaren Cumhurbaşkanı olarak görevine devam eden Türk siyasetçidir. Erdoğan’ın, kurucularından biri olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 2002 yılında seçimleri kazanmıştır. On bir yıl süren Başbakanlık sonrası 2014 yılında Cumhurbaşkanının simgesel rolünü üstlenir. 2014 seçimlerinde, Cumhurbaşkanı ilk kez meclis tarafından değil, doğrudan seçilir ve göreve atanır. Nisan 2017 referandumu ile bu kez tam olarak Cumhurbaşkanlığı Başkanlık Sistemine geçilir ve bu çerçevede yetkilerini genişletir.

3.5.2.1. CB Erdoğan’ın Konuşmalarının İçerik Analizi

Tablo 3.5.2.1: CB Erdoğan’ın cümle birimleri

		“Biz/Onlar”				Tehdit/ Korku	Milli Üstünlük		
Konuşmalar	T.C.S.	B.	P.B.	O.	O./T.	T./K.	M.Ü.	M.Ü./T.	T.M.C.S.
I. Konuşma	(178)	5	26	34	15	5	7	-	92
II. Konuşma	(128)	3	18	10	2	11	39	9	92
III. Konuşma	(87)	2	11	3	1	-	18	7	42
Toplam	393	130				16	80		<u>226</u>

CB Erdoğan’ın Bosna Hersek’te yaptığı birinci konuşma metninde toplam 178 cümle birimi sayılmıştır. Cümlelerin 92’si milliyetçi ifadelerin yer aldığı cümleler olmuştur. Yapılmış ya da yapılacak olan siyasal vaatlerin dışında kalan milliyetçi cümleler içerisinde en çok “onlar”a gönderme yapan ifadeler yer almıştır. İkinci en çok

kullanılan ifade ise partinin yaptığı milliyetçi politikaları içeren “politik biz (P.B.)” alt kategorisi olmuştur.

Bosna Hersek’te yaptığı ikinci konuşma metninde toplam 128 cümle kullanılmış; bunlardan 92’si milliyetçi ifadelere yer veren cümlelerden oluşmaktadır. Ortak kültüre ve geçmişe vurgu yapan milli üstünlük ifadelerinin yer aldığı cümleler en sık kullanılan kategori olmuştur. Üçüncü olarak Ankara’da yaptığı balkon konuşması metninde toplam 87 cümle kurmuştur. 87 cümlelerin 42 tanesi milliyetçiliğe vurgu yapan ifadeler barındırmıştır. Bu konuşmada da milli üstünlüğe vurgu yapan cümlelere sıklıkla yer verilmiştir.

Yapılan üç konuşmada toplam 393 cümle birimi sayılmıştır; 226 tanesi milliyetçi ifadeler barındırmıştır. Genel toplamda milliyetçi cümlelerin en sık yer aldığı kategori, ayrıştırıcı göndermelerin yer aldığı biz/onlar (130) olmuştur.

3.5.2.2. Erdoğan’ın Konuşmalarının Söylem Analizi

Tablo 3.5.2.2: Erdoğan’ın konuşmalarının mitolojik çözümlemesi

CÜMLELER	DÜZ ANLAM	YAN ANLAM
“Bu topraklar Evlad-ı Fatihandır”, “Mesele bu, yeniden bunu yakalamak, Evlad-ı Fatihan olmak çok önemli”	Evlad-ı Fatihan	✓ Avrupa’yı fetheden Türkler ✓ Osmanlı İmparatorluğu ile güçlü kültürel bağlar ✓ Balkan Türkleri/Avrupalı Türkler ✓ Kardeşlerimiz ✓ Fetih kültürü ✓ Anavatanı korumakla yükümlü olanlar ✓ Anavatanın korumakla yükümlü olduğu Türkler ✓ Modern fatihler ✓ Kültürel sığınak
“Rabia’mız... Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet”	Rabia	✓ Pan-İslamizm (ümmeçilik) ✓ Ulusal egemenlik ✓ Bölünme karşıtı ✓ Üniter devlet ✓ Kültürel milliyetçilik ✓ Altı-okun ikamesi

“Yerli ve milli olan herkese kapımız açıktır”	Yerli ve Milli	✓ “Biz”den olanlar ve olmayanlar ✓ “Şer ittifakı”nda yer almayanlar ✓ Cumhur İttifakı, devlet ve millet
“Ülkemizin gelecek bir asrının belirleyicisi”	Seçim	✓ Kurtuluş savaşı ✓ Geri dönüşü olmayan süreç ✓ Galibiyet ✓ Yeni dönemin fethi: 2023, 2053, 2071
“Türkiye’yi yeniden kaosa, belirsizliğe, istikrarsızlığa sürüklemek için kurulan şer ittifakına karşı 24 Haziran’da bizimle beraber yürümeye var mısınız?”	Şer İttifakı	✓ Muhalif seçmen ✓ Yerli ve milli olmayan ✓ Batı destekli muhalefet ✓ Eski düşman-yeni dost ✓ Kötü ve hain

Konuşmada sıklıkla kullanılan birinci çoğul şahıs eklerinin yer aldığı “biz”e vurgu yapan cümleler, yan anlamda CB Erdoğan’ı ve AK partilileri, milletle bir bütün olarak konumlandırmaktadır. Böylece siyasetçi kendi adına konuşurken aslında millet adına da konuşmaktadır. Metinlerde “biz”i tanımlayan unsurlar arasında en sık “Türk” kelimesi ifade bulmuştur. Bunun dışında kullanılan “vatandaş”, “kardeşlerimiz”, “evlad-ı fatihan”, “Türkiye kökenli” ve “yerli ve milli” sözcükleri Türklük’e farklı anlamlarda vurgu yapmaktadır. “Vatandaş”, bir millete ait olmanın getirdiği hak ve yükümlülükleri taşıyan kişi ve milliyete göre somut anlamlara sahip bir kavram iken, “kardeş” büyük bir aile olan millete ait ortaklık bağına ve o bağa ait görülen bireylere işaret eden daha soyut bir anlama gönderme yapmaktadır.

Bosna Hersek’te Avrupalı Türk Demokratlar Birliği (UETD) Genel Kurulunda yaptığı konuşmada, Balkan Türkeri’ne hitaben “evlad-ı fatihan”ı kullanılmıştır. Balkanlardaki “Avrupalı Türkleri tanımlamak için kullanılan ifade, *fethedenlerin çocukları* anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Balkanlar’ın maddi ve manevi aidiyetlerinin anavatanla güçlü bağlar yarattığı çağrışımına ulaşılmaktadır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu ile kültürel bağlara gönderme yapılarak Balkan fetihleri hatırlatılmıştır. CB Erdoğan’ın kendisine söylenen “bu topraklar Evlad-ı Fatihandır... Tayyip evladım, buralara sahip çıkın” cümlesinden, Balkanlar’da yaşayan Türk ve İslam kültürüne ait vatandaşların

öncelikle Erdoğan'a ve partililere daha sonra anavatana emanet edildiği algısına anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Balkanlar'ın *Osmanlı'nın bir emaneti* olduğu gösterilene ulaşılmaktadır. Böylece siyasetçi kendisini yeni-Osmanlıcı bir kimlikte konumlandırmaktadır.

Konuşmada emir/rica cümleleri kurularak modern fetih çağrışımları yer almıştır: “Yaşadığınız ülkelerin vatandaşlığını mutlaka alın”, “dininize ve dilinize çok iyi sahip çıkın bunları kaybettiğinizde kaybolursunuz”, “çocuklarınıza ana dillerini en iyi şekilde öğretmenin yanında, bulunduğu ülkenin en iyi eğitimini almasını sağlamaya çalışın” “sizlerden ricam, yaşadığınız ülkelerdeki siyasi partilerde aktif şekilde rol almanızdır. O parlamentolarda ülkemize hainlik edenler değil, sizler yer almalısınız. Türk toplumu bu güce sahiptir...”, “hep birlikte Avrupa’da hak ettiğimiz yere ulaşmaya var mıyız?”. Anlamın ikinci düzeyinde, eğer diasporadaki Türkler bulundukları ülkelerde tıpkı bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa karşısında güçlü olduğu gibi, güç sahibi olurlarsa iç ve dış tehditlerle baş edilebileceğini ancak aksi halde Türkiye’nin içeride ve dışarıda daima tehdit altında olacağına ulaşılmaktadır. Böylelikle anavatani korumanın dünyadaki tüm Türkler ‘in sorumluluğu olduğuna gönderme yaparak Türkleri modern fatihler olarak tayin eder. Diğer yandan eski Osmanlı toprakları olması nedeniyle anavatana dönüş özlemine dayalı bir diaspora milliyetçiliği izlerine rastlanılmayan konuşmada, bulundukları ülkelerde güçlü ve birlik içinde olmalarının kardeş ülke olan Türkiye’yi koruyacağına işaret edilmiştir.

Balkanlar’da hükümetin eğitim (“hafta sonu okulları ile ana dilleri Türkçeyi ve kültürümüzü öğrenmelerini teşvik edeceğiz”, “diasporadaki gençlerimize ayrılan üniversitelerdeki kontenjanları iki katına çıkartıyoruz”) ve medya (“yurt dışındaki Türkçe yerel medyayı güçlendirmek için Basın İlan Kurumunun yurt dışındaki Türk medyasına da ilan ve reklam verebilmesinin önünü açacağız”) alanlarındaki siyasal programları özellikle okuyan genç vatandaşları hedeflediği anlaşılmaktadır. Bu durum, Gülen cemaatinin okullarının varlığının yarattığı tehdide gönderme yapmaktır. “İşbirliği”nin önemli unsuru olan Balkan gençlerinin, partinin siyasal faaliyetlerinin öznesi konumuna getirilmesiyle, toplumsal ve siyasal alanda Balkanlar’ın kültürel fethi çağrıştırılmıştır.

“Ecdadımız bin yıldır Avrupalıdır. Anadolu’ya gelen atalarımızın ilk işi, Boğaz’ı geçip Avrupa içlerine doğru ilerlemek olmuştur” cümlesinde Selçuklular ve Osmanlılar tarihine işaret edilerek tekrar fetih kültürü hatırlatılmıştır. Buradaki Avrupalılık düz anlamının gösterileni Osmanlılık kültür ve tarihine duyulan özlem olmaktadır. “Tuna’dan ‘çocuklar gibi şen’ bir şekilde geçtiğimiz o günlerden bugünlere çok şeyler yaşadık. Özellikle son iki asırda çok büyük kayıplar verdik” cümlelerinde kaybedilen imparatorluğa ve günümüz Türkiye’sinde yaşanan terör saldırıları ve darbe girişimine gönderme yapılarak toplum hafızasında ortak tarihin trajedileri tekrar hatırlatılıp korku ve tehdit duygusu canlandırılmak istenmiştir. Dolayısıyla modern Türkiye’nin Osmanlı devletinde olduğu gibi etnik bölünmelerle dağılma korkusu yaşadığı yan anlamına ulaşılmaktadır. Bu bağlamda anavatanla aidiyetlerini koruyup devam ettirmelerinin gerekliliğine vurgu yapılan “Avrupalı Türkler/diasporadaki vatandaşlarımız/yurt dışındaki vatandaşlarımız/Avrupa’daki kardeşlerimiz”e “birlik/beraberlik” mesajı sıklıkla dillendirilmiştir. Bölünme korkusuna karşı “birlik/beraberlik” mesajı, “Türk” ve “kardeşlerimiz” ifadelerinden ulaşıldığı üzere, eski Osmanlı topraklarındaki Türk-İslam kültürüne gönderme yapılmıştır.

“Kardeşlerim birlikten güç doğar. Avrupalı Türkler kendi aralarında ne kadar birlik içinde olurlarsa, o kadar güçlü hale gelirler... Avrupa ülkeleri şahsımıza ve ülkemize karşı terbiyesizlik düzeyine varan tavırlar sergileyebiliyor çünkü Türkler dağınık. Gerçek gücümüzü ortaya koymayalım diye, Türk diyerek, Kürt diyerek, Çerkez diyerek ya da Sünni diyerek, Alevi diyerek kasten bölüyorlar. Sadece bölmekle kalmıyor, birbirimize düşürüyorlar.” “Şahsımıza” ve “ülkemize” ifadeleri yananlamda siyasetçinin kendisi ile ülkesi eş değer olarak konumlandırılmış; bu nedenle ikisinin de ortak tehditlerden/düşmanlardan mustarip olduklarına gönderme yapılmıştır. Cümlede bahsi geçen Türk kimliği anlamın ikinci düzeyinde anavatanda ve diasporada yaşayan Türk, Kürt, Çerkez, Sünni ve Alevi gibi farklı etnik gruplar ve inanç sahibi bireyler kastedilerek kültürel milliyetçiliğe işaret edilmiştir.

“Avrupa devletlerindeki parlamentolarda ülkemize en büyük husumeti Türkiye kökenlilerin gösteriyor olması, bize karşı kurulan tuzağın nerelere kadar vardığını gösteriyor”, “FETÖ’nün ... hemen yanı başınızda malum okulları vardı, şimdi ne

oldu? İngiliz bayrağını çektiler; bunlar bu kadar Türk. Bunların Türklükle falan alakası yok, bunlar başka bir millet” cümlelerinde gösterilmek istenen, Batı ülkesi destekli bütünlüklü bir terörist gruba aidiyetliğin Türklük’ü belirleyen kıstaslardan biri olduğudur; *anavatana ihanet eden Türk olamaz, Türk güvenilir olandır* anlamlandırmalarına ulaşılmaktadır. İhaneti destekleyen diğer bir tehdit unsuru Batı Avrupa ülkeleri olarak gösterilmiş ve “tuzak”, “oyun” sözcükleriyle anılarak düşman, hain ve güvenilmez olan ilan edilmiştir.

“Birileri bizleri ayırmak için ellerinden geleni yapsa da altını çizerek söylüyorum, başaramayacaklar”, "Balkanlar'la sınırı dahi olmayan ülkeler Türkiye'yi Balkanlar'da adeta hasım bir güç gibi göstermeye çalışıyorlar. Tabi biz bunların asıl karın ağrısını çok iyi biliyoruz. Türkiye'nin Balkanlar'da barış ve istikrarı koruma çabalarının bunların planlarına, projelerine ket vurduğunun farkındayız. Bunlar Balkanlar'ı kendi nüfuz alanları olarak görüyor”. Aşık olmanın kişiyi işaret etmek amacıyla kullanılan “birileri” sözcüğü ile kastedilen Batı Avrupa ülkeleri özellikle Almanya, Fransa, Belçika, Avusturya ve Hollanda’dır. Bu bağlamda “nüfuz” sözcüğünün düz anlamında, Balkanlar bölgesinde Türkiye’nin siyasal, kültürel ve ekonomik iktidarını sarsacak Avrupa Birliği’ne karşı duyulan endişe gösterilmek istenmiştir.

“Bugün bölgemizin ve dünyanın farklı köşelerinde adaletin, barışın, demokrasinin, ekonomik kalkınmanın, işbirliği çabalarının altını oyanlar...Menfaatlerini korumak için Balkanlar dahil dünyanın pek çok bölgesinde katliamlara nasıl ses çıkarmadıklarını hepimiz biliyoruz. Afrika’da altın ve elmas için hangi soykırımların altına imza attıklarını da çok iyi biliyoruz. Terör örgütlerinin devlet terörü uygulayan zalimlerin vahşetlerine önce göz yumup sonra onlarla mücadele bahanesiyle ülkeler ve toplumları nasıl mahvettiklerini gayet iyi biliyoruz” Batı Avrupa ülkeleri “menfaat”, “çıkar”, “demokrasinin, iş birliğinin altını oyanlar”, “katliam”, “soykırım”, “terör” gibi şiddet ifadeleri ile anılarak düşmanlaştırılmıştır. Kullanılan cümle birimlerinde yakın geçmişte yaşanan trajediler hatırlatılmış ve ülkeler ikili karşıtlıklar temelinde konumlandırılmıştır: mazlum ülkeler -zalim ülkeler, doğu-batı, İslam-Hristiyanlık. Mutlak iyi olanlar mazlumlar dünyasına işaret ederken, mutlak kötüler Batı ülkelerine işaret etmektedir.

“Demokrasinin beşiği olduğunu iddia eden anlı şanlı Avrupa ülkelerinin sınıfta kaldığı bir dönemde, Bosna Hersek bizlere burada bir araya gelme imkanı sağlayarak sözde değil, özde demokrat olduğunu göstermiştir. Gerçek dostluk, gerçek kardeşlik, gerçek yoldaşlık işte bugünlerde belli olur. Bosna Hersek halkı attıkları bu adımla asırlara sari kardeşliğimizin halen sürdüğünü, gelecekte de devam edeceğini ispatlamışlardır”. Türkiye ile Bosna Hersek’in Osmanlı tarihinden ötürü ortak geçmişin ve kültürün yarattığı bağ kutsallaştırılmış olup, bu bağ “gerçek kardeşlik”, “gerçek yoldaşlık” ve “asırlara sari kardeşliğimiz” ifadeleriyle güçlendirilmiştir. Avrupa’nın aksine Bosna Hersek’te konuşma fırsatının verilmiş olması Bosna Hersek devletini demokratik addederken Avrupa ülkelerini demokrasi konusunda başarısız olarak kabul eder. Özetle Osmanlılık karşısında Avrupalılık konumlandırılmıştır.

Erdoğan tarafından Türkiye için eski bir tehdit sembolü olarak algılanan tek parti dönemi Cumhuriyet Halk Partisi için şu ifadeler kullanılır: “Cumhuriyetin kuruluşundan sonra tek parti CHP’si döneminde milletimizin tarihiyle bağları kopartılmaya çalışıldı... Medeniyetimizin ve tarihimizin binlerce yıllık birikimini yok sayan bu anlayışı biz yıktık biz. Milletimizi yeniden geçmişiyle, kültürüyle, değerleriyle buluşturduk”. Halkla kendini bütünleştiren siyasetçi, kendini seküler cumhuriyet elitinin egemenliğine karşıt konumlandırarak aynı zamanda halkın karşısına cumhuriyet elitlerini yerleştirir. “Tarih” sözcüğüyle işaret edilmek istenen Türk İslam devletleri dönemidir. Bu bağlamda anlamlandırmanın ikinci düzeyinde ülkenin/milletin ortak geçmişi ve ortak bağı genelde Osmanlı ve Selçuklu devletleri olurken, özelde İslam ve Türk kimliğinin oluşturduğuna işaret edilmiştir.

İslam ülkelerindeki güncel problemlere özellikle Filistin’de İsrail’in yaptığı saldırılara dikkat çekilerek “mesele karanlığı delecek bir umut ışığı yakabilmektir. Bunun için bakacağımız yer güç sahiplerinin cüsseleri değil kendi yüreğimizdeki inanç olmalıdır, inanç. Kibir abidelerinin tehditlerine boyun eğerek, coğrafyamızı kana bulayan şiddet sarmalına sessiz kalarak geleceğimize umutla bakamayız” cümleleri kullanılmıştır. “Kibir abideleri” olan İsrail, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin “tehditlerine” karşı “umut ışığı” olarak inanç yerleştirilmiştir. “Cüsseleri” ifadesi, tehdit yaratan ülkelerin ekonomik ve askeri güçlerine gönderme yapmaktadır. Böylece maddiyat karşısına maneviyat yerleştirilmiştir. İstanbul’da yapılan Kudüs temalı “Olağanüstü İslam

Zirvesi” için, “Ben bir dayanışmayı Suriye’den Irak’a, İslam düşmanlığından kültürel ırkçılığa kadar diğer sorunlarımız konusunda da göstereceğimize inanıyorum” ifadesi kullanılır. Bu cümlede dayanışma ile İslam ülkelerine, Batı ülkelerindeki islamofobiye ve etnik ayrımcılığa karşı birlik olunması mesajını vermektedir. Dayanışmanın, Türk toplumunun liderliğinde İslam dünyası ile gerçekleşeceğine işaret edilmiştir.

“Ülkemize kem gözle bakan terör örgütleri”, “küresel çıkar çevreleri”, “ana muhalefete oy verenler” şeklinde tanımlanan ötekiler, aralarında ortak geçmişleri olmayan ve ortak deneyimleri paylaşmayan birey ve gruplar homojen bir grup şeklinde konumlandırılmıştır. 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde yegane siyasi omurgasını milliyetçiliğin oluşturduğu Milliyetçi Hareket Partisi ile kurulan Cumhur İttifakı karşısında ortaya çıkan Millet İttifakı içerisindeki siyasiler ve onların seçmenlerini tanımlamak için “şer ittifakı” ifadesi kullanılmıştır. “Şer” sözcüğünün gösterileni ise, onun karşısında konumlanan *iyi olan, vatansever*, “mağdur”, “mazlum” ve *gerçek Türkler*’den meydana gelen Cumhur İttifakı’dır. “Normal şartlarda yolda karşılaşırsalar birbirlerine selam vermeyecek olanlar, el ele, kol kola girip karşımıza dikildiler” cümlesiyle örtük olarak işaret edilen Millet İttifakı üyelerini eski düşman-yeni dost olarak atamış ve ayrıca homojenleştirilen milletin karşısında, muhalefetin heterojen yapıları olumlanmamıştır.

“Şer İttifakı” içinde yer alan tüm kişi ve gruplar aynı zamanda “yerli ve milli” olmayanlar şeklinde ifade edilmiştir. Millet İttifakı içerisinde Cumhuriyet Halk Partisi, İYİ Parti ve Saadet Partisi gibi birbirleriyle güçlü ortak bağları bulunmayan muhalif gruplar yer almıştır. İttifak kendi içerisinde homojen bir yapı teşkil etmese de Cumhur İttifakı’nın siyasal söylemi gereği “yerli ve milli” olmayanlar şeklinde tek tipleştirilmiştir. Bu bağlamda “yerli ve milli” kelimesinin yan anlamı Cumhur İttifakı’nda yer alanları ve destekleyenleri tanımlamaktadır. Devlet, millet ve Cumhur İttifakı’nın özdeş unsurlar olduğuna -yerli ve milli olduklarına- işaret etmektedir.

Siyasetçi seçim sonrası şu şekilde değerlendirme yapmıştır: “Ülkemizi, bayrağımızı, ezanımızı, özgürlüğümüzü, namusumuzu darbecilerin pençesinden hep birlikte kurtardık. Nereye kaçtılar? Amerika’ya. Şimdi ölçüye bakıyorum, Amerika’daki oylara bakıyorum; oradaki oylarda evet oradan ana muhalefete bayağı oy gelmiş”. “Darbeciler”, “Amerika” ve “ana muhalefet” seçmenlerinin tek bir potada

değerlendirilmesi anlamın ikinci düzeyinde dışlayıcı bir perspektifle *kötüleştirilen* muhalif vatandaşa işaret etmektedir. Diğer bir anlamla “bizden” /Cumhur İttifakı’ndan yana olmayan seçmen, milletin karşısında konumlandırılmıştır. Eril ve seksist bir dil olan “namusumuz” ifadesi ile coğrafi beden haline getirilen vatan toprağının, sınırlarının ve devletin kurumlarının “milletin namusu” olduğuna işaret edilerek “darbecilerin” sınırları ihlal etmesine izin verilmemesi bir yurttaşlık görevi olarak addedilmiştir.

Seçimlerin “ülkemizin gelecek bir asrının belirleyicisi” ve darbe sonrası Türkiye’nin “ikinci bir Kuruluş Savaşı veriyor” şeklinde yorumlanması seçimin dönüşü olmayan bir süreç olacağına işaret etmektedir. İstiklal Marşı’nın dördüncü ve beşinci kıtalarından alıntı yapılarak Batı medeniyeti ile tekrar bir mücadele içerisinde olduğuna gönderme yapılmıştır. Günümüz Türkiye’si’nin teröristler ve muhalifler aracılığıyla Batı ülkelerinin işgali altında olduğu anlamlandırmasına ulaşılmaktadır. “Türk Bayrağı” ve Kurtuluş Savaşı kadın kahramanları “Nene Hatun” ile “Şerife Bacı” milli sembolleri kullanılarak terör faaliyetleri karşısında milli değerler alevlendirilip ortak geçmişe atıfta bulunulmuştur.

Seçim sonrası yapılan zafer konuşmasında “kazanan bölgemizdeki tüm mağdurlar olmuştur, kazanan dünyadaki tüm mazlumlar olmuştur”, ifadesi ile genel olarak İslam coğrafyası özellikle Suriye, Irak ve Filistin halkları gösterilmek istenmiştir. İslam coğrafyasının karşısında ise İsrail ve Amerika konumlandırılarak diğer tehdit kaynakları gösterilmek istenmiştir. “Rabia’mızı çok daha gür bir sesle ifade edeceğiz” cümlesindeki *Rabia*⁵, İslam dünyasındaki darbe karşıtı hareketlerin dört parmakla gösterilen bir sembolüdür. 2013 yılı uluslararası ilişkiler bağlamında Rabia’nın kullanımı, pan-islamist bir toplumsal hareket olan ve Müslüman Kardeşler yanında yer alan siyasal bir iradeye işaret etmektedir. Ancak Erdoğan’ın mevcut konuşmasında kullanılan “Rabia” AKP’nin uyarlanmış dört ilkesini sembolize eden bir parti tüzüğüne dönüştürülmüştür. “Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet” parti

⁵ 2013 tarihinde Mısır darbesi geçici başbakanı El Sisi komutasındaki kolluk güçlerinin Mursi yanlısı sivillere ve Müslüman Kardeşler’e karşı gerçekleştirdiği silahlı eylemler sonucu yaşanan katliama adını veren meydanın ismi (Rabiatü'l Adeviyye).

tüzüğüne eklenen ilkeler Rabia'ya gönderme yaparak İslamcılıkla iç içe geçmiş yeni bir milliyetçi ideolojiye işaret etmektedir.

“Tek vatan”, “tek bayrak” ve “tek devlet” ilkeleri ülkenin federasyonluk ve özerklik tehdidine karşı üniter devlet yapısının bölünmezliğine gönderme yapılmıştır. “Tek millet” ile ülkede yaşayan tüm etnik grupların bir millet olarak görüleceğine işaret edilerek kültürel milliyetçilik öne çıkarılmıştır. “Tek millet” düz anlam olurken, yan anlamda Cumhur İttifakı yanlısı “yerli ve milli” olanların tek milletin üyesi kabul edileceğine ulaşılmaktadır. Bu bağlamda siyasal bir söylem olan “tek millet” “biz”i tanımlayıp “şer ittifakı”nın dışında kalanlar gösterilmek istenmiştir. Konuşmalar içerisinde olgular arasında karşıt konumlandırmaların sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir: Cumhur İttifakı-şer ittifakı, Osmanlılık-Avrupalılık, millet-Cumhuriyet elitleri, Rabia – altı ok, ümmetçilik – sekülerizm.

Seçim süreci ve sonrasında bahsederken öne çıkan ifadeler “Kurtuluş Savaşı”, “Rabia”, “2023”, “2053” ve “2071”dir. Atatürk önderliğindeki Cumhuriyet’in kuruluşuna gönderme yapan “Kurtuluş Savaşı”, Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi Türkiye’sinin içeride ve dışarıda ikinci bir mücadele verdiği işaret edilerek savaş çağrışımı yapılmıştır; bu nedenle seçimler de “asrın belirleyicisi” olarak ifade bulmuştur. 2023 ile Cumhuriyet’in kuruluşunun yüzüncü yılına gönderme yapılmıştır. Her iki gönderme ile Atatürk dönemini hatırlatarak, farklı bir liderin öncülüğünde yeni bir döneme girildiğine işaret edilmek istenmiştir. “Rabia” İslam dünyasını simgeleyen bir sembol olmasının yanında parti tüzüğü’nün dört ilkesi ile seküler CHP’nin altı okuna karşıt yeni bir dönemin yeni sembolü olmaktadır. İki sembolün temel farkı laiklik yerine dini bir göstergenin mevcut olmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti İstanbul’un fethedilmesinin altı yüzüncü yılına işaret eden “2053” tarihi kullanılarak yine fetih kültürü ve Osmanlılık öne çıkarılmıştır. “2071” ise Anadolu’nun Selçuklular tarafından fethedildiği, Türklerin Anadolu’ya girişinin bininci yılına işaret edilerek *Anadolucu* bir milliyetçilik yapılmaya çalışılmıştır. Atatürk milliyetçiliğinin beslendiği *Anadolucu* hareketinden farklı olarak Müslüman Türk fetih hareketleri temel alındığı için yine İslami değerlerin baskın olduğu milliyetçi ideoloji vurgulanmıştır. Bu bağlamda siyasetçinin *yeni döneme* alternatif siyasal semboller üretmeye çalıştığına ulaşılmaktadır.

3.5.3. Liderlerin Konuşmalarının Karşılaştırması

Tablo 3.5.3: *Liderlerin Konuşmalarının Karşılaştırması*

Macaristan Başbakanı V. Orban	Türkiye Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan
Batı Avrupa, George Soros, Göçmenler	Batı Avrupa, FETÖ, Millet İttifakı
Hristiyan Macar	Müslüman Türk
Siyaseten ve etnik bağlamda düşman	Siyaseten düşman
İzole bir siyaset ve kültürel yapıdan yana	Bölgesel güç olmaktan yana

Bu tezde ülkelerinin geçmişinde güçlü bir imparatorluk tarihi bulunan ve çok milletli bir gelenekten gelen iki siyasi liderin konuşmaları analiz edilmiştir. Macaristan ve Türkiye, geçmişinde Batı Avrupa gibi küçük siyasal birimlerden çok güçlü bir merkezi yönetim deneyimine ve geniş topraklara sahip hanedanlıklardan oluşmaktadır. İmparatorluk içinde barınan farklı etnik grupların kendi devletlerini kurmasıyla, merkezdeki yönetici iradenin oluşturduğu etnik grubun siyasal sınırları belirlediği millet sistemi sonucu yeni ulus-devletler olan Macaristan ve Türkiye doğmuştur. Bu ülkelerin liderleri kendi ideolojileri kapsamında, etnik ve kültürel milliyetçiliğe atıf yapan tarihi ve sembolik göndermeler ile siyasal söylemlerini millileştirmişlerdir.

Niceliksel olarak en çok ifade bulan *bizler/onlar* ayrıştırıcı cümle birimleri, ulus devlet içinde toplumları birbirinden ayırmada ve uluslararası arenada küresel güçler karşısındaki mevcut siyasal duruşu belirlemede kullanılmıştır. Ayrıştırıcı söylemin, ülkeler temelinde diğer ülkelerle karşılaştırılmasına odaklanılırken birey temelinde belirli kimlik sınırları içerisinde siyasetçiye duyulan sadakat temel alınmıştır.

Her iki liderin konuşmalarında *onları* kapsayan unsurlar, çoğunlukla tehdit ve şiddet çağrışımı yapan cümlelerin içinde kullanılarak düşman kategoriler oluşturulmuştur. Bu unsurlar içinde en çok Batı Avrupa ülkelerine odaklandıkları saptanmıştır.

Orban'ın konuşmalarında tehditleri yaratan kaynak olarak gösterilen Batı Avrupa, Hristiyanlık değerlerini yitirmiş çıkar odaklı küresel güçler olurken, benzer şekilde Erdoğan'ın konuşmalarında İslam ülkelerinin gelişimine ket vuran yine çıkar odaklı küresel güçler olarak gösterilmiştir.

Hem Hristiyan dünyasının hem de İslam dünyasının ortak tehdit kaynağı olarak Batı Avrupa ülkeleri işaret edilmiştir ancak Orban'ın söylemlerinde Hristiyan Macarlar için Müslüman bireyler de tehdit kaynağı olurken, Erdoğan'ın söylemlerinde Müslümanlar için Hristiyan bireyler, siyaset çevreleri gibi düşman belirlenmemiştir. Bu bağlamda Erdoğan toplumu ve ülkeleri siyaseten düşman odaklarına dönüştürürken, Orban ülkeleri siyaseten toplumları ise hem siyaseten hem de etnik bağlamda düşman kategorilerine yerleştirmiştir.

Erdoğan'ın konuşmalarında, Balkanlar'da FETÖ okullarının varlığı ve örgütün Türkçü projeleri sorunsalı nedeniyle dilsel ve etnik kimliği destekleyen politikalara odaklandığı saptanmıştır. Orban'ın söylemlerinde en önemli tehdit Macaristan'da yaşanan göç ve mülteci sorunları olmaktadır. Mevcut sorunlar kapsamında Orban, ırk temeline dayanan etnik ve dinsel kimlikleri temel alan siyasal uygulamalara ve radikal ifadelerle odaklanmıştır. Milliyetçi fikirler iktidarların söylemsel ve siyasal eylemlerinin önemli bir aracıdır, bu bağlamda ulusal ve uluslararası alandaki problemler siyasetçilerin söylemlerini belirleyen kritik konular olmuştur.

Erdoğan'ın konuşmalarında Amerika ve İsrail, Orban'da ise George Soros diğer tehdit kaynakları olarak belirlenmiştir. Küresel özellikleri ve çıkar odaklılıkları vurgusu ile *onlar* unsurunun emperyalist güçler olduklarına işaret edilerek maddi güçler temelinde somutlaştırılmıştır. Maddi güçler karşısında, *biz* unsurunun, mağdur ve mazlum milletler olarak, manevi güçlerine gönderme yapıldığı saptanmıştır. Maneviyatı ve milli üstünlüğü vurgulamak amacıyla, dil, din ve etnik kimliklerin kutsallığını anlatan ulusal mitlere başvurularak milletin kurtuluşu ve kuruluşu ruhani göndermelere dayandırılmıştır.

Kapsayıcı ve dışlayıcı *biz/onlar* ayrımında, Müslüman Türk ve Hristiyan Macar kimliklerinde homojenleştirilmek istenen milletin içsel birlik duygusunu ve içeridekilerin güvenliğini garanti altına almayı amaçlayan siyasi aktörlerin, dışarıdan

gelen ve/veya dışarıdan desteklendiği iddia edilen içeridekiler için de dışlayıcı ifadeler kullanıldığı ortaya konulmuştur. Orban’da tehdit yaratan büyük güçlerin hem içerideki hem de dışarıdaki odakları “terörist” göçmenler olurken, Erdoğan’da FETÖ ve PKK üye ve destekçileri hedef alınmıştır. Bu bağlamda Erdoğan terör gruplarına karşı milliyetçi duyguları kullanırken, Orban farklı ırk ve etnik gruba mensup bireyleri terör ve şiddet eylemleriyle bağdaştırarak milliyetçi duyguları kullanmaktadır. Ayrıca her iki liderde öne çıkan muhalif olanların iç ve dış güçler tarafından desteklendiği algısı komplo teorilerine dayanan korku politikaları yoluyla karşıt görüşlerin reddedilmesi anlamına gelmektedir.

Metinlerinde tarihe yapılan atıflar içinde din unsuru öne çıkartılıp Hristiyan Macar ve Müslüman Türk kimlikleri mevcut milletin kimliği olduğuna işaret edilmiştir. Orban’ın Hristiyanlık ve Macar dışındaki bir kimliği kesinkes reddetmesi ve izole bir siyasal ve kültürel yapıdan yana olması, etnik ve muhafazakar milliyetçi söylem diline hakim olduğunu göstermektedir. Erdoğan’ın konuşmaları ise tüm etnik grupları ve dini inançları kapsayan bir kültürel milliyetçiliği ima etse de Türk-İslam fetihlerine, kültür tarihine yapılan göndermeler ve diaspora Türkleri ile ilişkileri öne çıkaran milliyetçi politikalar pan-Türkçü ve pan-İslamist ekseninde muhafazakar milliyetçi söyleme işaret etmektedir.

Konuşma metinlerinde geçmiş tarihe ait zaferler ve yenilgilere, bölgesel sorunlarla bağdaştırılan tehditlere, din bağının yarattığı sembolik lider olma isteğine ve kimlik politikalarına odaklanıldığı saptanmıştır. Ancak Erdoğan’ın “Avrupa’da hak ettiğimiz yere ulaşma” isteği Osmanlı’nın bir zamanlar egemenlik kurduğu Avrupa topraklarında ve bugünkü İslam ülkelerinde sembolik lider olmanın yanı sıra bölgesel bir güç olma talebini de yansıtmaktadır. Orban ise Erdoğan’ın aksine, izole bir politikadan yana, içe dönük ve dışarı kapalı taleplerde bulunarak sadece Hristiyan dünyanın sembolik lideri olmayı arzulamaktadır.

Erdoğan’ın fetih tarihlerine yaptığı göndermeler Türk-İslam devletleri olan Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerini kapsamaktadır. Erdoğan’ın söylemindeki farklı kültürleri kapsayan kültürel milliyetçiliğin yanı sıra egemen elitin yine Müslüman Türkler olduğunu hatırlatmıştır. Orban ise farklı hanedanlıkların yönetimi altındaki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na değil Hristiyan Macar Krallığı

dönemine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda her iki liderin etno-dinsel kimliği öne çıkardığı gözlemlenmektedir.

Milletler eski ve şanlı geçmişe sahip büyük bir aileye benzetilerek farklılıkları ve ayrıcalıkları vurgulanmıştır. Atalardan devralınan aidiyetliklerin ve sınırların korunması gerekliliği, bunun da sorumluluğunun seçim günü milletin elinde olduğu algısı yerleştirilmiştir. İktidarın devamlılığı sağlanması amacıyla milletin köklü bir geçmişe sahip olduğu anlatılarına sıklıkla başvurularak seçmenlerin rızası sağlanmaya çalışılmıştır.

3.6. Genel Değerlendirme ve Tartışma

Tarihinin farklı dönemlerinde toplumlar dil ve inanç gibi kültürel aidiyetlikler ya da ortak amaçlar ve ortak çıkarlar etrafında örgütlenmiştir. Millet öncesi tarihlerde şehir devletleri ve kabileler gibi topluluklar, aynı kültüre sahip bireylerin oluşturduğu, milletlerden daha küçük birimlerdir. Millet öncesi toplumların örgütlü yapısı bilinçli bir millet olma algısından uzak ve siyasal bir amaç taşımayan kültürler iken, bugünkü toplumların millet olma algısı bilinçli bir inşa sürecinde meydana gelen siyasal kültürlerdir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren millet kimliğini belirleyen ve milliyetçi ideolojileri tanımlayan etkiler kültürel ve siyasal olgular etrafında gerçekleşmiştir.

Egemenliğin meşruiyetini, irrasyonel ve uhrevi olandan rasyonel ve dünyevi olana teslim etmesi sonucu yönetilenler de tebaadan millet/halka dönüşmüştür. Dönüşümün en belirgin olduğu nokta ise yöneten/hükmeden ve yönetilen/hükmedilen arasındaki ilişkide gözlemlenmektedir. Bu iki grup arasındaki mesafelerin azalması milliyetçi fikirlerin doğduğu döneme denk gelmektedir. Tebaasını artık görmezden gelemeyen elit yöneticiler iktidarının meşruiyetini parlamenter yönetimin siyasal temsilcilerine bırakmasıyla yeni bir iktidar anlayışı doğmuştur. Ancak toplumsal gelişmeler her toplumda farklı zamanlarda kendi iç dinamikleriyle tecrübe ettiği bir değişim dönemi yaşamıştır.

Kilise egemenliğindeki Avrupalı monarşilerin ruhban sınıfının baskısından kopuşu her monarşide aynı dönemlerde olmamıştır. Osmanlı gibi İslam devletlerinin de uhrevi meşruiyetten kopuşu birbirinden farklı şekilde ve zamanlarda yaşanmıştır, kimi durumlarda ise hiç yaşanmamıştır. Siyasal meşruiyetin dönüşümü milliyetçilik fikrini

filizlendiren önemli bir adımdır. Eğitimli ve okuma yazama bilen üst kültür gruplarının siyasal ve hukuki alanda başlattığı devrim hareketleri alt kültürlerin ekonomik savaşına dönüşmüştür. Devrimler, tüm kültürleri vatandaşlığın görünen somut bağlarıyla tek bir millet kimliği altında birbirine ve devlete bağlayan hukuki atılımlar olmuştur. Ancak ilerleyen dönemlerde somut bağlar yerine soyut, görünmez bağların birleştirdiği millet kimliği kurgulanmıştır. Her ülkenin kendi iç dinamiklerine bağlı olarak etnik, ırksal, dini ya da dile dayalı veya bunlardan birkaçının baskın olduğu yeni bir üst kimlik üzerinden milliyetçi fikirler doğmuştur.

Yeni siyasi temsilciler temsil ettikleri milleti ve devleti diğer milletlerden ve devletlerden üstün kılan özellikleri öne çıkarmaya başlamış ve bunun için geçmişi hatırlatan, unutturan ya da kurgulayan bilinçli çalışmalara başlamışlardır. Toplumun siyasi iktidar ile mesafesi resmi devlet dili aracılığıyla iyice daralmış ve iki kesim arasındaki iletişimi yoğunlaştırmıştır. Bu bağlamda siyasetçilerin yönetilenlerine ithafen yaptıkları konuşmalar önem kazanmaya başlamış ve böylece siyasal eylemleri normalleştirici ve algıları yönlendiren söylem stratejileri geliştirilmiştir.

Söylemler anlamların üretildiği semantik bir alandır ve bu bağlamda milliyetçi ideolojiler için kritik öneme sahiptir. Çünkü milliyetçilik sembolik anlamlar bütünüdür ve diğer ideolojiler gibi temelinde belli değerleri diğerlerinden üstün tutma anlayışı vardır. Bu bağlamda hem ideolojik hem de söylemsel yapısı milliyetçi dilin, anlamlar üreten inanç ve ifadeler bütünü olduğuna işaret etmektedir. İnandığımız şeyleri temsil etmek için ise dili farklı şekillerde kullanarak dinleyicinin belli çıkarımlar elde etmesini sağlarız. Dolayısıyla milliyetçi dil, söylemsel temelde stratejik, ideolojik ve siyasal bir çalışma alanı olarak incelenmelidir.

Tezde, bireyleri soyut bir anlama sahip millet ifadesiyle tanımlayan milliyetçi siyasal söylem, politik iktidarların bir temsil biçimi olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda çözümlenen ifadeler, dönemin milliyetçi dili hakkında önemli veriler sunmuştur. Politik iktidarın kurguladığı milliyetçi siyasal söylem içerisinde kullanılan ulusal mitler ve milliyetçi semboller, hem siyasetçinin gönderme yaptığı ideolojiyi belirtmiş hem de devlet iktidarının mevcut politik kimliğinin milliyetçi düzlemde olduğunu göstermiştir. Kan, bayrak, aile, sınırlar, kimlikler, terörizm, Batı ülkeleri, göç/göçmen, bölgesel sorunlar, kutsallık, birlik/beraberlik, farklılıklar, savaş ve işgal konuları

biz/onlar arasındaki keskin ayrıma dayanan cümleler içinde kullanılmıştır. Milli üstünlüğe sahip *biz* ve tehdit yaratan *onlar* göndermeleri bireyleri, kültürleri, grupları ve ülkeleri iyi-kötü ve dost-düşman antagonizmasında kategorize etmiştir.

Milliyetçilik belli kimlikleri kapsamına alırken belli kimlikleri dışlar; ki bu durum milliyetçiliğin hem birleştirici hem de ayrıştırıcı olduğunu gösterir. Balibar (2000) milliyetçilikler arasındaki farklılıkları, devletin sembolik iktidarı aracılığıyla millileştirme sürecini toplumsal yaşamın en küçük birimlerine kadar işlemesine neden olan kategorileri, kavramları ve sınıflandırma ölçütlerini yaratan söylem stratejileri olarak değerlendirmektedir (Eryılmaz, 2010:179). Foucault'un da ifade ettiği gibi söylemsel oluşum algıları yönlendiren bir konuşma biçimidir (Calhoun, 1997:4-5).

Ulusal meseleler konusunda kapsamı dar milliyetçi dil, yönetilenlerini hem siyasal hem de kolektif kimliklere bölmektedir. Orban'ın "Batı Avrupalı yeni aile modelleri"ni reddetmesi ve geleneksel aile modellerine sıklıkla vurgu yapması, Macar kimliğini beyaz Orta Avrupalı heteroseksüel bir Hristiyan olarak sınırlayan, heteronormatif ve aileci (familism) bir yaklaşım sunmuştur. Bu durum eşit olmayan ırk/etnisite/millet ve sınıf ilişkilerinin aynı zamanda toplumsal cinsiyet ile etkili bir şekilde kesiştiğinin ve siyasal temsiller içinde tekrar üretilmiş olduğunun göstergesidir (Cockburn, 2009:289).

On dokuzuncu yüzyılda başlayan kitlesel göçlerin Avrupa milliyetçiliğinde yarattığı refah şovenizmi ve tehdit algısının (Habermas, 2012:139) bugün hala Macaristan'da güçlü bir söylem olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Refah şovenizmi, özellikle göçmenleri ülkelerin ekonomik kaynaklarını sömüren ve egemen kültürüne zarar veren gruplar olarak göstermektedir. Orban, şovenizmi ve ırkçılığı güçlendiren yabancı düşmanlığına ve diğer milletleri yabancı, güvenilmez ve tehditkar olarak konumlandıran ve uluslararası kuşku ve rekabet duygusunun uyanmasına (Heywood, 2013:162-169) neden olan milliyetçi bir ideolojiye sahiptir. Ayrıca ilkel etnik grupların "ortak köken inancını paylaşan, birbirlerini aynı topluluğun mensupları olarak gören ve böylece kendilerini çevreden soyutlayan kişilerde var sayılan kan akrabalığına ve kültürel kimliğe dayalı biz-bilinci" (Habermas, 2012:38) Orban'ın kullandığı milliyetçi dilin etnik temelde olduğunu göstermektedir.

Kolektif kimliklendirmenin yanında ayrıca siyasal olarak Orban ve Fidesz yanlısı olmak diğer bir deyişle *politik bizden* olmak Macar olmanın bir diğer ön koşulu olmuştur. Erdoğan ise konuşmalarında kolektif kimlikler temelinde doğrudan bireyi hedef almamış ancak bireyi politik tercihindan dolayı siyasal anlamda kimliklendirmiştir. Orban'a kıyasla daha doğrudan toplumu politik olarak kategorize eden siyasetçi, Türklük'ün koşulu olarak *politik bizden* yana olmayı işaret etmiştir. *Politik bizden* yana olmanın milliyeti belirleyen bir kıstas olması dildeki milliyetçiliğin temelinde kültürel sorunların değil, iktidar, statü, politika ve ideoloji sorunlarının bulunduğunu göstermektedir (Hobsbawm, 2010:135). Bu nedenle siyasetçilerin milliyetçi söylemlerinin dış kabuğu kültüre yapılan atıflardan oluşsa da, özünü pragmatist eylemleri ve ideolojik tercihleri arasındaki denge oluşturmuştur.

İki siyasetçinin konuşmalarında, ülkeler ve siyasi partiler *biz/onlar* ifadeleri kapsamında dost/düşman şeklinde konumlandırılmıştır. Erdoğan'ın özellikle muhalif siyasi partileri antagonistik çatışmanın merkezine koyması Carl Schmitt'in ifadesiyle, söylemin daha çok parti siyaseti olduğunu göstermektedir (Karaca, 2013:202). Aynı zamanda ülkeler bağlamında düşman kategoriler keskin ayrımlarla belirlenerek milletleri diğer milletlere karşıt konumlandırmaktadır. İslam dünyası karşıtlığında Hristiyanlık, Batı karşıtlığında Doğu ve genel ifadeyle *bizin* karşıtlığında *onların* var edilmesi eski tarihlere dayanan temel antagonizmalardır. Mutlak iyi ve mutlak kötüler olarak belirlenen karşıtlıkların canlı tutulması söylemi kullanan siyasilerin kendilerini temsil ediş biçimi olmaktadır. Hellner'ın da belirttiği gibi milliyetçilik ulusal ve uluslararası dengeyi, kurguladığı iç ve dış düşman ikilisi aracılığıyla yönlendiren söylemsel bir oluşumdur (Eryılmaz, 2010:179).

Siyasetçilerin düşman olarak ayrıştırdığı *onlar* kategorisi, ahlaki anlamda kötü/şer ifadeleriyle olumsuzlanarak toplum bilincinde onları hainlik ve terör eylemleriyle bağdaştırmayı sağlamıştır. Ancak söylemin toplumsal bilinci inşa süreci görece bağımsız bir süreçtir (Karaca, 2013:201). Çünkü siyasetçi için mevcut durumda düşman olan grup, kişi ya da ülkeler geçmişte farklı ifadelerle anılarak olumlanmış olabilir. Siyasetin bu değişken yapısı, iktidar ilişkilerinin güç temelinde sürmesi ve siyasetçinin kendi bilişsel sürecinin etkisinden kaynaklanmaktadır. Böylece milliyetçilik iç düşman yaratarak ulusal anlamda uyum sürecini katmanlaştırıp

devletlerarası hiyerarşiyi ve rekabet normlarını inşa etmiş olmaktadır (Eryılmaz, 2010:179).

Tezde saptandığı üzere her iki siyasetçi, siyasal problemlerin milletin de sorunu ve dolayısıyla sorumluluğu olduğunu vurgulamıştır. Özellikle terör tehdidi üzerinden, oy hakkının vatani savunmakla eş değer tutulması neticesinde, Hobbes'un da belirttiği gibi insanların başka bir alternatifleri kalmadığına ikna edilmesi sonucu, geriye sadece korku kalacaktır (Postelnicescu, 2016:203); ancak bu durum güvensiz bir ortama neden olmaktadır. Cynthia Enloe (2012) siyasal iktidarın bu güvensizlik sorunsalını, iktidarının ihtiyaç duyduğu militarizasyona meşruluk kazandırmak için kurguladığını iddia eder. Güvensizliğin varlığına inandırılan millet, geri dönüşü olmayan süreçler olarak işaret edilen seçim dönemlerinde belli bir sorumluluğa sahip vatandaşlar olarak görevlendirilmiş; böylelikle seçimler savaş, seçmenler ise birer asker olarak kurgulanarak toplumun rızası sağlanmıştır.

Savaş gibi travma dönemlerinde milli dayanışma duygusu körüklenir ve böyle dönemlerde politik iktidar milletin siyasal olarak somutlaşmış şekline dönüşür. Tezde çözümlenen konuşmalar savaş döneminde yazılmış metinler olmamasına rağmen milletlerin bir savaş verdiği algısı yerleştirilerek geçmişe ait zaferlerin, yenilgilerin ve toplumsal acıların diri tutulduğu ve onlara dinsel statülerin atfedildiği ulusal mitler aracılığıyla seçim dönemi toplumsal bilincin yönlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Çalışmada daha önce de ifade edildiği gibi, bir ülkede yaşayan bireyleri birbirlerine bağlayan güçlü bağların varlığına ikna etmek siyasal iktidarın ve istikrarın gerekliliğidir (Klein v.d. 1992:133).

Ayrıcalık ve farklılıkları öne çıkaran milli üstünlüğe dayalı ifadeler, söz konusu devletin geçmiş tarihine özellikle imparatorluk dönemlerine gönderme yapılması henüz millet ve milliyetçi fikirlerin oluşmadığı geniş toprakları fethetmeye dayalı geleneksel monarşilere duyulan özlem ve hayranlığı yansıtması, milliyetçi ideoloji ile tam bir tezatlık oluşturan paradoksal yapıya işaret eder. Çünkü, Balibar ve Anderson'un da belirttiği gibi, milletler kurgusal etnisite ya da hayali cemaatler olarak, gerçek ya da kurgulanmış ulusal mitlere özellikle itibar ederler. Stalin ise milleti "tarihsel olarak evrilmiş istikrarlı bir dil, toprak, ekonomik yaşam ile kendini kültür ortaklığıyla dışavuran psikolojik yapıdan oluşan bir topluluk" olarak tanımlar.

Kurgulanmış ve psikolojik nitelemeleri, bir yandan millet tanımının soyut ve değişken bir yapıda olduğunu doğrularken diğer yandan tanımın siyasal erklerin söylemsel eylemi olduğunu kanıtlamaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi siyasiler, tehdit sezinlediği zaman bunu ikame etmek için fetih kültürünü yeniden üreterek sosyal-psikolojik bir barınak sağlamış olurlar (Işık, 2006:231). Dolayısıyla günümüz siyasetinde -en azından Türkiye ve Macaristan’da- bireysel özgürlüklerden ziyade kan, toprak ve ruha dayalı milli üstünlük tezinin (İrem, 2007:176) hala geçerli bir söylem olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Milletin ve devletin diğer milletlerle ve devletlerle farklılıklarını öne çıkaran milliyetçi fikir, siyasetçilerin söylemlerinin temelini oluşturduğu saptanmıştır. Ayrıca bu farklılıklar ayırıştırıcı ve kategorize edici bir dille kullanılmıştır. Mevcut dönemin siyasal sorunları kapsamında iç ve dış düşmanlar belirlenmiş ve bu düşmanlara karşı milletin bölünmez bütünlüğü öne çıkartılmıştır. Konuşma metinlerinde bayrak, şehit, kahraman ve sınırlar gibi milliyetçi semboller ve etno-dinsel tarihçe gibi ulusal mitlerden yararlanılmıştır.

Çözömlenen konuşmalar, milliyetçi söylemin ulusal semboller aracılığıyla birey ve toplum bilincine yön veren, dışarıdaki dünya ve diğer kültürler hakkında belirli değerler üreten fikir ve inanışların bilinçli bir inşası olduğunu göstermiştir. Söylemin inşası, içeriğini oluşturan ifadelerin gönderme yaptığı unsurlara bağlı olarak gelişmiştir. Tarihin sadece belli dönemlerini hatırlatmaya yönelik atıflar yapılarak belli dönemler görmezden gelinmiş ve böylece Müslüman Türk/Osmanlı ve Hristiyan Macar/Macar Krallığı tarihleri liderlerin ve temsil ettikleri ölkelerin siyasal kimliğini belirleyen göstergeler olmuştur.

Konuşma metinlerinde yer alan öfke, korku ve üstünlük duygularının yoğunluğu, mutlak gerçekliklerin kabulünü dayatan yargılara neden olup siyasal anlamda monist bir yaklaşımla toplumsal iradenin yönlendirilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda korku ve tehdit karşısında topluma sorumlulukları ve ödevleri hatırlatılarak, iradenin, güç ve güven vadeden siyasetçiye teslimi talep edilmiştir. Böylelikle siyasi aktörlere göre bireylerin onlara duyduğu güvenin milli sadakat duygularını da belirleyen önemli bir ölçüt olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ortak deneyimleri paylaşmayan grupların oluşturduğu *onlar* kategorisinin tek bir düşman olarak yerleşmesi, bilinçli bir biçimde kurgulanan antagonist bir yaklaşımı meydana getirmektedir. Kötüyü tamamen ortadan kaldıran homojen grup için saflık ve mağduriyet söylemi inşa edilirken iyilikten yoksun *onlar* kategorisi, düşman ve zalim olarak gösterilmiştir. Özellikle düşman addedilen muhalif gruplar için “şer ittifakı” ve “paralı ordu” ifadelerinin kullanılmasıyla, milli değerler ve *politik bize* karşı tehdit oldukları algısı yaratılmak istenmiştir. *Politik biz* kavramının varlığı öteki

olanın mevcudiyetiyle tanımlanarak milliyetçi bir söylem kullanılmış ve dolayısıyla karşıtlıklardan sıkça yararlanan siyasetçiler, sembolik tehdit algıları üzerinden sembolik düşmanlar yaratmıştır.

Hangi tür olursa olsun milliyetçi dil, politikacılar özelinde siyasal etkinliklerinin meşruiyetini sağlayan söylemsel pratikler olmaktadır. Siyasi aktörler sınırlarını belirledikleri politik ve kolektif kimliklerden bir üst kimlik yaratmıştır. Politik kimlik liderden -ve parti/ittifaktan- yana, kolektif kimlik ise Hristiyan Macar/Müslüman Türk olarak belirlenmiştir.

Kendilerini geniş tarihsel süreçlerin parçaları olarak gören siyasetçilerin seçim dönemlerini dönüm noktası şeklinde tanımlaması toplumsal irade üzerinde siyaseten kurgulanmış bir tehdit ve korku yaratmayı amaçlamaktadır. Böylelikle milletin siyasetçiye ve onun ittifaklarına karşı inancı, adanmışlığı ve bağlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Kısa vadede hedefleri seçimleri kazanmak olsa da iktidar odaklılık belli bir siyasal kimlik ve ideolojik çerçevede gerçekleşmiştir. Siyasetçilerin ideolojisi ve pragmatik kaygıları arasındaki denge, iktidar gücüyle ne yapacağına ilişkin inanç ve kanaatleri tarafından belirlenmiştir. Bunun sonucunda ülkelerin ulusal ve uluslararası politik kimliği milliyetçi düzlemde kurgulanmıştır.

Konuşma metinlerinde analiz edilen ortak aidiyetlikler ve milliyetçi değerler içinde tarihin hangi dönemine atıf yapıldığı, kimlik sınırlarının kimleri kapsadığı, hangi sembollerin milli üstünlük sağladığı ve hangi öznelerin düşman olarak hatırlatıldığı ve belirlendiği gibi unsurlar, siyasetçinin toplumla arasında kurduğu ideolojik bağ göstermiştir. Bu bağ yapıcı ya da ayrıştırıcı olsa da iktidarı arzulayan siyasetçinin seçmeniyle kurduğu bir iletişim yöntemi olmuştur. Bu nedenle siyasetçiye göre belirlenen söylemsel eylemler milliyetçi dili belirlemiştir. Bu tez çalışması, Orban ve Erdoğan özelinde milliyetçi siyasal söylemi analiz edip genel geçer bir milliyetçi ideoloji ve milli kimlik sunmamıştır.

Millileşen siyasal söylemin kırılma noktaları iyi/kötü ve kapsayıcı/dışlayıcı unsurlar gibi karşıt anlamlarla belirlenmiştir. Keskin ayrıma dayalı bu söylemler, milliyetçi dilin radikal bir örneği olmuştur. Tezin örneklemelerini oluşturan bu söylemler, tüm milliyetçi diller için genellenemez çünkü her ülkede, her siyasetçide ve hatta farklı

dönemlerde aynı siyasetçide bile farklı biçimde oluşturulmaktadır. Her siyasetçinin kendi ideolojik yaklaşımı ile mevcut siyasal koşullarda uygulayacağı pragmatik yaklaşımı arasındaki denge sonucu milliyetçi söylem meydana getirilir.

Konuşma metinlerindeki benzerlik ve farklılıklar liderin kişisel tercihleri ile temsil ettikleri ülkelerin kültürel gelişiminden kaynaklanmıştır. Geniş toprakların etno-dinsel kimliklerle muhafaza edildiği eski bir devlet geleneğine sahip Türkiye ve Macaristan'ın liderleri bu geleneği devam ettirmek amacıyla ulusal mitlerden yararlandıkları saptanmıştır. Monarşi dönemine dayalı bu mitler, temsil ettikleri modern ulus-devleti ve onun milletini diğerlerinden üstün kılan gücün önemli bir sembolü olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda söylemin kırılma noktaları, liderin işaret ettiği tarih ve kültürden meydana gelmiştir.

Bu tezde kültürel, tarihsel, toplumsal ve siyasal bir söylemsel eylem olduğu varsayılan milliyetçi ideoloji, söylemi üreten siyasetçilerin konuşmaları üzerinden değerlendirilmiştir. Medya ve eğitim kurumları gibi söylem üreten diğer unsurlar dikkate alınmamıştır. Diğer üretici unsurların araştırılması, toplumsal gelişim içinde milliyetçi dilin nasıl oluşturulduğu hakkında önemli veriler sunabilir. Çünkü milliyetçilik, günlük konuştuğumuz dilin bir parçası olan, farklı ideolojilerle birleşebilen ve siyasal temsilcilerimizi seçmemizde etkili olan bir temsil konusudur.

Sonuç olarak “millet kimdir, milliyetçilik nedir?” sorularına nesnel bir yanıt bulmak güçtür. Çünkü aynı ülkede ve aynı dönemde sorulara farklı yanıtlar veren siyasal temsilciler bulunur. Dolayısıyla bu çalışmada, uzun süre liderlik yapan ve güçlü bir seçmen kitlesine sahip siyasetçilerin nasıl bir milliyetçi dil kullandıklarının analiz edilmesi, hem o siyasetçinin söylemi nasıl inşa ettiği hem de toplum ve iktidar arasında kurulan ortak bağlar ve semboller hakkında önemli neticeler sunmuştur. Saptanan bulgularda kesin yargılar, mutlaklık, uzlaşmaya istekli olmama, farklılıklar, ayrıcalıklar, kimlik bunalımları ve bölgesel sorunlar gibi negatif anlam yüklü göndermelerin ve kategorizasyonların yoğun olarak vurgulanması siyasal anlamda ayrıştırıcı bir dil olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda siyasal grup, kişi ve kurumlara aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Politik sınırların içindeki farklı ülkelerden göç etmiş veya egemen ideolojinin kurguladığı kimlikler dışında kalan kültürler, siyasal söylem içerisinde kolektif kimlikleri dolayısıyla düşman odaklar biçiminde konumlandırılmamalıdır.
- Siyasiler söylemlerini, bireyleri ve siyasi temsilcileri komplo teorilerine veya kanaatlere dayanan bilgilerle değil, hukuki ve somut bilgilere dayandıran ifadelerle oluşturmamalıdır.
- Bireylerin milliyeti, politik tercihleri bağlamında ölçülmemeli ve milliyetçi değerlerin hedefi haline getirilmemelidir.
- Siyasetçiyi milli sadakat ile eş değer kabul eden ifadeler kullanılmamalıdır. Siyasetçiye duyulan güvenin milli sadakat duygularını belirleyen bir kıstas olması siyasetçinin tutum ve eylemlerinin sorgulanmasını engelleyeceğinden demokrasinin işleyişine zarar verecektir.
- Siyasal söylemde siyasetçi, parti ve ittifaklar dost/düşman temelinde değil rakip unsurlar bağlamında konumlandırılmalıdır. Ayrıca iyi-kötü ve dost-düşman gibi mutlak yargılar bir yandan politik arenada uzlaşma yanlısı eylemleri engellerken diğer yandan radikal fikirlerin ve eylemlerin körüklenmesine neden olur.
- Milliyet bireyleri tek bir çatı altında toplayan ve onları birbirine bağlayan bir ulusal kimlik olmalıdır; etnisite, dil, din, cinsiyet ve sınıf unsurlarının siyasal sınırları belirlediği bir üst kimlik şeklinde tanımlanmamalıdır.
- Seçim dönemlerinde söylemlerin aşırılık içeren ifadelerle inşa edilmesi, seçmenlerin özgür iradeleriyle oy kullanmalarına ve diğer siyasilerin temsil biçimine zarar verebilir. Bu bağlamda seçim dönemleri, geri dönüşü olmayan tarihi bir süreç gibi aşırıya varan benzetmelerle ve milliyetçiliği körükleyen ifadelerle anılmamalıdır.
- Muhalif eylemler ve söylemlerin karşısına milli semboller yerleştirilmemelidir. Bu yaklaşım yeni sembolik düşmanlar yaratarak farklı görüş sahibi birey ve grupları kategorize edecek ve toplumsal çatışmaya neden olacaktır.
- Siyasal söylem içerisinde savaş, mağlubiyet, şiddet ve tehdidi hatırlatan olumsuz ifadeler sıklıkla kullanılmamalıdır. Çünkü sıklıkla tekrarlanan

olumsuz ifadeler bireyler üzerinde korkuya neden olup toplumsal iradenin özgürce işlemesine zarar verecektir.

KAYNAKÇA

Adam Smith, **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s. 17-264.

Ahmet Gözlü, Defne Yılmazcan, “Antik Yunan’da Kölelik: Atina ve Sparta Örneği”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C:5, No:2, 2017, s. 120.

Alev Özkazanç, “J. Butler ve Nefret Söylemi Sorunu”, **Ceza Hukuku Dergisi**, Temmuz-Ağustos-Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2016, (Çevrimiçi)

https://www.tchd.org.tr/Uploads/suc_ve_ceza_files/2016_3_4/Suc_ve_Ceza2016-3_4.pdf, 18 Temmuz 2018.

Ali Çarkoğlu, Ersin Kalaycıoğlu, “Türkiye’de ve Dünya’da Milliyetçilik”, t.y., (Çevrimiçi) <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2014/06/Dunyada-ve-Turkiyede-Milliyetcilik-SON.pdf>, 6 Ocak 2018.

Andreas Wimmer, Yuval Feinstein, “The Rise of the Nation-State Across the World, 1816 to 2001”, **Sage Publications**, C:75, No:5, Ekim 2010, s. 768–769.

Andrew Heywood, **Siyasi İdeolojiler**, Çev. Hüsamettin İnaç, Ankara, Adres Yayınları, 2013, s. 32-172.

Antonio Gramsci, **Hegemonya, Doğu Batı Sorunu ve Strateji**, Çev. Tarık Günersel, İstanbul, 1988, Alan Yayıncılık, s.39.

Ayşe gül Altınay, **Vatan Millet Kadınlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 122-130.

Ayşegül Utku Günaydın, **Kadınlık Daima Bir Muamma Osmanlı Kadın Yazarların Romanlarında Modernleşme**, İstanbul, Metis Yayınları, 2018, s. 36.

Banu Eryılmaz, “Bir Söylem Olarak Milliyetçilik”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:I, No:10, 2010, s. 179-183.

Bayram Kodaman, “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Çöküş Sebeplerine Genel Bakış”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2007, Sayı:16, s. 8.

Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 1995, s. 26-223.

Bernard Lewis, **Demokrasinin Türkiye Serüveni**, Çev. Hamdi Aydoğan, Esra Ermert, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 38.

Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s. 3-455.

Bernard Russell, **Aylaklığa Övgü**, Çev. Mete Ergin, İstanbul, Cem Yayınevi, 1999, s. 10-78.

Bernard Russell, **İktidar**, Çev. Mete Ergin, İstanbul, Cem Yayınevi, 1990, s. 163.

Bhikhu Parekh, "Ethnocentricity of The Nationalist Discourse", **Nations and Nationalism** 1, Journal of The Association for The Study of Ethnicity and Nationalism, C:I, No:1, Mart 1995, s. 25.

Burçin Çakır, **Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı ve Britanya İmparatorlukları'nın Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012, s.25

Carl Schmitt, **Siyasi İlahiyat Egemenlik Üzerine Dört Bölüm**, Çev. Emre Zeybekoğlu, Ankara, Dost Kitabevi, 2005, s. 41.

Chimène Ilona Robbins Keitner, **The Paradoxes of Nationalism The French Revolution and Its Meaning for Contemporary Nation Building**, New York, State University of New York Press, 2007, s. 77-79.

Claudia Postelnicescu, "Europe's New Identity: The Refugee Crisis and the Rise of Nationalism", **Europe's Journal of Psychology**, Mayıs 2016, s.203 (Çevrimiçi) <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4894286/pdf/ejop-12-203.pdf>, 11 Şubat 2018.

Craige Champion, "Romans as BAPBAPOI: Three Polybian Speeches and the Politics of Cultural Indeterminacy", **The University of Chicago Press**, s. 426, 19 Mart 2013, (Çevrimiçi)

https://www.academia.edu/1998723/Romans_as_BARBAROI_Three_Polybian_Speeches_and_the_Politics_of_Cultural_Indeterminacy_Article_, 6 Ocak 2018.

Cynthia Cockburn, **Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi**, Çev. Füsün Özlen, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s. 238-328.

Cynthia Enloe, “Cynthia Enloe on Militarization, Feminism, and the International Politics of Banana Boats” 2012, (Çevrimiçi) <http://www.theory-talks.org/2012/05/theory-talk-48.html>, 1 Haziran 2018.

Çağrı Erhan, “Avrupa’da Güç Mücadelesi ve Westphalia Düzeni”, **Siyasi Tarih I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2012, s. 38.

Devi B Prasad, “Content analysis: A method of Social Science Research”, **New Delhi: Rawat Publications**, 2008, (Çevrimiçi) https://www.researchgate.net/publication/281175972_Content_analysis_A_method_of_Social_Science_Research_In_DK_Lal_Das_ed_Research_Methods_for_Social_Work_pp174-193_New_Delhi_Rawat_Publications_2008, 15 Eylül 2018.

Edward Said, **Şarkiyatçılık**, Çev. Berna Yıldırım, İstanbul, Metis Yayınları, 2016, s. 265.

Emre Yıldırım, “Modernitenin Eleştirisi ve ‘Milliyetçi Söylem’ Bağlamında Milliyetçiliğe Yeniden Bakmak”, **Amme İdaresi Dergisi**, Mart 2015, s.18-24.

Ergün Yıldırım, “Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik”, **Milliyetçilik I**, Doğu Batı, C:IX, No:38, Ağustos-Eylül-Ekim 2006, s. 187.

Eric Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik “Program, Mit, Gerçeklik”**, Çev. Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2010, s. 30-150.

Ernest Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, Çev. Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyarak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 55-240.

Ernest Renan, **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev. Ziya İshan, Ankara, Sakarya Basımevi, 1946, s. 97-117.

Fatmagül Berktaş, “Dünyayı Bugünde Sevmek Tırabzansız Düşünmek, Minnet Duymak”, **Siyasal Bir Alan Olarak Kadın Bedeni Osmanlı’da Kürtaj Yasağı**, 2012, İstanbul, Toplumsal Tarih Dergisi, Temmuz, No:223, s. 57.

Fatmagül Berktaş, **Dünyayı Bugünde Sevmek Hannah Arendt'in Siyasal Anlayışı**, İstanbul, 2016, Metis Yayınları, s. 191.

Fernand Braudel, **Uygarlıkların Grameri**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s. 361-404.

Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, Çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 18-48.

Filiz Çulha Zabcı, Mehmet Ali Ağaoğulları ve Reyda Ergün, **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, Ankara, İmge Kitabevi, 2009, s. 191.

Gerda Lerner, **Why History Matters Life and Thought**, New York, Oxford University Press, 1997, s. 202.

Graeme Turner, **İngiliz Kültürel Çalışmalar**, Çev. Deniz Özçetin, Burak Özçetin, Ankara, Heretik Yayınları, 2016, s. 25-30.

Halil İncelik, "İslam in the Ottoman Empire", s. 29, 1968-1970, (Çevrimiçi) http://www.inalcik.com/indexTr/halil_incalik_makaleleri.asp, 8 Eylül 2007.

Halil İncelik, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 13-183.

Halis Çetin, "Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti- Meşruiyetin İktidarı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2003, s. 63-76.

Haluk Geray, **Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 2014, s. 135-165.

Haluk Yurtsever, **Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet**, İstanbul, Yordam Kitap, 2006, s. 43-109.

Hannah Arendt, Ronald Dworkin, Jürgen Habermas, Johan Galtung, Martin Luther King, Hans Saner, John Rawls, Henry David Thoreau, **Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik**, Çev. Yakup Coşar, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997, s. 182.

<https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konusmalar/>

Ian Parker, "Discourse Dynamics: Critical Analysis for Social and Individual Psychology", **London: Routledge**, 1992, (Çevrimiçi)

<https://wainollpo.firebaseio.com/aa261/discourse-dynamics-psychology-revivals-critical-analysis-for-social-and-individual-psychology-by-ian-parker-041570636x.pdf>, 8 Ağustos 2018.

İlber Ortaylı “Arap Dünyasını Dili ve Edebiyatı Yaşatır”, Milliyet Gazetesi, 07 Eylül 2008, (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/-/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/07.09.2008/987844/default.htm>, 8 Ocak 2018.

İlber Ortaylı, “Osmanlı Kimliği”, **Cogito**, No:19, Haziran-Temmuz-Ağustos 1999, s. 72-78.

İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En uzun Yüzyılı**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008, s. 18-218.

İlhami Sığircı, **Göstergebilim Uygulamaları**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 93-129.

Jean-Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 15-74.

John Breuilly, “Modern Empires And Nation-States” **LSE Research Online**, s. 4-31, 2017, (Çevrimiçi) http://eprints.lse.ac.uk/79996/1/Breuilly_Modern%20empires_2017.pdf, 8 Mart 2018.

John C. Calhoun, **Milliyetçilik**, Çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 4-65.

John Wilson, “Political Discourse”, **The Handbook of Discourse Analysis**, 14 January 2005, (Çevrimiçi) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9780470753460.ch21>, 12 Temmuz 2018.

Jorge Larraín, “İdeoloji ve Kültürel Kimlik”, Çev. Neşe Nur Domaniç, İstanbul, 1995, Sarmal Yayınevi, s. 108.

Judith Butler, **İktidarın Psikik Yaşamı**, Çev. Fatma Tütüncü, İstanbul, 2005, Ayrıntı Yayınları, s.9.

Juli Adams, “The Rule of the Father: Patriarchy and Patrimonialism in Early Modern Europe”, **Max Weber’s Economy and Society: A Critical Companion**, Ed. by. Charles Camic, Philip S. Gorski, David M. Trubek, 2004, s. 244.

Jürgen Habermas, "**Öteki**" Olmak, "**Öteki**"yle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları, Çev. İlknur Aka, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2012, s. 18-139.

Leslie P. Peirce, **The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire**, New York, Oxford University Press, 1993, s. 265

Loren J. Samons II, **Demokrasinin Nesi Var? Atina’daki Uygulamalardan Amerikan İbadetine**, Çev. Yosun Erdemli, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 102.

Margaret Meserve, **Türk**, Çev. Mehmet Tanju Akad, İstanbul, APRIL Yayıncılık, 2011, s. 15.

Max Weber, “Millet” Çev. Ebru Çerezcioglu, **Milliyetçilik II**, Doğu Batı, C:X, No:39, Kasım-Aralık-Ocak 2006-07, s. 181-189.

Michael Billig, **Banal Milliyetçilik**, Çev. Cem Şişkolar, İstanbul, Gelenek Yayıncılık, 2002, s. 30-146.

Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2015, s. 176.

Murat Arpacı, “Beden Politikaları”, **Toplumsal Cinsiyet**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, No:63, Kasım-Aralık-Ocak 2012-2013, s. 133.

Mustafa Onur Tetik, “Türk Dünyası Ortak Kimliği İnşasında Söylem Stratejileri”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.I, No:17, Yaz 2017, s. 39.

Nadide Karkıner, "Aile ve Evlilik", **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 142.

Nancy Fraser, “Transnationalizing The Public Sphere On The Legitimacy And Efficacy Of Public Opinion in A Post-Westphalian World”, **Sage Publications**, C:IV, No:24, 2007, s. 18.

Nazım İrem, “Millet ve Milliyetçilik”, **Milliyetçilik II**, Doğu Batı, C:X, No:39, Kasım-Aralık-Ocak 2006-07, s. 175-176.

Nesrin Canpolat, “Foucault”, **Kadife Karanlık**, İstanbul, Su Yayınevi, 2005, s.101.

Nuran Erol Işık, Kültürel Çalışmalar, **Milliyetçilik I**, Doğu Batı, C:IX, No:38, Ağustos-Eylül-Ekim, 2006, s. 231.

Olivier Klein, Assaad E. Azzi, Rodrigo Brito and Sophie Berckmans, “Nationalism and the Strategic Expression of Identity”, 1992, (Çevrimiçi) <http://www.dwc.knaw.nl/DL/publications/PU00010843.pdf>, 3 Mart 2018.

Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2009, s. 74-317.

Ömer Kürkçüoğlu, “Devrimler Çağı (1789-1848)”, **Siyasi Tarih**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2013, s.7-38.

Özlem Genç, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri”, **Tarih Okulu**, Mayıs- Ağustos 2011, No:10, 141.

Patricia Dunmire, “Political Discourse Analysis: Exploring the Language of Politics and the Politics of Language”, **Language and Linguistics Compass**, 23 Kasım 2012, (Çevrimiçi) <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/lnc3.365>, 15 Ağustos 2018.

Recep Şentürk, “Osmanlılar ‘da Millet Sistemi” **İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi) <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c30/c300045.pdf>, 5 Şubat 2018.

Roberto Fragomeno, “**Latin Amerika’da Çağdaş Siyasi Düşünce**”, Instituto Cervantes (Estambul) Konferans, İstanbul, 21 Mart, 2018.

Roland Barthes, **Göstergebilimsel Serüven**, Çev. Mehmet Rıfat, Sema Rıfat, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993, s. 45-49.

Rudolf De Cillia, Martin Reisigl, Ruth Wodak, “The Discursive Construction Of National Identities”, **Discourse & Society**, London, Thousand Oaks, Ca & New Delhi, Sage Publications, 1999, s.153-154.

Saul Newman, **Bakunin'den Lacan'a**, Çev. Kürşad Kızıltuğ, İstanbul, 2006, Ayrıntı Yayınları, s. 84-133.

Sema Önal Akkaş, “Vico ve Milliyetçilik”, **Milliyetçilik II**, Doğu Batı, C:X, No:39, Kasım-Aralık-Ocak 2006-07, s. 124.

Senem Kurt Topuz, "Erkek İktidarı Sistemi", **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 30-33.

Sıtkı Karaca, **Machiavelli, Carl Schmitt ve Siyasal İktidar**, Ankara, 2013, Alter Yayıncılık, s. 59-202.

Silvia Federici, **Caliban ve Cadı Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim**, Çev. Öznur Karakaş, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2011, s. 31-138.

Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Gaziler İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü 1280 – 1808**, Çev. Mehmet Hamancı, İstanbul, E Yayınları, 2004, s. 27-191.

Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Reform, Devrim Ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975**, Çev. Mehmet Hamancı, İstanbul, E Yayınları, 2006, s. 15-447.

Stuart Hall, “The West and the Rest: Discourse and Power”, 1992, (Çevrimiçi) <https://analepsis.files.wordpress.com/2013/08/hall-west-the-rest.pdf>, 8 Ağustos 2018.

Susan Reynolds, “Nations, Tribes, Peoples, And States”, **Medieval Worlds**, 2015, (Çevrimiçi) <https://www.medievalworlds.net/0xc1aa5576%200x00329660.pdf>, 15 Şubat 2018.

Sylwia Walby, "Kadın ve Ulus", **Vatan Millet Kadınlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.50.

Şener Aktürk, “Etnisite”, **Milliyetçilik I**, Doğu Batı, C:IX, No:38, Ağustos-Eylül-Ekim, 2006, s. 24-25.

Tahir Gür, “Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi”, **Journal of World of Turks**, 2013, s. 187-190.

Tamar Mayer, **Gender Ironies of Nationalism Sexing The Nation**, New York, Routledge, 2002, s. 2-3.

Terry Eagleton, **İdeoloji**, Çev. Muttalip Özcan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 269-280.

Tomasz Kamusella, **The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe**, New York, Palgrave Macmillan, 2009, s.38.

Tülin Sepetçi, “Levi-Strauss ve Roland Barthes’ın Yaklaşımıyla “God Of War III” Oyununun Mitsel Çözümlemesi”, **TRT Akademi**, C.I, No:2, Temmuz 2016, s. 493-495.

Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999, s. 124-226.

Vin Dijk, “Political Discourse and Political Cognition”, 2002, (Çevrimiçi) <http://www.discourses.org/OldArticles/Political%20discourse%20and%20political%20cognition.pdf>, 25 Haziran 2018.

Vin dijk, “What is Political Discourse Analysis?”, **Belgian Journal of Linguistics**, 1997, (Çevrimiçi) <http://discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf>, 9 Ağustos 2018.

Yavuz Çilliler, “Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Akımları”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 2015, s. 50.

Zygmunt Bauman, **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, 1999, Ayrıntı Yayınları, s.52

Encyclopedia Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/lingua-franca>, 3 Kasım 2017.

Encyclopedia Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Viktor-Orban>, 20 Kasım 2018.

Encyclopedia Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Recep-Tayyip-Erdogan>, 20 Kasım 2018.

Oxford Dictionaries, (Çevrimiçi) <https://en.oxforddictionaries.com/definition/nation>, 3 Kasım 2017.

Nişanyan Sözlük, (Çevrimiçi), <http://www.nisanyansozluk.com/?k=ulus+>, 14 Aralık 2017.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, (Çevrimiçi) <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konusmalar/>, 5 Temmuz 2018.

Miniszterelnök, (Çevrimiçi) <http://www.miniszterelnok.hu/en/>, 20 Mayıs 2018.

EKLER

1. TABLOLAR

Tablo 3.5.1.1: Orban'ın cümle birimleri

		“Biz/Onlar”				Tehdit/ Korku	Milli Üstünlük		
Konuşmalar	T.C.S.	B.	P.B.	O.	O./T.	T./K.	M.Ü.	M.Ü./T.	T.M.C.S.
I. Konuşma	(153)	10	11	22	21	44	17	4	129
II. Konuşma	(124)	18	16	3	12	36	17	-	102
III. Konuşma	(20)	2	-	-	-	-	2	-	4
Toplam	297	115				80	40		<u>235</u>

Tablo 3.5.1.2: Orban'ın konuşmalarının mitolojik çözümlemesi

CÜMLELER	DÜZ ANLAM	YAN ANLAM
“Evde olma duygusu”, “Macaristan bizim vatanımız...Onu savunmak ve korumak zorundayız; aksi halde evsiz yetimler... olacağız!”	Ev	✓ Vatan, ✓ Hristiyan Avrupa, ✓ Hristiyan Macaristan, ✓ Hristiyan Macar, ✓ Orta Avrupa
“Biz tek kanız”	Kan	✓ “Macaristan Macar ülkesi olarak kalacak” ✓ “Göçmen ülkesi değildir” ✓ Kardeşlik/akrabalık duygusu ✓ Etnik milliyetçilik

“Kendilerini açık toplumlar olarak adlandıran, sınırlarını savunmayan ülkeler”	Kapalı Toplum	✓ Macaristan kapalı bir toplumdur ✓ Geleneksel aile yapısı vardır ✓ Yeni model aile yapısı kabul edilemez ✓ Macaristan süper ailedir ✓ Farklı cinsel kimlikler, kültürler, inanışlar, ırklar barın(a)maz
“Avrupa Hristiyanlık buluşudur”, “Hristiyanlık, yaşamak için ihtiyacımız olan havadır”	Hristiyanlık	✓ Kültürel oluşum ✓ Hristiyanlık egemen kültürdür. ✓ “Avrupa’da herkes Hristiyan’dır” ✓ Avrupalı demek Hristiyan demektir. ✓ İslam dünyasına ait olmayandır.
“Sınırların savunulması” “Sınır çizitlerini örüyoruz”	Sınır	✓ Ulusal egemenlik ✓ Göç kontrolü ✓ Anti-terörizm ✓ Toplumsal, siyasal ve kültürel kimlikler ✓ Koruyucu
2018 Genel Seçimleri	Seçim	✓ Ulusal mücadele ✓ Savaş ✓ Kazanmak ya da kaybetmek ✓ Geçmişten ders almak ✓ Dönüm noktası

Tablo 3.5.2.1: Erdoğan’ın cümle birimleri

		“Biz/Onlar”				Tehdit/ Korku	Milli Üstünlük		
Konuşmalar	T.C.S.	B.	P.B.	O.	O./T.	T./K.	M.Ü.	M.Ü./T.	T.M.C.S.
I. Konuşma	(178)	5	26	34	15	5	7	-	92
II. Konuşma	(128)	3	18	10	2	11	39	9	92

III. Konuşma	(87)	2	11	3	1	-	18	7	42
Toplam	393	130				16	80		<u>226</u>

Tablo 3.5.2.2: Erdoğan’ın konuşmalarının mitolojik çözümlemesi

CÜMLELER	DÜZ ANLAM	YAN ANLAM
“Bu topraklar Evlad-ı Fatihandır”, “Mesele bu, yeniden bunu yakalamak, Evlad-ı Fatihan olmak çok önemli”	Evlad-ı Fatihan	✓ Avrupa’yı fetheden Türkler ✓ Osmanlı İmparatorluğu ile güçlü kültürel bağlar ✓ Balkan Türkleri/Avrupalı Türkler ✓ Kardeşlerimiz ✓ Fetih kültürü ✓ Anavatanı korumakla yükümlü olanlar ✓ Anavatanın korumakla yükümlü olduğu Türkler ✓ Modern fatihler ✓ Kültürel sığınak
“Rabia’mız... Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet”	Rabia	✓ Pan-İslamizm (ümmeçilik) ✓ Ulusal egemenlik ✓ Bölünme karşıtı ✓ Üniter devlet ✓ Kültürel milliyetçilik ✓ Altı-okun ikamesi
“Yerli ve milli olan herkese kapımız açıktır”	Yerli ve milli	✓ “Biz”den olanlar ve olmayanlar ✓ “Şer ittifakı”nda yer almayanlar ✓ Cumhur İttifakı, devlet ve millet
“Ülkemizin gelecek bir asrının belirleyicisi”	Seçim	✓ Kurtuluş savaşı ✓ Geri dönüşü olmayan süreç ✓ Galibiyet ✓ Yeni dönemin fethi: 2023, 2053, 2071

“Türkiye’yi yeniden kaosa, belirsizliğe, istikrarsızlığa sürüklemek için kurulan şer ittifakına karşı 24 Haziran’da bizimle beraber yürümeye var mısınız?”	Şer İttifakı	✓ Muhalif seçmen ✓ Yerli ve milli olmayan ✓ Batı destekli muhalefet ✓ Eski düşman-yeni dost ✓ Kötü ve hain
--	---------------------	--

Tablo 3.5.3: Liderlerin Konuşmalarının Karşılaştırması

Macaristan Başbakanı V. Orban	Türkiye Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan
• Batı Avrupa, George Soros, Göçmenler	• Batı Avrupa, FETÖ, Millet İttifakı
• Hristiyan Macar	• Müslüman Türk
• Siyaseten ve etnik bağlamda düşman	• Siyaseten düşman
• İzole bir siyaset ve kültürel yapıdan yana	• Bölgesel güç olmaktan yana